

Nr 91

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förvaltning av kyrklig jord, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 23 oktober 1970 dagtecknad proposition, nr 168, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden och kyrkomötets däri angivna skrivelser, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen följande förslag till

- 1) lag om förvaltning av kyrklig jord,
- 2) lag om kyrkliga kostnader,
- 3) lag om ändring i lagen (1947: 275) om kyrkomusiker,
- 4) lag om ändring i skogsvårdslagen (1948: 237).

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en helt ny lagstiftning om förvaltning av kyrklig jord. Behovet av reformer har ansetts vara så stort att man inom ramen för nuvarande organisatoriska samband mellan staten och kyrkan bör genomföra en lagstiftning utan att avvakta beslut i kyrka-statfrågan.

Förvaltningen av den kyrkliga jorden, som omfattar ca 400 000 hektar produktiv mark, skall inriktas på att egendomens avkastningsförmåga tillgodogörs på ekonomiskt bästa sätt. Detta innebär bl. a. att det kyrkliga jord- och skogsbruket bör bli föremål för en genomgripande strukturrationalisering. Denna rationalisering bör anpassas till de allmänna rationaliseringssträvandena inom jord- och skogsbruket. Det huvudsakliga ansvaret för rationaliseringen föreslås ligga på stiftsnämnderna. För att främja en effektivare förvaltning av den kyrkliga skogen föreslås att huvudparten av denna skall förvaltas av stiftsnämnderna. Pastoraten tillförsäkras medinflytande genom att två pastoratsrepresentanter föreslås skola ingå i varje stiftsnämnd.

I förslaget till ny jordabalk föreslås att samma arrenderegler skall gälla för kyrklig jord som för annan jord. Med hänsyn härtill föreslås i propositionen att nuvarande speciella arrenderegler för kyrklig jord skall upphöra att gälla.

Vidare föreslås nya regler om fördelning av prästlöne- och kyrkomusikerlönekostnaderna mellan pastoraten och kyrkofonden. Enligt förslaget skall erforderlig avräkning mellan pastoraten och kyrkofonden bygga på den faktiska årliga avkast-

ningen av pastoratens lönetillgångar i stället för på en för 10 år i sänder bestämd normalavkastning.

Lagtekniskt föreslås att nuvarande bestämmelser som är omfattande, invecklade och svåröverskådliga förs samman till två kortfattade lagar av kyrkolags natur. De föreslås träda i kraft den 1 januari 1972.

De föreliggande lagförslagen har lämnats utan erinran av lagrådet, och de under 1)–3) upptagna förslagen har godkänts av 1970 års kyrkomöte.

Under lagstiftningsärendets gång har vissa ändringar i förslagen föranletts av lagrådsgranskningen och kyrkomötets beslut.

De vid propositionen fogade lagförslagen, som huvudsakligen överensstämmer med de till lagrådet och kyrkomötet remitterade förslagen, är av följande lydelse (s. 3—14).

1) Förslag
till
Lag
om förvaltning av kyrklig jord

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §

Med kyrklig jord förstås i denna lag löneboställe, prästgård, församlingskyrkas fastighet, prästlönefondsfastighet, kyrkofondsfastighet, domkyrkas fastighet och biskopsgård.

2 §

Löneboställe är fast egendom vars avkastning är avsedd till avlöning åt församlingspräst i visst pastorat.

Prästgård är fast egendom på vilken tjänstebostad är anvisad åt församlingspräst. Är tjänstebostad ej längre anvisad på egendomen, blir egendomen löneboställe.

Församlingskyrkas fastighet är fast egendom vars avkastning är avsedd till församlingskyrkas behov.

Prästlönefondsfastighet är fast egendom som förvärvats för medel ur prästlönefonder från flera pastorat och vars avkastning är avsedd till avlöning åt församlingspräster i dessa pastorat.

Kyrkofondsfastighet är fast egendom vars avkastning tillföres kyrkofonden.

Domkyrkas fastighet är fast egendom vars avkastning är avsedd till domkyrkas behov.

Biskopsgård är fast egendom på vilken tjänstebostad är anvisad åt biskop.

3 §

Bestämmelse i lag eller annan författning om fast egendom som tillhör staten är ej tillämplig på kyrklig jord.

4 §

Vad som enligt lag eller annan författning åligger fastighetsägare fullgöres av den som förvaltar den kyrkliga jorden.

Organisationen

5 §

I varje stift finns en stiftsnämnd samt boställsnämnder till det antal Konungen bestämmer. I Stockholms stift fullgöres dock stiftsnämnds åligganden av stiftsnämnderna i Uppsala och Strängnäs stift enligt Konungens bestämmande.

Boställsnämnds verksamhetsområde bestämmes av Konungen.

6 §

Stiftsnämnd består av biskopen såsom ordförande eller annan, som Konungen därtill förordnar, samt fyra andra ledamöter som utses av Konungen. För varje ledamot utser Konungen en ersättare.

Nämnden utser inom sig vice ordförande.

Annan ledamot än ordföranden och ersättare för sådan ledamot skall ha insikt i jordbruk och skogsbruk eller eljest vara förfaren i allmänna värv. Två ledamöter med ersättare utses efter förslag av sammanslutning som företräder pastoraten i stiftet.

7 §

Boställsnämnd består av ordförande och två andra ledamöter, som utses av länsstyrelsen. För varje ledamot utser länsstyrelsen en ersättare.

Ledamot och ersättare skall ha insikt i jordbruk. Den ene av de två ledamöterna vid sidan av ordföranden skall vara arrendator och den andre, som ej får vara arrendator, skall utses efter förslag av sammanslutning som företräder pastoraten i stiftet.

8 §

Ledamot av stiftsnämnd eller boställsnämnd och ersättare för ledamot förordnas för högst tre år.

Förvaltningen

Allmänna bestämmelser

9 §

Löneboställe, med undantag av tillhörande skog, och prästgård förvaltas av pastoratet.

Församlingskyrkas fastighet förvaltas av församlingen.

Löneboställes skog, prästlönefondsfastighet, kyrkofondsfastighet, domkyrkas fastighet och biskopsgård förvaltas av stiftsnämnden. Lunds domkyrkas fastigheter förvaltas dock av ett särskilt domkyrkoråd.

Konungen kan efter framställning av den som förvaltar fastigheten besluta om förvaltning i annan ordning i fråga om viss sådan fastighet som avses i andra eller tredje stycket.

Prästgård och biskopsgård

10 §

Om prästgård skall finnas, ankommer det på pastoratet att anordna prästgården. Pastoratet skall underhålla och vid behov nybygga husen på prästgården.

Pastoratet svarar för prästgårdens skötsel, i den mån detta ej enligt bestämmelser som Konungen meddelar eller enligt avtal ankommer på innehavaren av tjänstebostaden.

11 §

Behövs ny prästgård, skall prästgården efter stiftsnämndens bestämmande läggas på löneboställe eller på annan fast egendom som pastoratet ställer till förfogande.

12 §

Ytterligare bestämmelser om prästgård meddelas av Konungen.

13 §

Om förvaltningen av biskopsgård meddelas bestämmelser av Konungen.

Annan kyrklig jord

14 §

Förvaltningen av löneboställe, församlingskyrkas fastighet, prästlönefondsfastighet, kyrkofondsfastighet och domkyrkas fastighet skall inriktas på att egendomens avkastningsförmåga tillgodogöres på ekonomiskt bästa sätt. Naturvårdens och kulturminnesvårdens intressen skall beaktas i skälig omfattning.

15 §

Kyrklig jord som avses i 14 § och som ej förvaltas av stiftsnämnd får av förvaltaren upplåtas på arrende för jordbruk endast på de arrendevillkor som boställsnämnden bestämmer.

16 §

Om upplåtelse av rätt till jakt eller fiske på kyrklig jord som avses i 14 § meddelas bestämmelser av Konungen.

17 §

Stiftsnämnden beslutar om upplåtelse av följande rättigheter i sådan kyrklig jord som avses i 14 § även om den ej förvaltas av stiftsnämnden, nämligen

1. upplåtelse av nyttjanderätt för församlingsändamål, kommunalt behov, bostadsbebyggelse, industri eller annat liknande ändamål,
2. upplåtelse av tomträtt,
3. upplåtelse av rätt till annan naturtillgång än vattenkraft,
4. upplåtelse av servitut.

18 §

Upplåtelse av rätt till vattenkraft på kyrklig jord som avses i 14 § beslutas av kammarkollegiet.

I ärende som rör naturreservat, naturminne eller bestämmelser till skydd för djurlivet företrädes kyrklig jord som avses i 14 § av stiftsnämnden, om ej Konungen bestämmer annat.

19 §

Dispositionsändring, som ej avser sådan upplåtelse eller sådant godkännande som anges i 17 eller 18 §, prövas i fråga om löneboställe, med undantag för tillhörande skog, av boställsnämnden och för annan kyrklig jord som avses i 14 § av den som förvaltar egendomen. Föranledes ändringen av att ett självständigt jordbruk ej längre är bärkraftigt eller leder ändringen till att ett sådant jordbruk ej kan uppehållas, prövas dock frågan alltid av stiftsnämnden.

20 §

Skog på kyrklig jord som avses i 14 § och som ej förvaltas av stiftsnämnd får avverkas endast efter utsyning enligt stiftsnämndens bestämmande.

21 §

Vinst eller förlust på förvaltningen av prästlönefondsfastighet fördelas på pastoraten i förhållande till deras andel i fastigheten. Motsvarande gäller för vinst eller förlust på stiftsnämnds förvaltning av skogen på löneboställena i stiftet.

Bestämmelser om hur andel enligt första stycket skall beräknas meddelas av Konungen.

Uppsikt över förvaltningen

22 §

Uppsikt över pastorats förvaltning av löneboställes jordbruk och av prästgård utövas av boställsnämnden.

Stiftsnämnden utövar uppsikt över sådan annan förvaltning av kyrklig jord som ej handhas av nämnden.

Närmare bestämmelser om uppsikt över förvaltning av kyrklig jord meddelas av Konungen.

23 §

Konungen kan förordna, att uppsikten över förvaltningen av viss sådan egendom som avses i 22 § första stycket skall handhas av stiftsnämnden eller att förvaltningen av viss sådan egendom som avses i 22 § ej skall stå under uppsikt.

Försäljning eller byte av kyrklig jord**24 §**

Tillstånd till försäljning eller byte av kyrklig jord får lämnas för att tillgodose bostadsbehovet i orten eller bildandet av lämpliga enheter för jordbruk eller skogsbruk eller för att främja annat liknande syfte. Tillstånd får också lämnas, när kyrklig jord i annat fall behövs för ändamål som avses i 1 § lagen (1917: 189) om expropriation eller när jorden på grund av särskilda omständigheter ej lämpligen bör behållas för sitt ändamål.

Tillstånd till avhändelse får lämnas endast om avhändelsen kan ske utan olägenhet för det allmänna och endast mot vederlag som motsvarar fastighetens värde med hänsyn särskilt till ortens pris och fastighetens avkastning.

25 §

Frågan om tillstånd enligt 24 § prövas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av kammarkollegiet eller stiftsnämnden.

Prästlönefond m. m.**26 §**

Ersättning som inflyter för kyrklig jord på grund av försäljning, expropriation, upplåtelse av naturtillgång, eller av annan jämförlig anledning skall fonderas, om ej annat följer av bestämmelser som Konungen meddelar. Avkastningen skall användas för samma ändamål som jorden varit avsedd för.

27 §

Medel som skall fonderas enligt 26 § och som härrör från löneboställe eller prästgård skall utgöra prästlönefond för pastoratet. Även annan fond vars avkastning är avsedd för avlöning åt församlingspräst utgör prästlönefond.

Prästlönefond förvaltas av pastoratet. Den skall göras räntebärande på sätt som föreskrives om omyndigs medel. Stiftsnämnden kan medge, att fondens tillgångar placeras på annat sätt enligt bestämmelser som meddelas av Konungen.

Av medel ur prästlönefonder från flera pastorat kan bildas prästlönejordsfond för inköp av prästlönefondsfastighet. Prästlönejordsfond förvaltas av stiftsnämnden.

Om inköp av fast egendom för medel ur prästlönefond eller prästlönejordsfond meddelas bestämmelser av Konungen.

28 §

Om förvaltning och placering av ersättningsmedel som härrör från annan kyrklig jord än som avses i 27 § meddelas bestämmelser av Konungen.

Besvär m. m.**29 §**

Om talan mot församlings eller pastorats beslut finns bestämmelser i lagen (1961: 436) om församlingsstyrelse.

30 §

Talan mot beslut enligt denna lag av boställsnämnd föres genom besvär hos stiftsnämnden.

Talan mot boställsnämnds beslut får föras endast av den som förvaltar egendomen.

31 §

Talan mot stiftsnämnds eller kammarkollegiets beslut enligt denna lag föres genom besvär hos Konungen. Besvärshandlingen skall inges till den myndighet som meddelat beslutet.

Mot stiftsnämnds beslut i fråga som fullföljts dit får talan föras endast om sådant är tillåtet enligt bestämmelser som meddelas av Konungen.

32 §

Om domkyrkorådet i Lund meddelas bestämmelser av Konungen.

Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972. Genom lagen upphäves ecklesiastika boställsordningen (1932: 400), förordningen (1963: 264) med särskilda bestämmelser om hushållningsplan för ecklesiastiskt löneboställes skog m. m., förordningen (1936: 579) angående förvaltningen av de för biskoparnas avlöande anslagna fastigheter, lagen (1927: 1) angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt till upplåtelse av sådan jord under tomträtt, lagen (1942: 232) angående användande i vissa fall av prästlönefond m. m.
2. I fråga om fastighet som är anslagen till bostad eller avlöning åt domkyrkosyssloman meddelas bestämmelser av Konungen.
3. I fråga om avtal om arrende av kyrklig jord som avses i lagen gäller, om avtalet ingåtts före lagens ikraftträdande, fortfarande äldre bestämmelser om arrendators rättigheter och skyldigheter, i den mån ej Konungen och riksdagen beslutar annat.
4. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersätts genom bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.
5. Ytterligare föreskrifter om ikraftträdandet av denna lag meddelas av Konungen.

2) Förslag
till
Lag
om kyrkliga kostnader

Härigenom förordnas som följer.

1 §

Pastorat och kyrkofonden bestrider kostnader för kyrkliga ändamål enligt denna lag.

2 §

Med pastorat förstås i denna lag territoriellt pastorat samt, i den mån Konungen och riksdagen beslutar det, icke-territoriellt pastorat.

Vad i lagen sägs om pastorat äger tillämpning även på kyrklig samfällighet, som utan att vara pastorat bildats för vården av sådana angelägenheter som avses i lagen.

Om indelning i pastorat beslutar Konungen.

3 §

Pastorats prästlönetillgångar är löneboställen och prästlönefonder samt andelar i prästlönejordsfond och prästlönefondsfastigheter.

Pastorats kyrkomusikerlönetillgångar består av boställskapital.

4 §

Med nettoavkastning av pastorats prästlöne- och kyrkomusikerlönetillgångar förstås åttio procent av den vinst som uppkommer vid förvaltningen av lönetillgångarna. Bestämmelser om hur sådan vinst skall beräknas meddelas av Konungen.

Den del av vinsten på förvaltningen av pastorats lönetillgångar som ej inräknas i nettoavkastningen får pastoratet använda för ändamål för vilket pastoratet svarar.

5 §

Om förvaltningen av kyrkofonden meddelas bestämmelser av Konungen.

6 §

Pastorat svarar för kostnad för avlöningsförmåner åt församlingspräst och kyrkomusiker, om ej annat följer av 8 eller 12 §.

Församlingspräst är domprost, kyrkoherde, komminister, kyrkoadjunkt eller annan präst som Konungen bestämmer.

7 §

Kostnad för avlöningsförmåner enligt 6 § bestrides i första hand från nettoavkastningen av pastoratets prästlöne- och kyrkomusikerlönetillgångar och i andra hand med församlingsskatt enligt lagen (1961: 436) om församlingsstyrelse.

8 §

Om summan av nettoavkastningen av pastorats prästlöne- och kyrkomusikerlönetillgångar och ett belopp motsvarande en utdebitering av församlingsskatt med det öretal för skattekrona som Konungen bestämmer visst år icke täcker kostnaden för avlöningsförmåner enligt 6 §, får pastoratet för detta år tillskott ur kyrkofonden med vad som behövs ytterligare för att täcka nämnda kostnad.

Öretal enligt första stycket bestämmas till dubbla beloppet av det öretal som för samma år bestämts för den allmänna kyrkoavgiften enligt 10 §, dock högst tjugo öre.

9 §

Om nettoavkastningen av pastorats prästlöne- och kyrkomusikerlönetillgångar visst år överstiger kostnaden för avlöningsförmåner enligt 6 §, tillfaller överskottet för detta år kyrkofonden. Uppkommer under senare år i stället underskott för pastoratet, får pastoratet återbäring från kyrkofonden med belopp som svarar mot underskottet, i den mån detta belopp kan utgå ur överskott för de närmast föregående tio åren.

10 §

Pastorat skall erlägga allmän kyrkoavgift till kyrkofonden. Avgiften utgår i förhållande till det antal skattekronor på vilket församlingsskatt beräknas.

Konungen bestämmer för varje år det öretal för skattekrona, högst tjugo, med vilket avgiften skall erläggas. Öretalet bestämmas så, att kyrkofondens inkomster såvitt möjligt blir lika stora som dess utgifter.

11 §

Till kyrkofonden utger staten årligen i januari ersättning för prästerskapets till staten indragna tionde m. m. med 5 050 737 kronor.

Utöver vad som följer av 10 § och första stycket denna paragraf tillföres kyrkofonden

1. avkastning av kyrkofondsfastighet,

2. ränta och vinst på fondens tillgångar,
3. ränta och vinst på andra kapitaltillgångar enligt Konungens bestämmande.

12 §

Ur kyrkofonden bestrides

1. sådan kostnad för avlöningsförmåner till präst som Konungen och riksdagen bestämmer,
2. kostnad för pensionsförmån åt präst eller efterlevande till präst enligt bestämmelser som Konungen meddelar eller enligt avtal samt för försäkringsförmån som utgår för präst eller annan kyrkomusiker än skolkantor enligt statlig grupplivförsäkring,
3. förvaltningskostnad enligt Konungens och riksdagens bestämmande för stiftsnämnd och boställsnämnd samt för statsdepartement eller myndighet där kyrkliga frågor handlägges,
4. annan kostnad för kyrklig verksamhet enligt Konungens och riksdagens bestämmande,
5. anslag till extra utgifter med ett av Konungen och riksdagen bestämt belopp för år, vilket efter Konungens bestämmande får användas till kyrkliga ändamål.

13 §

Pastorat kan få lån ur kyrkofonden för

1. åtgärd som syftar till rationalisering av driften av löneboställe,
 2. kostnad för löneboställe till följd av fastighetsbildningsförrättning eller företag enligt vattenlagen (1918: 523) eller lagen (1939: 608) om enskilda vägar.
- Stiftsnämnd kan få upptaga lån ur kyrkofonden för motsvarande ändamål.
Närmare bestämmelser om lån ur kyrkofonden meddelas av Konungen.

14 §

I den mån det behövs för utlåning enligt 13 §, får kyrkofonden upptaga lån.

15 §

Pastorat skall tillhandahålla ordinarie församlingspräst tjänstebostad på prästgård eller i bostadslägenhet på annan fastighet, om Konungen bestämmer det.

Kostnad för tjänstebostad bestrides av pastoratet. Tjänstebostadshyra som församlingspräst betalar tillfaller pastoratet.

16 §

Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.
2. Genom lagen upphäves lagen (1932: 404) om kyrkofond och prästlönekostnadslagen (1951: 570).
3. Den nya lagen är tillämplig på Karlskrona amiralitetsförsamling, till dess annat förordnas i den ordning som anges i 2 § första stycket.
4. Sådant beslut enligt 6 § lagen (1932: 404) om kyrkofond som är tillämpligt vid ikraftträdandet skall, om ej annat följer av beslutet, gälla till dess annat förordnas i den ordning som anges i 12 § den nya lagen.
5. Beslut om frihetsår enligt 10 § 5 lagen (1932: 404) om kyrkofond som meddelats före ikraftträdandet gäller även därefter.
6. Församling, som jämlikt 55 § ecklesiastik boställsordning kunnat tillgodoräkna sig virke erforderligt för kyrka och kapell m. m., skall på därom gjord ansökan tillerkännas ersättning av kyrkofondsmedel för genom den nya lagen mistade förmåner. Om handläggningen av sådana ersättningsfrågor förordnar Kungl. Maj:t.
7. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.
8. Ytterligare föreskrifter om ikraftträdandet av denna lag meddelas av Konungen.

3) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen (1947:275) om kyrkomusiker

Härigenom förordnas, att 2 § lagen (1947: 275) om kyrkomusiker skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 §.¹

1. Sådana anställnings- och arbetsvillkor för kyrkomusiker som må bestämmas genom avtal fastställas, efter av riksdagen godkända grunder, under medverkan av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

2. *Kostnaderna för kyrkomusikers verksamhet gäldas, i den mån de icke skola enligt vad särskilt stadgas an-*

Sådana anställnings- och arbetsvillkor för kyrkomusiker som må bestämmas genom avtal fastställas, efter av riksdagen godkända grunder, under medverkan av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

¹ Senaste lydelse 1965: 579.

norledes utgöras, av pastorat och församling, vardera i den utsträckning Konungen efter av riksdagen godkända grunder bestämmer.

Utgifter som pastoratet har att bestrida skola — med undantag av engångsavgift för pensionering samt ersättningar vid vikariat — ligga till grund för beräkningen av pastoratets kyrkomusikerlönekostnad. Närmare bestämmelser om hur kostnaden skall beräknas meddelar Konungen.

3. De särskilda avlöningstillgångar, som äro förenade med nuvarande klockar- och organistbefattningar inom ett pastorat, skola för pastoratet utgöra tillgångar för bestridande av kostnaderna för kyrkomusikers avlöande.

4. Om anskaffande av medel till bestridande av pastorats kyrkomusikerlönekostnad, i den mån den ej täckes av avkastning utav härför avsedda avlöningstillgångar (pastorats kyrkomusikerlönetillgångar) eller andra tillgängliga medel, stadgas i lagarna om församlingsstyrelse.

Om rätt för pastorat att för kyrkomusikers avlöande åtnjuta bidrag av allmänna medel stadgas särskilt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

4) Förslag

till

Lag**om ändring i skogsvårdslagen (1948: 237)**

Härigenom förordnas, att 45 § 1 mom. skogsvårdslagen (1948: 237) skall ha nedan angivna lydelse.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*45 §.¹

1 m o m. Från tillämpningen — — — — växande skog

1) å *ecklesiastika boställen och andra fastigheter av kyrklig natur;*1) å *kyrklig jord som avses i 1 § lagen (1970: . . .) om förvaltning av kyrklig jord;*

2) å sådana — — — — stadgad åborätt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Motionsyrkanden

I samband med propositionen har utskottet behandlat följande *i anledning av propositionen* väckta motioner, nämligen

I. de likalydande motionerna I: 1348 av herr *Augustsson m. fl* och II: 1566 av herr *Franzén* i Motala *m. fl.*, vari hemställes

»att riksdagen med anledning av proposition nr 168 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller att en kompletterande utredning om förvaltningen av den kyrkliga skogen företas i enlighet med vad som anförts i motionerna»;

II. de likalydande motionerna I: 1349 av herr *Skagerlund* och II: 1565 av herr *Berntsson*, vari hemställes

»att riksdagen som sin mening måtte uttala att en grundläggande genomgång av de av stiftsnämnden förvaltade jord- och skogsegendomarna gemensamt med lantbruksnämnderna och skogsvårdsstyrelserna snarast igångsättes så att dessa fastigheters framtida användning bättre kan bedömas och samordnas»;

¹ Senaste lydelse av 45 § 1 mom. 1952: 168.

III. de likalydande motionerna I: 1350 av herr *Sundin m. fl.* och II: 1568 av herr *Hedlund m. fl.*, vari hemställes

»att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 168 måtte

A. för sin del besluta

- 1) att pastoraten skall bibehållas vid sin rätt att förvalta lönebostälernas skog;
- 2) att kyrkokommunalt organ skall äga befogenhet att bestämma om upplåtelse av rätt till jakt eller fiske på kyrklig jord, som är under dess förvaltning;
- 3) att i fråga om annan ledamot av stiftsnämnden än ordföranden och ersättare för denne skall ställas krav, att vederbörande bör ha insikt i jordbruk och skogsbruk samt vara förfaren i allmänna värv; samt uppdra åt vederbörande utskott att utarbeta förslag till enligt ovan erforderlig lagtext; samt

B. uttala att som princip för placeringen av prästlönefondsmedlen skall gälla, att innehavet av mark för det kyrkliga jord- och skogsbruket icke må ökas utöver nuvarande omfattning»; samt

IV. de likalydande motionerna I: 1351 av herr *Svenungsson m. fl.* och II: 1567 av herr *Hedin m. fl.*, vari hemställes

»att riksdagen måtte besluta, att pastoraten bibehåller sin rätt att förvalta lönebostälernas skog och rätten att besluta om upplåtelse av jakt- och fiskerätt».

Redovisningen i utlåtandet av motiveringarna till lagförslagen och av motionernas innehåll

I det följande redovisar utskottet bl. a. vad departementschefen under rubriken »Inledning» och »Allmänna synpunkter» anfört vid remissen till lagrådet av ifrågavarande lagförslag den 19 september 1969. Därefter upptages under skilda avsnitt ämnen som med hänsyn till innehållet i motionerna eller eljest bedömts vara av särskilt intresse. Därvid lämnas efter sakens beskaffenhet redogörelser för utredningsförslag, remissyttranden, allmän motivering och kyrkomötets beslut samt motionerna. I övrigt får utskottet hänvisa till propositionen samt beträffande motionernas fullständiga innehåll till de tryckta motionerna.

Inledning

Vid lagrådsremissen den 19 september 1969 anförde *chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Palme*, inledningsvis följande.

Vid flera tillfällen har, bl. a. från riksdagens och kyrkomötets sida, framhållits att nuvarande ordning för den kyrkliga jordens förvaltning är otillfredsställande i olika avseenden. Med anledning härav tillkallades år 1960 sakkunniga för att utreda frågan om förvaltningen av eklestastiska löneboställen m. m. I direktiven uttalades bl. a. att det med hänsyn till den pågående utredningen om den framtida gestaltningen av förhållandet mellan staten och kyrkan syntes uppenbart att endast

partiella reformer kunde övervägas som utan att rubba de principiella grundvalarna för den rättsliga regleringen av den kyrkliga jorden kunde leda till önskvärda praktiska resultat.

De sakkunniga¹, som antog namnet 1960 års ecklesiastika boställsutredning, överlämnade i februari 1968 betänkandet Förvaltningen av kyrklig jord m. m. (SOU 1968: 12). Betänkandet innehåller förslag till lag om förvaltning av kyrklig jord, lag om vissa kyrkliga kostnader m. m. och lag om ändring i skogsvårdslagen den 21 maj 1948 (nr 237). Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1* (se prop. s. 150).

Boställsutredningen har under sitt arbete samrått med arrendelagsutredningen om de arrenderättsliga regler som bör gälla för den kyrkliga jorden. Denna utredning har i sitt slutbetänkande Jordbruksarrende (SOU 1968: 57) föreslagit en i princip enhetlig arrendelagstiftning för såväl enskilda som publika arrendeförhållanden. På grundval av detta betänkande har inom justitiedepartementet utarbetats ett förslag till ny arrendelagstiftning. Kungl. Maj:t har tidigare denna dag på hemställan av chefen för justitiedepartementet beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslaget.

Efter remiss har yttranden över boställsutredningens betänkande avgetts av hovrätten över Skåne och Blekinge, kammarkollegiet, statskontoret, riksrevisionsverket, statens förhandlingsnämnd, riksantikvarieämbetet, domänverket, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, skogsstyrelsen, statens naturvårdsverk, länsstyrelserna i Jönköpings, Malmöhus, Skaraborgs, Örebro, Västernorrlands och Jämtlands län, samtliga domkapitel och stiftsnämnder, domkyrkorådet i Lund, arrendelagsutredningen, skogsbruksutredningen, skogspolitiska utredningen, Svenska kommunförbundet, Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, Svenska prästförbundet, Riksförbundet Landsbygdens Folk, Sveriges skogsägareföreningars riksförbund (SSR), Skogsindustriernas samarbetsutskott, Skogssällskapet, Stiftsjägmästareföreningen, Svenska Jägareförbundet och Föreningen Lunds domkyrkas arrendatorer u. p. a.

Vissa remissinstanser har bifogat yttranden från underställda myndigheter eller tjänstemän.

Allmänt

Vid lagrådsremissen anförde *departementschefen* bl. a. följande allmänna synpunkter.

Kyrkans fastighetsinnehav omfattar totalt cirka 500 000 hektar, därav omkring 400 000 hektar produktiv mark. Uppenbarligen är det ett samhällsintresse att ett så betydande markinnehav förvaltas väl och att dess avkastningsförmåga tillgodosöks på ekonomiskt bästa sätt. Det är ett angeläget samhällsintresse även av andra skäl. Den kyrkliga jorden utgörs nämligen till den allra största delen av löne-

¹ Landshövdingen Ivar Persson, ordförande, samt riksdagsmännen hemmansägaren Helge Lindström, jordbruksinstruktören Gunnar Pettersson och distriktslantmätaren Bo Turesson.

boställen och andra fastigheter, vilkas avkastning är avsedd att tillsammans med vissa skattemedel täcka samhällets kostnader för löner till präster i svenska kyrkan. Det är därför även med hänsyn härtill av intresse att avkastningen av den kyrkliga jorden och då särskilt av de s. k. prästlönetillgångarna blir så stor som möjligt. Därvid är att märka att enligt nu gällande regler om utjämning via kyrkofonden mellan pastoraten av prästlönekostnader det enskilda pastoratets förvaltning av sina prästlönetillgångar kan få återverkningar på storleken av den kyrkokommunala utdebiteringen i landets alla pastorat.

Vid flera tillfällen har, bl. a. från riksdagens och kyrkomötets sida, anmärkningar riktats mot bl. a. formerna för förvaltningen av löneboställena och de s. k. ecklesiastika arrendegårdarna. Särskilt har därvid understrukits vikten av att man undersöker olika vägar för att främja rationaliseringen av jordbruket.

Det var mot denna bakgrund som dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet begärde och fick bemyndigande att tillkalla sakkunniga för utredningen rörande förvaltningen av ecklesiastika löneboställen m. m. (boställsutredningen). Med hänsyn till den då pågående utredningen om den framtida gestaltningen av förhållandet mellan staten och kyrkan begränsades utredningsuppdraget till sådana partiella reformer som, utan att rubba de principiella grundvalarna för den gällande rättsliga regleringen, kan leda till önskvärda praktiska resultat.

Boställsutredningen, som låtit göra en omfattande inventering av det kyrkliga fastighetsbeståndet, konstaterar att den kyrkliga jorden är splittrad på ett stort antal små bruksenheter. Vidare konstateras att ett stort antal kyrkliga fastigheter blivit efter i den livliga rationaliseringsprocess som pågår inom jordbruket och skogsbruket i övrigt. Utredningen anser det vara realistiskt att anta att inemot hälften av den kyrkliga jorden är i behov av strukturrationalisering. För att åstadkomma en effektivare och mera lönsam förvaltning av den kyrkliga jorden lägger utredningen fram förslag som tar sikte på att främja en planering av rationaliseringsverksamheten och att skapa förvaltningsformer som underlättar en rörlig markpolitik och en effektiv samverkan mellan olika fastigheter och ägarkategorier.

En annan huvudfråga för boställsutredningen har gällt metoden för den ekonomiska reglering som varje år sker mellan pastoraten och kyrkofonden i syfte att bestämma bl. a. det belopp ett pastorat under vissa förutsättningar skall erhålla ur kyrkofonden för att täcka kostnaderna för lön åt präster och kyrkomusiker. Vid beräkningen av sådant tillskott ur fonden till pastorat skall enligt nuvarande regler avkastningen av pastoratets löneboställen inte tas upp med det faktiska nettobeloppet utan med ett på förhand i regel för en tioårsperiod uppskattat normalavkastningsbelopp. Mot detta system har riktats mycken kritik och för att komma till rätta med systemets olägenheter föreslår utredningen en avräkningsmetod, baserad på en årlig nettoredovisning av lönetillgångarnas avkastning.

Boställsutredningen konstaterar att nuvarande lagstiftning om förvaltningen av kyrklig jord brister i enhetlighet och är invecklad och svåröverskådlig. För att få till stånd största möjliga enhetlighet i förvaltningsformerna och för att göra det lättare för myndigheter och enskilda att veta vart de skall vända sig i frågor som

gäller den kyrkliga jorden föreslår utredningen förhållandevis omfattande ändringar i gällande lagstiftning.

Nuvarande bestämmelser om förvaltning av kyrklig jord innehåller dels regler om förvaltningsorgan m. m., dels regler om de arrendevillkor som skall gälla för arrende av kyrklig jord. I fråga om sist nämnda regler, dvs. de civilrättsliga delarna av den kyrkliga arrendelagstiftningen, lägger boställsutredningen inte fram något eget förslag. Frågan om översyn av dessa bestämmelser har behandlats i ett större sammanhang av arrendelagsutredningen med vilken boställsutredningen samrått. Arrendelagsutredningen har föreslagit en i princip enhetlig arrendelagstiftning för såväl enskilda som publika arrendeförhållanden och boställsutredningen är ense med arrendelagsutredningen om att den nya arrendelagstiftningen bör gälla även för den kyrkliga jorden. Boställsutredningen godtager därvid arrendelagsutredningens förslag.

Remissinstanserna är på det hela taget positiva till boställsutredningens förslag. Samtliga remissinstanser är ense med utredningen om att förvaltningen av den kyrkliga jorden behöver reformeras. Flertalet anser att boställsutredningens förslag bör kunna avsevärt förbättra möjligheterna för kyrkan att driva ett rationellt jordbruk och skogsbruk, och i många remissyttranden uttalas att boställsutredningens förslag till ny avräkningsmetod mellan pastoraten och kyrkofonden är ägnat att tillgodose samma syfte. Även de förslag utredningen lägger fram för att åstadkomma större enhetlighet i förvaltningsformerna anses i allmänhet värdefulla. Några remissinstanser, som särskilt behandlat utredningens förslag rörande skogsbruket, anser emellertid att förslagen inte är tillräckligt långtgående och att utredningsmaterialet bör kompletteras.

I likhet med boställsutredningen och en enhällig remissopinion anser jag det vara av väsentligt intresse att den kyrkliga jorden i full utsträckning kommer med i den rationaliseringsprocess som jordbruket och skogsbruket i övrigt genomgår. Det är som jag nyss sagt ur skilda synpunkter ett samhällsintresse att den kyrkliga jorden förvaltas väl och det är alltså viktigt dels att kyrkans förvaltande organ får bättre möjligheter att aktivt medverka vid den strukturuomvandling som nu äger rum, dels att förvaltningen även i andra avseenden blir så effektiv som möjligt.

Frågan om förvaltningen av den kyrkliga jorden har som redan framgått ett visst samband med kyrka-statfrågan. F. n. arbetar 1968 års beredning om stat och kyrka med den fortsatta utredningen av frågan om det framtida förhållandet mellan staten och kyrkan. Beredningen har i första hand att ta ställning i den centrala frågan om detta förhållande. Dess förslag torde alltså få formen av ett principbetänkande. Några mer detaljerade lösningar av praktisk-organisatorisk natur av det slag boställsutredningen lägger fram skall beredningen emellertid enligt direktiven inte utarbeta. Vill man således avvakta principbeslutet i kyrka-statfrågan och det ytterligare utredningsarbete rörande detaljlösningar som föranleds av beslutet i huvudfrågan, kommer det att dröja länge innan problemen med förvaltningen av den kyrkliga jorden blir lösta. Enligt boställsutredningens och de allra flesta remissinstansernas mening är emellertid förvaltningsproblemen så trängande att

de bör bli lösta så snart som möjligt. Jag delar denna uppfattning och anser alltså att man snarast möjligt inom ramen för det organisatoriska samband som f. n. råder mellan kyrkan och staten genom partiella reformer av praktiskt-organisatorisk natur bör undanröja de hinder som leder till svårigheter att inlemma den kyrkliga egendomen i den livliga rationaliseringsprocess som pågår i fråga om allmän och enskild jord.

Några remissinstanser har som förut redovisats gjort gällande att utredningens förslag inte är tillräckligt långtgående och att utredningsmaterialet bör kompletteras. Sålunda anser domänverket att utredningens direktiv inte medgivit tillräckligt radikala grepp för att rationalisera den kyrkliga fastighetsförvaltningen och förordar en kompletterande utredning med vidgade direktiv för att en tillfredsställande lösning skall kunna nås.

Jag vill i det sammanhanget erinra om att bestämmelserna inom den kyrkligt-ekonomiska förvaltningen främst syftar till att tillvarata intresset av att den kyrkliga egendomen bevaras och kommer till användning för det ändamål vartill den donerats av enskilda, anskaffats av församling eller pastorat eller anslagits av kronan. Lagstiftningen präglas av spänningen mellan församlingslivets kyrkokommunala förankring och det statliga överinseende som sedan reformationen utövas på riks- och stiftsplanet. Otvivelaktigt skulle det vara möjligt att åstadkomma mera genomgripande reformer, om man helt kunde bortse från dessa principiella grundvalar för den nuvarande rättsliga regleringen av den kyrkliga egendomen. Den frågan och andra därmed sammanhängande frågor har emellertid ett så direkt samband med kyrka-statfrågan att de inte bör lösas för sig. Som redan anförts i direktiven till utredningen bör man nämligen f. n. begränsa sig till partiella reformer som inte rubbar de principiella grundvalarna för den nuvarande rättsliga regleringen.

Kritiken i övrigt går i huvudsak ut på att boställsutredningen inte gjort några ekonomiska analyser eller lönsamhetsberäkningar och inte heller jämfört kostnaderna för nuvarande och föreslagen organisation i fråga om skogsförvaltningen. Man bör i det sammanhanget hålla i minnet att förvaltningsbefogenheterna i fråga om den kyrkliga jorden är splittrade, att förvaltningsorganen har andra uppgifter än skogsförvaltning och att vissa organ är kommunala och andra statliga. Det är alltså synnerligen vanskligt att åstadkomma rättvisande kostnadsjämförelser. Man får i stället nöja sig med mera allmänna överväganden och försöka att bedöma huruvida utredningens förslag är ägnade att främja en mera rationell förvaltning av den kyrkliga jorden. Det övervägande antalet remissinstanser anser att utredningens förslag är ett stort steg framåt i denna riktning och jag delar denna uppfattning.

Vad jag nu anført innebär sammanfattningsvis att jag anser att utredningens förslag i sina huvuddrag är väl ägnade att läggas till grund för partiella reformer av praktiskt värde för förvaltningen av den kyrkliga jorden.

Såsom chefen för justitiedepartementet tidigare denna dag anført vid anmälan av förslag till vissa kapitel i en ny jordabalk bör samma arrenderegler gälla för kyrklig

jord som för annan jord fr. o. m. den 1 januari 1972. Nuvarande speciella regler om arrende av kyrklig jord bör därför upphöra att gälla vid samma tidpunkt. Då bör även de övriga förslag som jag kommer att lämna fram träda i kraft.

Kyrkolagsutskottet uttalade i sin i denna del av *kyrkomötet* godkända motive- ring bl. a. följande.

Utskottet vill särskilt understryka förslaget karaktär av en förvaltningsreform inom ramen för det organisatoriska samband som för närvarande råder mellan stat och kyrka. Såvitt utskottet kunnat finna har denna begränsning iakttagits vid förslaget utformning — — —.

Det har inom utskottet framhållits, att den kritik som från olika håll riktats mot löneboställets förvaltning icke i alla avseenden varit rättvisande. En relativt låg nettoavkastning har i många fall haft samband med att stora kostnader nedlagts på förbättrings- och reparationsarbeten, som medfört att det kyrkliga fastighets- beståndet i dag genomgående befinner sig i påfallande gott skick. Vad sålunda anförts överensstämmer med boställsutredningens undersökning rörande Kalmar län (SOU 1968: 12 s. 232). Utskottet delar emellertid uppfattningen att yttre och inre rationalisering i väsentligt ökad takt är erforderlig beträffande den kyrkliga egendomen och att en förvaltningsreform enligt de huvudlinjer boställsutredningen angivit är ägnad att främja en sådan utveckling.

Avräkningen mellan pastoraten och kyrkofonden

Departementschefen

Kyrkofonden intar en central ställning i den kyrkliga ekonomin. Fondens huvudsakliga uppgift är att främja en utjämning mellan pastoraten av kostnaderna för avlöning till församlingspräster och kyrkomusiker. I detta syfte får de pastorat vilkas avlöningstillgångar inte täcker avlöningskostnaderna vissa tillskott ur kyrkofonden, under det att de pastorat vilkas avlöningstillgångar överstiger avlöningskostnaderna, s. k. överskottspastorat, har att inbetala hälften av överskottet till fonden. Flertalet pastorat får tillskott från fonden. Budgetåret 1967/68 uppgick tillskotten till omkring 26,6 milj. kr. Fonden svarar även för vissa andra kostnader, såsom kostnader för avlöning till pastoratsadjunkter och pastoratens skogsbiträden samt kostnader för tjänste- och familjepensioner för präster och avgifter till ATP. Vidare svarar kyrkofonden i viss mindre utsträckning för utgifter som är hänförliga till kyrklig verksamhet på kontrakts-, stifts- och riksplanen. Hit hör bl. a. kostnaderna för löner till biskoparna. Kyrkofondens inkomster utgörs av dels ersättning för prästerskapets till statsverket indragna tionde m. m. med cirka 5 milj. kr. per år, dels inkomst av allmänna kyrkohemman, klockarhemman och biskopshemman, dels ränta och annan vinst på kyrkofondens tillgångar och vissa andra kapitaltillgångar, dels överskottsmedel från överskottspastoraten, dels allmän kyrkoavgift. Den allmänna kyrkoavgiften skall fastställas så, att fondens in-

komster balanserar dess utgifter. Kyrkoavgiften erläggs av varje pastorat i förhållande till det antal skattekronor på vilket församlingsskatt beräknas. För budgetåret 1967/68 uppgick intäkterna av kyrkoavgiften till cirka 84,5 milj. kr.

Utredningen föreslår inte någon ändring av principerna för kyrkofondens användning. Dess förslag går huvudsakligen ut på att ändra nuvarande metod för att beräkna om och i vad mån ett pastorat skall få tillskott ur kyrkofonden. Enligt gällande bestämmelser har pastorat rätt till tillskott från kyrkofonden, om dess kostnader för avlöning till församlingspräster och kyrkomusiker överstiger summan av dels avkastningen av pastoratets präst- och kyrkomusikerlönetillgångar, dels viss församlingsskatt. Vid den avräkning som årligen görs mellan pastoraten och kyrkofonden för att utröna om och i vad mån ett pastorat har rätt till tillskott ur fonden tas avkastningen av löneboställena inte upp till sitt verkliga belopp utan med ett i förväg, för tio år i sänder uppskattat normalavkastningsbelopp. Mot denna avräkningsmetod har som jag redan anfört riktats kritik från många håll. Det har bl. a. anmärkts att löneboställenas normaluppskattade inkomster i allmänhet väsentligt understiger de faktiska, något som medfört att många pastorat kunnat uppbära större tillskott ur kyrkofonden än som i och för sig varit motiverat. Detta har i sin tur lett till ett högre skatteuttag i form av allmän kyrkoavgift än som eljest varit erforderligt. De har visat sig att normaluppskattningssystemet i många fall slagit fel även till pastoratens nackdel, bl. a. till följd av att byggnadskostnaderna ökat under normaluppskattningsperioden. Mot systemet med normaluppskattning har vidare anmärkts att det inte alltid varit ägnat att stimulera det enskilda pastoratets intresse att öka löneboställenas avkastning genom t. ex. drifts-omläggning, omarrondering och andra rationaliseringsåtgärder.

Utredningen anser att det inte går att genom jämkningar i nu gällande avräkningsmetod komma till rätta med dessa olägenheter. Utredningen föreslår att avräkningen mellan pastorat och kyrkofond skall grundas på den faktiska årliga nettoavkastningen av pastoratets samlade lönetillgångar. Av nettoavkastningen föreslås pastoratet få tillgodoräkna sig 20 % för sitt bestyr med förvaltningen. Vad som sedan återstår skall i förhållande till kyrkofonden anses utgöra avkastningen av lönetillgångarna. Genom att pastoratet får för egen räkning behålla nämnda 20 % anses pastoraten få ett ekonomiskt intresse av att boställsförvaltningen är lönsam. Dessa båda huvudpunkter i utredningens förslag till nytt avräkningsförfarande tillstyrks allmänt av remissinstanserna. För att ytterligare stimulera pastoratens intresse för en lönsam förvaltning föreslår några remissinstanser att pastoraten skall gottskrivas en högre andel av nettoavkastningen än 20 %.

Utredningens nu nämnda förslag till ändringar i nuvarande avräkningsmetod undanröjer enligt min mening de påtalade bristerna i gällande system. Det torde leda till betydligt rättvisare resultat än nuvarande system. En övergång till ett system som sålunda baserar sig på lönetillgångarnas nettoavkastning bör inte heller vålla några större praktiska svårigheter.

Att pastoraten vid avräkningen med kyrkofonden gottskrivas 20 % av nettoavkastningen för sitt bestyr med boställsförvaltningen torde som utredningen antagit

stimulera pastoratens intresse för en god boställsförvaltning. Förslaget får anses bättre tjäna det syfte som ligger bakom redan det nuvarande normaluppskattnings-systemet, nämligen att pastoratet skall ha ett direkt ekonomiskt intresse av en omsorgsfull boställsförvaltning. Om man vill vinna pastoratens medverkan i en fortskridande rationalisering av det kyrkliga jord- och skogsbruket, lär det nämligen, såsom utredningen framhållit, vara nödvändigt att pastoraten upplever innehavet av en lönsam fastighet som en tillgång men också bristande räntabilitet hos ett löneboställe som en nackdel för pastoratets egen ekonomi och inte bara som en olägenhet för kyrkofonden. På här anförda skäl ansluter jag mig till utredningens förslag att avräkningen mellan pastoraten och kyrkofonden skall grundas på den faktiska nettoavkastningen av avlöningstillgångarna och att pastoraten skall tillgodoräknas 20 % av nettoavkastningen för egen räkning.

I nuvarande normaluppskattningsystem skall avkastningen av varje löneboställe uppskattas för sig. Uppkommer underskott, svarar pastoratet för detta. Det är alltså inte tillåtet att räkna av underskottet från ett boställe på en uppskattad nettobehållning av ett annat löneboställe. Utredningens förslag angående avräkningen mellan pastoraten och kyrkofonden innebär att ett eventuellt underskott på en lönetillgång får kvittas mot överskott på andra lönetillgångar i pastoratet. Om förvaltningen av pastoratets samlade lönetillgångar visar förlust, svarar enligt utredningens förslag pastoratet självt för denna. Förlusten beaktas alltså inte vid avräkningen med kyrkofonden. Även i detta avseende har remissinstanserna allmänt tillstyrkt utredningens förslag. Kommunförbundet anser emellertid att kyrkofonden bör svara för en eventuell förlust på den samlade förvaltningen i pastoratet. Enligt min mening bör utredningens förslag genomföras. Att pastoraten bör få möjlighet att balansera eventuell förlust på vissa lönetillgångar mot en vinst på andra sådana tillgångar är rimligt. Att gå så långt som kommunförbundet hävdar och låta kyrkofonden svara för underskott på den samlade förvaltningen är emellertid inte tillrådligt. Det skulle innebära att kyrkofondens användningsområde vidgades och att en förlustbringande förvaltning i ett pastorat skulle bekostas genom den allmänna kyrkoavgiften. Vidare skulle pastoratens intresse av en lönsam förvaltning och därmed en viktig rationaliseringsfrämjande faktor begränsas.

I nuvarande avräkningssystem gäller särskilda regler för överskottspastoraten, dvs. pastorat för vilka den faktiska avkastningen av lönetillgångarna överstiger präst- och kyrkomusikerlönekostnaden och det virkesbehov för prästgård m. m. som avses i 55 § eklelesiastika boställsordningen. Sådant pastorat skall f. n. betala in hälften av överskottet till kyrkofonden. Den andra hälften får överskottspastoratet använda till andra lokala kyrkliga ändamål än till lönekostnader. Utredningen anser att det saknas anledning att göra skillnad mellan överskottspastoraten och andra pastorat, om dess förslag att pastoraten skall gottskrivas 20 % av nettoavkastningen genomförs. Utredningen föreslår därför att vad som återstår av nettoavkastningen, sedan 20 % gottskrivits pastoratet och dess kostnader för avlöningsförmåner till församlingspräster och kyrkomusiker blivit täckta, i sin helhet skall levereras till kyrkofonden. Vid bedömning av frågan om överskott före-

ligger bör enligt utredningen hänsyn ej längre tas till förut nämnt virkesbehov. För överskottspastorat fastställs enligt gällande regler en utjämningsperiod av högst 10 år under vilken pastoratet har rätt att tillgodoräkna sig inlevererade överskottsmedel för att täcka de underskott som eventuellt uppkommer under ett annat redovisningsår under perioden. Utredningen anser att denna möjlighet till återbäring av överskott för att täcka underskott bör behållas. Därvid bör dock den ändringen ske att pastoratet för att täcka underskottet får återbäring med högst det sammanlagda belopp som pastoratet under de närmaste föregående tio åren inlevererat till fonden av överskottsmedel. Uppkommer underskott även ett senare år kan eventuellt ytterligare återbäring ske av resterande överskottsmedel från de då senaste tio åren.

Utredningens förslag i fråga om överskottspastoraten godtas överlag av remissinstanserna. Från några håll framförs invändningar mot förslaget att behålla möjligheten för pastorat att få återbäring av tidigare till kyrkofonden inbetalade överskottsmedel. Bl. a. kammarkollegiet anser att denna möjlighet bör slopas.

Liksom utredningen och remissinstanserna anser jag att det vid en övergång till det föreslagna nettoredovisningssystemet saknas anledning att göra skillnad mellan överskottspastoraten och andra pastorat i fråga om vilken andel av nettoavkastningen av lönetillgångarna som överskottspastoraten bör få behålla. Överskottspastoraten bör alltså behandlas enligt samma mönster som de övriga pastoraten. Frågan om överskott föreligger bör bedömas genom en jämförelse av endast 80 % av vinsten på förvaltningen av lönetillgångarna, å ena, och avlöningskostnaderna å andra sidan. Hänsyn bör däremot ej längre tas till virkesbehov för prästgård m. m. Som utredningen och majoriteten av remissinstanserna förordat bör emellertid överskottspastoraten ha möjlighet till återbäring av överskott som inlevererats till kyrkofonden för att täcka eventuellt underskott under senare år.

Enligt gällande bestämmelser kan pastorat få lån ur kyrkofonden, s. k. byggnadsförskott, för bl. a. vissa ny- och ombyggnader på löneboställe samt vissa grundförbättringar. Amortering och ränta på sådant lån utgör en avdragsgill utgift vid normaluppskattningen. I övrigt får utgifter för mera kostsamma investeringar inte dras av vid normaluppskattningen. I stället föreskrivs att den förbättring av löneboställes avkastning som man kan vinna genom sådana investeringar skall beaktas vid normaluppskattningen först efter det antal år (frihetsår) som skäligen kan anses åtgå för att skriva av det nedlagda kapitalet. Utredningen föreslår, dels att nuvarande lånemöjligheter för pastoraten skall behållas, dels att systemet med frihetsår skall ersättas med en möjlighet för pastoraten att få lån ur kyrkofonden och att vid avräkningen med kyrkofonden få göra avdrag för sina kostnader för investeringar. Förutsättningarna för lån ur kyrkofonden bör enligt utredningen stämma överens med vad som gäller för att erhålla statlig lånegaranti enligt kungörelsen om statligt stöd till jordbrukets rationalisering. Lån bör nämligen inte komma i fråga för andra åtgärder än sådana som är försvarliga från rationaliseringssynpunkt. Utredningen har, som jag tidigare redovisat, föreslagit att vissa av pastoratens lönetillgångar, nämligen skogen på löneboställena och präst-

lönefondsfastigheterna, skall förvaltas av annan än pastoraten. Sådan förvaltare bör enligt utredningen få samma möjligheter till lån ur kyrkofonden som pastoraten.

Remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag om lån ur kyrkofonden. Även jag ansluter mig till vad utredningen föreslagit härom.

Jordbrukets och skogsbrukets rationalisering

Strukturrationalisering m. m.

Utredningen

Rationaliseringssträvandena inom jordbruket och skogsbruket syftar till att skapa så effektiva företag som möjligt. Samtidigt som nya maskinella hjälpmedel gör det möjligt att med oförändrad arbetsstyrka bruka större arealer än tidigare, framtvingar de ökande kostnaderna för arbetskraft och maskiner nya företagsformer och som regel en koncentration till större brukningsenheter. Företagens utformning behöver successivt anpassas till den tekniska och ekonomiska utvecklingen.

När det gäller brukningsenheternas storlek visar det kyrkliga och det enskilda jord- och skogsbruket i stort sett samma bild. Bondejordbrukets och bondeskogsbrukets problem avspeglas också inom den kyrkliga egendomsförvaltningen. En skillnad är dock att den kyrkliga förvaltningen har utrustats med organ som har överblick över ett helt stift och som har givits vissa befogenheter att organisera ett samarbete som skulle kunna minska olägenheterna med ägosplittringen och de små brukningsenheterna. Härtill syftar ju också de olika jordbrukspolitiska strävandena i dag. Målet kan emellertid nås på många olika sätt och detta gäller också för det kyrkliga jord- och skogsbrukets del. Genom sambruk eller andra former av samarbete mellan olika markägare kan vissa av stordriftens fördelar vinnas. Genom omdisposition av marken och inköp av mark, när tillfälle därtill bjuds, kan bärkraften hos en brukningsenhet öka. Omsorgsfullt planlagda investeringar kan påverka lönsamheten i gynnsam riktning.

Inom det enskilda jordbruket pågår i stor utsträckning en ekonomisk självsanering som en följd av att inga brukare längre står beredda att överta de mindre lönsamma jordbruken. Men eljest är den omvandlingsprocess som jord- och skogsbruket nu genomgår ett resultat av målmedvetna rationaliseringssträvanden, där statliga myndigheter, kommunala organ, enskilda organisationer och markägare i samverkan söker finna lösningar som är till gagn inte bara för den enskilde markägaren utan för hela vårt näringsliv. Utvecklingen under hela efterkrigstiden har lett fram till allt större brukningsenheter och ett stort antal av de kyrkliga jordbruksfastigheterna har blivit efter i denna storleksrationalisering. Mycket tyder på att ännu större arealer kommer att krävas för de jordbruksföretag som kan beräknas komma att bestå och att därför antalet icke lönsamma kyrkliga jordbruksfastigheter kan väntas öka ytterligare.

Den behövliga strukturrationaliseringen av de kyrkliga jord- och skogsbruksfastigheterna berör inte endast den kyrkliga fastighetsförvaltningen. Redan den geografiska blandningen av olika ägarekategoriers fastigheter gör det nödvändigt med samverkan i alla riktningar. Behovet härav förstärks ytterligare av att de kyrkliga fastigheternas arealer är fördelade på ett stort antal ägoskiften. Det är i detta läge uppenbart att den kyrkliga jordens medverkan i strukturrationaliseringen är nödvändig och kan bli till stor nytta inte bara för kyrkan. Det är då angeläget att handlingslinjerna för den kyrkliga fastighetsförvaltningen i detta sammanhang utformas så klart att förtroendet för förvaltningen, dess avsikter och åtgärder inte rubbas.

En svårighet när det gäller att från kyrklig sida ta initiativ till strukturrationaliseringsåtgärder ligger i den uppdelning av förvaltningsfunktionerna som präglar den kyrkliga boställsförvaltningen. I princip är det ju pastoraten som förvaltar löneboställena, medan det allmännas tillsyn utövas av boställsnämnd och stiftsnämnd. Till följd av den kostnadsutjämning mellan pastoraten som sker via kyrkofonden är det enskilda pastoratets intresse av att öka boställets avkastning dock inte alltid särskilt stort. Vissa ganska vidsträckta förvaltningsbefogenheter har emellertid uppdragits åt tillsynsmyndigheterna, vilket knappast heller varit ägnat att stimulera pastoratens intresse för förvaltningen av sina löneboställen. Sålunda är det boställsnämnden som fastställer arrendevillkoren och stiftsnämnden som beslutar om ändrad disposition av löneboställe. Stiftsnämnden kan även ta initiativ härvidlag. Byggnadsfrågor avgörs som regel av boställsnämnden. I fråga om förvaltningen av skogen ligger flertalet avgörande beslut, däribland frågor om hushållningsplan, hos stiftsnämnden. Stiftsnämnden har också tilldelats initiativet i fråga om användningen av prästlönefondsmedel för grundförbättring eller inköp av fastighet, och fastighet som förvärfvas för fondmedel från flera pastorat förvaltas av stiftsnämnden.

Det är förklarligt, att pastoraten inte visar något större intresse för åtgärder som skulle medföra att utrymmet för deras självförvaltning minskar och att stiftsnämnderna å sin sida tvekar att mot pastoratens önskan begagna sig av de vidsträckta befogenheter att driva en aktiv rationaliseringspolitik som nuvarande lagstiftning i och för sig ger utrymme för. Men ovilligheten i dessa delar har inte kunnat undgå att allvarligt hämma utvecklingen inom det kyrkliga jord- och skogsbruket.

De flesta av de åtgärder som krävs i samband med strukturrationalisering kan enligt utredningen inte behandlas separat för de kyrkliga fastigheterna utan måste anpassas till de allmänna jordbrukspolitiska linjerna. Samma principer, metodik och värderingsskalor bör användas för kyrkans som för andra ägarekategoriers fastigheter. För flertalet åtgärder av teknisk och ekonomisk art är det därför mest ändamålsenligt att den kyrkliga fastighetsförvaltningen utnyttjar den statliga serviceverksamhet som redan finns för jord- och skogsbruksfastigheters rationalisering. På så sätt kan det kyrkliga fastighetsinnehavet bäst inordnas i den allmänna strukturrationaliseringen och dra nytta av den. För att inte rationaliseringsverksamheten skall bli orimligt fördröjd bör emellertid de kyrkliga fastighetsförvaltningsorganen förse med kompetens och resurser för att dels verkställa de inventeringar som är nödvändiga för en primär bedömning av det egna fastighetsbeståndets framtida använd-

ning, dels bevaka fastighetsmarknaden i orten med hänsyn till föreliggande behov av arealupprustning respektive kompensationsförvärv. Uppgifternas fördelning på de olika kyrkliga förvaltningsorganen får emellertid närmare övervägas.

Utredningen anser att en planmässigt genomförd strukturrationalisering av hela det kyrkliga jord- och skogsbruket kräver utblick över vidare fält än vad som omfattas av ett enstaka pastorats fastighetsinnehav. Man måste också förfoga över ett förhandlingsorgan, som från tid till annan kan ta erforderliga kontakter med kommunala och statliga myndigheter. För den yttre rationaliseringen måste ett sådant organ kunna inte bara uppträda som intressent när det gäller möjligheten att förvärva fastigheter utan också erbjuda annan mark i utbyte. Att helt lämna initiativet åt de enskilda pastoraten låter sig således knappast göra, om man skall få till stånd en mera genomgripande strukturrationalisering. Med hänsyn till att en god kännedom om lokala förhållanden och nära kontakt med organ på kommun- och länsplanet är önskvärd framstår det som lämpligast att rationaliseringen av kyrkans fastighetsbestånd bedrivs stiftsvis. Närmast till hands ligger då att stiftsnämnderna, som har lokalkännedom och sakkunskap, alltså får vara de myndigheter som skall bära ansvaret för detta utvecklingsarbete och svara för de avgörande besluten och verkställighetsåtgärderna. Såsom centrala kyrkliga myndigheter företräder de ju kyrkofondens och därmed kyrkomenigheternas intresse av en lönsam fastighetsförvaltning.

Även om rationaliseringsverksamheten är någonting som måste fortgå kontinuerligt och aldrig kan anses definitivt slutförd, är det enligt utredningens mening ofrånkomligt att nu göra en större, mera samlad översyn av hela den kyrkliga jord- och skogsförvaltningen. Hit hör en inventering av det egna fastighetsbeståndet. Denna inventering bör i stor utsträckning läggas på boställsnämnderna. Nämnderna bör därvid få tillgång till fastighetsekonomisk och fastighetsteknisk expertis.

Som ett led i strukturrationaliseringen av det kyrkliga fastighetsbeståndet ingår planering för och genomförande av sådana åtgärder som köp och försäljningar av fastigheter och fastighetsdelar med åtföljande avstyckningsförrättningar, sammanläggningar och ägoutbyten. Även om en väsentlig del av dessa arbetsuppgifter kommer att åvila stiftsnämnderna, är det angeläget att en effektiv bevakning av fastighetsmarknaden sker på det lokala planet så att lämpliga tillfällen till markförvärv för förverkligandet av uppgjorda planer inte försummas. Till denna bevakningsuppgift kan såväl stiftsnämnderna som boställsnämnderna komma i fråga. Möjligheterna till förvärv av skogsfastigheter bör liksom hittills i första hand ankomma på stiftsnämnderna och deras skogligena personal, som i detta avseende torde ha den bästa överblicken. När det gäller jordbruksfastigheter anser utredningen däremot att boställsnämndernas lokala karaktär och förankring bör tillmätas stor betydelse. Utredningen utgår också från att det bör vara en angelägen uppgift för boställsnämnderna att bevaka och tillvarata möjligheterna för att de kyrkliga fastigheternas strukturrationalisering skall kunna genomföras i enlighet med uppgjorda planer och utan onödigt dröjsmål.

För att *boställsnämnderna* skall kunna fullgöra de uppgifter som utredningen

föreslagit krävs vissa förändringar i nämndernas organisation. Utredningen menar att så bör ske i två bestämda avseenden, nämligen i fråga om distriktens omfattning och pastoratens representation i boställsnämnderna. I första hand bör det åvila boställsnämndens ordförande att kontinuerligt följa fastighetsmarknaden. Han bör bl. a. ta initiativ till att förhandlingar om fastighetsförvärv kommer till stånd, inte bara då mark som kan vara till salu är direkt lämpad att införlivas med det kyrkliga fastighetsbeståndet utan också då mark kan komma till användning som bytesobjekt och därmed indirekt medverka till rationaliseringsprocessens fullföljande. Han bör hålla en nära kontakt med stiftsjägmästaren, som fullgör en motsvarande funktion för skogsfastigheternas del. För att dessa uppgifter skall kunna skötas effektivt är det nödvändigt att boställsnämndsordförandena har en god överblick. En förutsättning för detta är i sin tur att distrikten är tillräckligt stora. Enligt utredningens mening bör man därför skapa större boställsdistrikt. Vidare bör pastoratsrepresentantens ställning i boställsnämnderna stärkas. Medan ordförande och arrendatorsrepresentant utses av länsstyrelsen och tjänstgör regelbundet i nämnden, skall varje pastorat inom boställsdistriktet utse en representant jämte suppleant, vilka av ordföranden inkallas till tjänstgöring allt efter som ordföranden finner lämpligt. Dessa representanter får därigenom inte samma fasta ställning eller omfattande erfarenhet av ärendena som nämndens båda övriga ledamöter. För att stimulera pastoratens medverkan i strukturrationaliseringen är det angeläget, att de i de organ som har att ta initiativ och framlägga förslag till åtgärder blir företrädare av representanter som kan bygga på erfarenhet från hela distriktet. Utredningen förordar därför att även pastoraten blir företrädare i nämnden av en fast representant, som utses av länsstyrelsen, efter förslag av pastoratsförbundet i stiftet.

Stiftsnämndernas uppgift bör väsentligen vara rådgivande, stimulerande och övervakande, men i vissa fall måste de också ha beslutande funktioner i samband med strukturrationaliseringen. För att inte denna skall löpa risk att bromsas upp på grund av eventuellt bristande intresse från något pastorats sida eller av andra ovidkommande orsaker är det viktigt att stiftsnämnderna i första instans tillerkännes beslutanderätt i försäljningsärenden som berör fastighet eller fastighetsdel, som enligt strukturrationaliseringsplan skall överlätas till annan. Enligt vedertagen praxis torde det inte förekomma, att stiftsnämnd avyttrar boställsjord utan pastoratets medgivande. Vill man nu utvidga stiftsnämndernas befogenhet härvidlag för att underlätta rationaliseringssträvandena, bör garantier skapas för att pastoratsintressena likväl vinner tillbörligt beaktande vid stiftsnämndernas handläggning av dessa ärenden. Utredningen föreslår därför, att pastoraten i stiftet blir företrädare genom en ledamot i stiftsnämnden i likhet med vad nu är fallet i domkapitlet.

Då verksamheten med det kyrkliga fastighetsbeståndets strukturrationalisering kan väntas bli av stor omfattning, är det enligt utredningen av flera skäl angeläget att en viss samordning av metodiken och övervakning kan ske genom *ett centralt organ*. Detta bör då också ha till uppgift att dra upp riktlinjer för rationaliseringsverksamheten såväl tidsmässigt som med avseende på framgångslinjer. Detta organ bör också få angelägenhetsgradera behovet av åtgärder i olika stift. Vidare bör det

ankomma på det centrala organet att upprätta förslag till förändringar ifråga om dimension och utformning av boställsnämndsorganisationen. Utredningen förordar att det centrala organet upprättas som en arbetsenhet inom kammarkollegiet. Det bör ha tillgång till expertis inom lantmäteriets, jordbrukets och skogsbrukets områden. Till det centrala organet bör knytas en rådgivande nämnd med representanter för dessa olika verksamhetsområden. I nämnden bör också ingå någon företrädare för Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund. Genom en sålunda sammansatt nämnd kan inom det centrala organet en samordning ske med den statliga rationaliseringspolitiken i stort och de intressen som de kyrkliga kommunerna företräder bli representerade i de handläggande organen på samtliga plan. Utredningen anser att behov av en sådan central organisation finns i ett första aktuellt skede av rationaliseringsplanläggningen. Därefter torde den fortlöpande rationaliseringsverksamheten kunna handhas av stiftsnämnden inom ramen för dess normala arbete.

När det gäller resurser för att planera *driftsrationalisering* och investeringar så är den kyrkliga förvaltningen i fråga om skogsbruket utrustad med egen sakkunnig personal hos stiftsnämnderna. Något annorlunda förhåller det sig när det gäller jordbrukets inre rationalisering. Stiftsnämnderna är inte utrustade med någon speciell personal för ändamålet. I detta avseende bör en intensifierad insats kunna ske genom att boställsnämnderna mera kontinuerligt följer lönsamhetsutvecklingen på löneboställena och bevakar möjligheterna till omläggning av driften. När det eljest gäller de mera expertbetonade insatserna för en driftsrationalisering inom jordbruket är det inte realistiskt att räkna med att de kyrkliga förvaltningsorganen skulle kunna utbyggas med egen personal för ändamålet. Tvärtom synes det angeläget, att lantbruksnämndernas medverkan t. ex. med upprättande av investeringskalkyler och tekniska planer skall kunna påkallas också för de kyrkliga jordbruksfastigheterna. Man bör alltså från den kyrkliga förvaltningens sida i första hand inrikta sig på att begagna sig av den experthjälp som kan köpas från andra organ för rationaliseringsverksamheten inom jordbruket.

Remissyttrandena

Många remissinstanser framhåller vikten av att det kyrkliga jordbrukets och skogsbrukets rationalisering anpassas till de allmänna rationaliseringssträvandena och att den statliga serviceverksamhet utnyttjas som redan finns för jord- och skogsbruksfastigheters rationalisering.

Lantbruksstyrelsen konstaterar att strukturrationaliseringsåtgärder i fråga om kyrklig jord hittills förekommit i mycket ringa omfattning. Enligt styrelsens mening har man alltför ensidigt varit inriktad på att finna från ren kapitalplaceringssynpunkt lämpliga objekt för återplacering av försäljningsmedel från löneboställen, medan intresset för omarronderingsfrågor och försäljning i rationaliseringssyfte till lantbruksnämnd eller direkt till enskilda jord- och skogsbrukare varit ringa eller obefintligt. Styrelsen framhåller emellertid att bestämmelserna i tidigare gällande jordför-

värvsdrag medfört att kyrkliga förvärvsansökningar behandlats förhållandevis restriktivt. Nu gällande jordförvärvslag är väsentligt liberalare till sin uppbyggnad än tidigare jordförvärvslag och är främst avsedd att tjäna som ett rationaliseringsinstrument. Lagen innehåller inte längre något ovillkorligt förbud mot tillstånd till markförvärv. Även andra än s. k. prioriterade förvärvare skall sålunda som regel beviljas tillstånd vid förvärv som medför att redan innehavd brukningsenhet förbättras. Stundom kommer, speciellt i de bättre jordbruksbygderna, konkurrens om tillskottsmarken att föreligga mellan exempelvis löneboställe och enskild brukningsenhet. Den omständigheten att vissa enheter brukas av sina ägare och andra av arrendatorer får enligt styrelsens mening inte påverka tillståndsprövningen vid tillskottsförvärv, utan strukturförhållandena i det enskilda fallet skall vara avgörande. Vad gäller kyrkliga nyförvärv av skogsmark bör dessa — oberoende av pastoratgränserna — koncentreras till områden, där på sikt ett sammanhängande större innehav kan byggas upp. Utvecklingen visar att i vissa delar av landet ej obetydliga arealer kan komma att bli tillgängliga för sådant ändamål. Särskilt vid placering av fondmedel, gemensamma för flera pastorat, bör i samförstånd med lantbruksnämnden tillskapandet av stiftsskogar i dylika områden kunna komma i fråga. Å andra sidan är det i många bygder önskvärt att den kyrkliga jorden får disponeras för rationaliseringsändamål. Huvudprincipen för samarbetet mellan lantbruksnämnderna och den kyrkliga fastighetsförvaltningen måste vara att kyrkan kan påräkna nämndens medverkan vid angelägna och lämpliga förvärv och att kyrklig mark som erfordras i rationaliseringssyfte får disponeras för detta ändamål så snart detta är möjligt och lämpligt. Enligt *lantmäteristyrelsen* erfordras att alla möjligheter till strukturrationalisering och andra förbättringar tas till vara. Ett intimt samarbete mellan de myndigheter som svarar för de kyrkliga fastigheterna och de statliga rationaliseringsorganen blir därvid nödvändigt. Det mesta av detta samarbete bör kunna ske på regional och lokal nivå. Lantmäteriet är berett att medverka i arbetet med strukturrationaliseringen. *Skogsstyrelsen* betonar vikten av att det kyrkliga skogsbruket från effektiviseringssynpunkt låter sig inbegripas i regionala och områdesvisa planeringssammanhang. Detsamma gäller även bl. a. frö- och plantförsörjning, ställningstaganden i skogsproduktionsfrågor, vägnätsplanering, vägprojektering och inte minst fortbildning och vidareutbildning av personal.

De förslag till åtgärder som utredningen lägger fram för att få till stånd en effektiv strukturrationalisering tillstyrks i allmänhet av remissinstanserna. Man är i huvudsak ense med utredningen om att en strukturrationalisering i första hand kräver en inventering av de kyrkliga jord- och skogsfastigheterna och en bedömning av deras framtida användning och att denna inventering och bedömning liksom även genomförandet av den sålunda planlagda rationaliseringen genom försäljning, köp, byte m. m. bör ske stiftsvis, under medverkan av — förutom nuvarande statliga regionala och centrala rationaliseringsorgan — boställsnämnd och stiftsnämnd.

Lantbruksstyrelsen framhåller att erfarenheterna av arbetet med strukturrationalisering av domänverkets och skogsbolagens markinnehav visar att länet är den minsta administrativa planeringsenhet som kan ifrågakomma. Ofta har flera län be-

rörts av samma omarronderingsprojekt. Förhållandena är likartade beträffande kyrkans markinnehav. Följaktligen kan inte pastoraten behandlas var för sig.

I vissa remissyttranden som avser skogsbrukets rationalisering betonas vikten av att man genom intressearrondering skapar stora enheter av skogsmark. Sålunda framhåller *skogsstyrelsen* att målet på sikt bör vara inte bara att åstadkomma bästa ekonomiska bärkraft hos enskilda brukningsenheter utan även — och framför allt — att genom intressearrondering skapa större samlade komplex av skogsmark. I det skogsekonomiska mönster efter vilket den kyrkliga fastighetsförvaltningen bör agera framstår därför inventering av fastighetsbeståndet och planering av markbyten för intressearrondering som en åtgärd av högsta prioritet. Ekonomisk analys av lönsamhetsförutsättningarna hos brukningsenheterna hör naturligt ihop med detta arbete dels för att angelägenhetsgradera rationaliseringsinsatserna, dels för att i det enskilda fallet nå högsta arronderingseffekt. En grundprincip för strukturrationaliseringen måste vara att åstadkomma mest gynnsamma resultat sett utifrån det samlade kyrkliga skogsbruket. Stiftsnämnderna bör därvid såsom effektueringsorgan spela en avgörande roll i sammanhanget men verksamheten får inte läsas av förvaltningsgränserna utan bör fritt kunna gripa över såväl pastorats- som stiftsgränser. I konsekvens härmed framstår utredningens förslag till central enhet med uppgift att dra upp centrala riktlinjer för rationaliseringsverksamheten som angeläget.

Statskontoret ifrågasätter emellertid om det finns behov av en så omfattande engångsinventering som utredningen föreslagit. Statskontoret erinrar om att utredningen låtit företa en mycket grundlig inventering och analys av de kyrkliga fastigheter-
na inom Kalmar län. Denna specialutredning har givit värdefulla upplysningar inte bara om de kyrkliga ägoförhållandena i detta län utan även om de kyrkliga marktillgångarna och deras möjligheter att bestå över huvud taget. Utredningens mening synes vara, att lika omfattande inventeringar måste ske även i landet i övrigt och att en sådan samlad översyn av hela den kyrkliga jord- och skogsförvaltningen är en förutsättning för att påbörja rationaliseringsarbetet. När det gäller jordbruksfastigheternas strukturrationalisering kan det enligt statskontoret ifrågasättas om det finns behov av en så omfattande engångsinventering. Det bör vara möjligt att utan att avvakta resultatet av en omfattande och minutiös förplanering ta itu med rationaliseringsarbetet på bred front i nära kontakt med lantbruksnämnderna och deras expertis. Den kyrkliga markrationaliseringen bör alltså såsom en del av den allmänt jordbrukspolitiska strukturrationaliseringen kunna utföras utan någon stor extra inventeringsapparat.

Remissmyndigheterna delar över lag utredningens uppfattning att ansvaret för den regionala planeringen av strukturrationaliseringen och dess genomförande i allt väsentligt bör ligga hos stiftsnämnderna. Det framhålls bl. a. att strukturrationaliseringen i hög grad är en fråga om köp, försäljning och byte av fast egendom, där stiftsnämnden redan enligt gällande bestämmelser har en central funktion. Vissa stiftsnämnder påpekar att förslaget har den fördelen att det samarbete som på vissa håll redan påbörjats mellan stiftsnämnder och lantbruksnämnder kan fortsätta utan störningar.

Utredningens förslag att inrätta ett centralt organ inom kammarkollegiet med uppgift att leda och övervaka strukturrationaliseringen och dess förslag att utöka boställsnämndernas befogenheter när det gäller rationaliseringsverksamheten möter emellertid kritik från många håll.

Kammarkollegiet anser att boställsnämndens roll i rationaliseringsarbetet är något oklar. Nämnderna bör enligt kammarkollegiet väsentligen tjäna som ett serviceorgan åt stiftsnämnderna. De förslag utredningen framlagt i fråga om bildande av större boställsdistrikt och fast anknytning till boställsnämnd för pastoratsrepresentant tillstyrkes i princip. Kammarkollegiet delar utredningens uppfattning att det föreligger ett visst behov av riktlinjer för och samordning av strukturrationaliseringen, även om rationaliseringsarbetet huvudsakligen kommer att ske på stiftsplanet. Kammarkollegiet anser det vara naturligast att denna uppgift läggs på kollegiet, som på rikspanet närmast har att ta befattning med den kyrkliga jorden. Självfallet bör kollegiet därvid samråda med lantmäteristyrelsen, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen och Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund. En sådan i förhållande till utredningens förslag mer begränsad arbetsuppgift räknar kollegiet med att kunna fullgöra utan någon förstärkning av personalen.

Lantbruksstyrelsen anser det inte vara motiverat att för ledning och planering av strukturrationaliseringen skapa ett nytt centralt rationaliseringsorgan inom kammarkollegiet. Det huvudsakliga planlägningsarbetet bör lämpligen bedrivas på stifts- och länsplanet, varvid utomstående expertis kan anlitas för speciella utredningar. Planläggningen liksom genomförandet bör ankomma på stiftsnämnden som därvid bör samråda med pastoraten. Styrelsen framhåller att det enligt instruktionen för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna åligger nämnderna att medverka i sådant planlägningsarbete och så långt resurserna medger är lantbruksorganisationen beredd att avdela personal för uppgiften. Det är enligt styrelsens uppfattning angeläget att såväl planering som genomförande åvilar ett och samma organ, om ett snabbt resultat skall åstadkommas. Om stiftsnämnderna får hand om planeringsuppgifterna undviks olägenheten av att intresset för planering liksom hittills varierar från ett pastorat till ett annat. Ansvaret för inventering av fastighetsbeståndet bör likaså åvila stiftsnämnden, som i nära samarbete med boställsnämnd och pastorat under medverkan av utomstående expertis relativt snabbt torde kunna genomföra en sådan. Lantbruksnämndernas strukturdelegationer bör, i likhet med vad som skedde vid utredningens specialundersökning, ges tillfälle att göra en allmän jordbrukspolitisk bedömning av materialet. I likhet med utredningen anser styrelsen att bevakningen av fastighetsmarknaden i första hand måste ankomma på ett kyrkligt organ. Den föreslagna uppdelningen mellan stiftsnämnd och boställsnämnder finner dock styrelsen knappast ägnad att skapa enhetligare förhållanden. Styrelsen föreslår, att denna bevakningsuppgift åläggs stiftsnämnden. Detta behöver inte utesluta att boställsnämndens ordförande fungerar som lokal kontaktman. Ur lantbruksnämndernas synvinkel måste det vara en uppenbar fördel att stiftsnämnden blir den myndighet med vilken förhandlingar kan föras i praktiskt taget alla frågor rörande det kyrkliga markinnehavet. För att vid en sådan anordning tillgodose pas-

toratsintressena synes det lämpligt att pastoraten ges en starkare representation i stiftsnämnderna än utredningen föreslagit. Även *lantmäteristyrelsen* kritiserar utredningens förslag att öka boställsnämndernas befogenheter i fråga om strukturrationaliseringen. Det intresse och den ortskänedom och sakkunskap som kan finnas hos boställsnämnderna bör tillvaratas men styrelsen anser det vara av vikt att planeringsarbetet inte splittras. Boställsnämndernas funktioner i fråga om inventering m. m. bör vara helt samordnade med eller underordnade stiftsnämnden. Flera andra remissinstanser, främst stiftsnämnder, framför liknande synpunkter.

Inte heller *statskontoret* anser att det behövs något nyskapat organ för central planering och samordning av rationaliseringsverksamheten. Motiveringen för den föreslagna arbetsgruppen inom kammarkollegiet är enligt statskontoret knappast bärande och dess arbetsuppgifter är svävande. Därtill kommer att ett centralt organ, inrättat och organiserat för den enda uppgiften att dirigera den kyrkliga markrationaliseringen, kan komma att verka konserverande på den nuvarande placeringspolitiken och sålunda kan komma att motverka önskvärdheten av en bättre riskfördelning inom den eklelesiastiska förmögenhetsförvaltningen. Även många andra remissinstanser avstyrker förslaget om ett centralt organ och gör gällande att ett sådant organ skulle fördröja arbetet med strukturrationaliseringen. I stället föreslås från något håll att direktiv utfärdas om ett nära samarbete mellan stiftsnämnder och lantbruksnämnder i frågor som rör skilda stift eller som kräver en likartad lösning.

Utredningens förslag att stärka pastoratens inflytande i boställsnämnd och stiftsnämnd godtas allmänt. Lantbruksstyrelsen har som redan framgått ansett att det är lämpligt med en starkare representation för pastoraten i stiftsnämnden än utredningen föreslagit.

Förvaltningsformer

Utredningen

För att en yttre rationalisering av det kyrkliga jord- och skogsbruket skall kunna genomföras i mera betydande utsträckning räcker det inte med översiktlig planering av verksamheten. De åtgärder utredningen föreslagit i detta hänseende måste också kunna genomföras utan större komplikationer. Bestämmelserna om egendomsförvaltningen och de olika organens kompetens bör därför utformas så, att de underlättar en rörlig markpolitik och lösningar som bygger på samarbete mellan olika fastigheter och ägarkategorier eller förutsätter större gemensamma investeringar osv.

Samverkan inom skogsbruket

Enligt utredningen uppgår den årliga avverkningen för de kyrkliga skogarna f. n. till omkring 1 milj. m³ sk. Därav försäljs 50 à 60 % på rot. Skogarna är i regel

rätt små och skogsbruket splittrat med många arbetsplatser och små avverkningar på varje arbetsplats. För att lönsamheten skall kunna ökas måste de rationaliseringsmöjligheter av olika slag som i dag står till buds tas tillvara. Härfor behövs framför allt en betydligt mera utbyggd samverkan än den som erbjuds inom de nuvarande skogsbiträdesdistrikten. Utredningen har övervägt vilka fördelar som kan vinnas genom olika former av samverkan. Utredningen finner att teknisk samverkan på en del håll kan komma i fråga med Skogssällskapet, som är en ideell stiftelse med allmännyttiga syften och som förvaltar framför allt skogar som tillhör allmänna inrättningar, kommuner m. m. Denna samverkan bör kunna förekomma i den formen att sällskapet med sin personal och maskinutrustning biträder vid förvaltningen av pastoratsskogar, vilkas belägenhet gör ett sådant samarbete naturligt för båda parter. En sådan samverkan kan erhålla den omfattning och närmare utformning som i varje enskilt fall är lämplig och kan därigenom lätt anpassas till den kyrkliga förvaltningens krav. Utredningen har också övervägt frågan huruvida medlemskap i skogsägareföreningarnas skogsbruksområden kan anses som en lämplig samverkansform för pastoratens skog. Utredningen finner dock, att de i sin nuvarande organisationsform inte erbjuder några mera påtagliga fördelar för den kyrkliga skogen utan tvärtom ger anledning till vissa betänkligheter både av ekonomisk och förvaltningsmässig art och från praktisk skogsvårdssynpunkt. Stiftelsen bör dock i enstaka fall, efter prövning av de villkor som skall gälla för medlemskapet i skogsbruksområde, kunna medge ett pastorat rätt att ingå i skogsbruksområde med skogsmark som ligger i anslutning därtill och för vilken denna form av samverkan är lämplig från driftssynpunkt. Men man bör då ta hänsyn inte bara till vad som för det enskilda pastoratet kan te sig gynnsamt, utan också till återverkningarna på den kyrkliga skogsförvaltningens organisation i stort. Skogsbruksområdenas nuvarande utformning är sannolikt endast ett stadium i utvecklingen mot en betydligt fastare organisation av privatskogsbruket. Sålunda förutser jordbruksutredningens skogsbruksgrupp i betänkande Utvecklingstendenser i modernt skogsbruk (SOU 1963: 63) behovet av en sådan med mera långtgående förpliktelser för anslutna skogsägare, i varje fall då kontinuerligt sysselsatt arbetskraft och maskiner i större omfattning har anskaffats. Frågorna om hur samverkan över ägo gränser i framtiden skall lösas och hur sådan samverkan skall främjas av statsmakterna studeras också av den år 1965 tillsatta skogspolitiska utredningen. I avvaktan på att samarbetet inom det enskilda skogsbruket finner en mera definitiv form anser boställsutredningen det vara skäl att iakttaga en viss försiktighet beträffande den ecklesiastiska skogens anslutning till skogsbruksområden. Utredningen anser att det i många fall skulle vara en enklare lösning om man kunde sluta ett mera begränsat avtal med skogsägareföreningen om utnyttjande av dess tjänster på bostället. Ett rationellt utnyttjande av skogsägareföreningens personal och maskinutrustning kunde ju komma till stånd också genom avtal om skogsvårds- eller avverkningsuppdrag eller genom förvaltningsavtal. På flera håll i landet förekommer i dag en begränsad teknisk samverkan mellan pastorat och skogsägareföreningar i fråga om arbetskraft och enklare maskiner. Det vore önskvärt att frågorna om en sådan teknisk samverkan kunde

närmare studeras inom SSR. Sådana avtal om samverkan som nu sagts bör emellertid kunna träffas också med andra kategorier av skogsägare som driver rationellt skogsbruk. I bl. a. Luleå stift bör samverkan med domänverket på många håll te sig naturlig. Tjänster bör under alla omständigheter köpas på sätt som visar sig billigast och mest effektivt.

Utredningen granskar därefter mot bakgrund av de aktuella tendenserna inom skogsbruket vilka möjligheter en samverkan inom den kyrkliga organisationens ram kan erbjuda för en rationalisering av skogsbruket och hur en sådan samverkan lämpligast bör utformas. Utredningen konstaterar att ett steg i rätt riktning mot rationalisering togs när man genom 1942 års ändring i boställsordningen möjliggjorde bildandet av skogsbiträdesdistrikt, där två eller flera pastorat tillsammans kan utgöra underlag för en heltidsanställd skogvaktare. Inom ett sådant distrikt kan arbetet med skogsvård, utsyning och avverkningar planeras rationellt och vad man därvid vinner i effektivitet kommer helt de kyrkliga avkomsttagarna till godo. I vissa avseenden innebar 1942 års reform en längre gående samordning inom stiftet i så måtto att stiftsjägmästarna fick överinseende över avverkningarna på pastoratsskogsarna. Organisationen med skogsbiträdesdistrikt, som nu har utbyggs till att omfatta huvudparten av den kyrkliga skogen, har visat sig effektiv och utredningen finner det inte rimligt att nu överväga att bryta sönder denna organisation till förmån för en närmare samverkan mellan enskilda pastorat och andra kategorier av skogsägare. Genom att i stället knyta an till nuvarande förvaltningsapparat och personal vinner man en garanti för att den kyrkliga verksamhetens intressen blir tillgodosedda. En konsekvens av den fortsatta utvecklingen inom skogsbruket efter år 1942 bör enligt utredningen bli att man inom stiftet — samtidigt som man genom försäljning, köp och byte strävar att förbättra den yttre strukturen av kyrkans skogsinnehav — bygger ut de samverkansformer man nu har i skogsbiträdesdistrikten och den möjlighet till central planering som stiftsjägmästarorganisationen erbjuder. Utredningen föreslår sålunda, att det kyrkliga skogsbrukets samverkansproblem i första hand löses genom en utbyggd samverkan inom den kyrkliga förvaltningens ram. Genom ett effektivt samarbete mellan de skogsförvaltande pastoraten i ett helt stift kan man få underlag för de rationaliseringsåtgärder som i främsta rummet krävs nämligen

1. översiktlig planläggning av skogsarbetet,
2. gemensam maskinanskaffning,
3. gemensam anställning av arbetskraft,
4. samordnad virkesförsäljning.

Kravet i punkt 1 kan enligt utredningen till stor del tillgodoses inom ramen för nuvarande bestämmelser — 45 och 52 §§ boställsordningen — med en något ändrad tillämpning. Det är sålunda önskvärt att man kan åstadkomma en överskådlig planering på längre sikt för samtliga behandlingsytor inom ett stift. Detta måste innebära att det enskilda pastoratet inte självständigt kan få påyrka arbetsinsats vid

en viss tidpunkt, eftersom flyttning och uppställning av maskiner och transporten av arbetare kräver samordning, så att arbetsinsatsen en bestämd tid koncentreras till en viss del av förvaltningsområdet. Även nödvändigheten av att en teknisk samverkan i så stor utsträckning som möjligt kan etableras över ägo gränserna mellan alla olika kategorier av markägare gör det angeläget, att det finns organ, som för den kyrkliga skogsförvaltningens räkning kan träffa avtal om sådant samarbete. Ett sådant avtal kan innebära, att tillgängliga resurser i fråga om arbetskraft och maskiner i en markägares tjänst — och då även skoglig personal inom den kyrkliga förvaltningen — kan anlitas för att utföra arbeten även på angränsande område i annans ägo. Kraven i punkt 2 och 3 tillgodoses ej alls eller endast i ringa utsträckning i nuvarande lagstiftning. Utredningen vill för sin del föreslå, att en möjlighet öppnas att centralt i varje stift anskaffa erforderlig maskinutrustning med hjälp av lån ur kyrkofonden. Även arbetskraften bör anställas centralt. Genom att maskiner och arbetskraft administreras centralt kan möjligheten också utnyttjas att använda dem i arbete för andra fastighetsägare, givetvis mot debitering. Och i motsvarande mån kan avtal träffas centralt om anlitan av entreprenörföretag eller eljest av personal och maskiner i annans tjänst för arbete på kyrklig skogsmark. Den skisserade organisationen förutsätter sålunda inte att maskiner och arbetare måste vara anskaffade respektive anställda av det kyrkliga organet. Vad slutligen beträffar kravet i punkt 4 kunde det tillgodoses genom en mindre snäv tolkning av nuvarande bestämmelser om stiftsjägmästares befattning med virkesförsäljning samt genom en bestämmelse som klart anger, att virke skall säljas till högsta möjliga pris.

När det gäller frågan hur organisationen på stiftsplanet närmare bör utformas erbjuder sig olika alternativ beroende på vilken avvägning man vill göra mellan de krav rationaliseringen ställer på en koncentration av förvaltningen och intresset av att uppehålla ett visst mått av självförvaltning hos pastoraten. Inom den ram som utredningsdirektiven angivit torde endera av följande två alternativa lösningar vara mest förtjänt att övervägas. En möjlighet är att stiftsnämnderna övertar förvaltningen av lönebeställdas skog, medan jordbruksdelen kvarstår under pastoratens förvaltning. Skogen skulle därvid förvaltas gemensamt för pastoratens räkning. Genom en sådan koncentrerad förvaltningsform skulle tryggare förhållanden skapas för arbetskraften, som då kunde heltidsanställas hos stiftsnämnden. Maskinutrustning kunde anskaffas centralt och planläggningen av tidpunkt och plats för olika arbetsinsatser kunde ske hos samma myndighet som fastställer hushållningsplanerna. Stiftsnämnden skulle också kunna träffa avtal centralt med företrädare för andra skogsägarkategorier om samverkan över ägo gränserna. I nära kontakt med den statliga rationaliseringsexpertisen och berörda länsorgan kan stiftsnämnden också genomföra erforderlig strukturrationalisering, intressearrondering etc. För att pastoraten skall få en jämnare avkastning av skogen och en rättvisare fördelning av skogsinkomsterna, eftersom de inte längre själva skulle få bestämma tidpunkten för avverkning på deras mark och därigenom utnyttja tillfälliga konjunkturförändringar, kan förvaltningen ordnas enligt samma grunder som tillämpas i fråga om

stiftens prästlönefondshemman. Nettoavkastningen skulle då årligen fördelas mellan samtliga delägande pastorat efter andelsvärden, oavsett om avverkningen under året skett på ett visst pastorats fastigheter eller ej. Mot en sådan lösning talar framför allt den principiella olägenheten att denna förvaltningsform innebär en ytterligare begränsning av pastoratens självbestämmanderätt. Man kan emellertid åberopa, att denna redan nu är ytterligt blygsam när det gäller skogsförvaltningen och att det enskilda pastoratets beslutande i fråga om avverkningar och skogsvårdsåtgärder utgör ett direkt hinder för ett rationellt planerat skogsbruk. Tidigare har utredningen föreslagit, att pastoraten skulle få en representant i stiftsnämnden. Därigenom skulle de ju också garanteras ett visst medinflytande över skogsförvaltningen.

Det andra tänkbara alternativet i fråga om organisationen på stiftsplanet innebär att grundprincipen för nuvarande boställsförvaltning upprätthålls, dvs. att pastoraten svarar för förvaltningen av skogen. Ledningen för pastoratens förvaltning inom varje stift bör dock uppdras åt ett samarbetsorgan. Stiftsnämndens uppgifter med avseende på skogsförvaltningen skulle i detta fall kunna begränsas till den tillsyn som är motiverad av kyrkofondens intressen och direkt därmed sammanhängande förvaltningsåtgärder. Stiftsjägmästarnas funktioner enligt boställsordningen skulle i huvudsak behållas och dessa liksom skogvaktarpersonalen synes alltjämt böra vara knutna till stiftsnämnderna. Däremot skulle det ankomma på pastoratens samarbetsorgan att anställa och avlöna skogsarbetare, viss kontorspersonal m. m. och i samråd med stiftsjägmästaren anskaffa maskiner samt planera arbetena i skogen så att personal och maskiner utnyttjas effektivt. Samarbetsorganet bör således få svara för upprättandet av hushållningsplaner, vilka dock som hittills bör fastställas av stiftsnämnden. Vidare bör samarbetsorganet få besluta om skogsvårdsåtgärder, avverkning och försäljning av virke, investeringar i vägbyggen etc. I nära samarbete med stiftsnämnden och den expertis som har att planlägga och genomföra en strukturrationalisering skulle samarbetsorganet även ta initiativ till avyttring och förvärv av skogsmark och till teknisk samverkan med andra skogsförvaltande organ. Förvaltningen av stiftens prästlönefondshemman bör vid en sådan form av samverkan mellan pastoraten lämpligen kunna överföras från stiftsnämnden till samarbetsorganet. Därigenom skulle pastoratens intresse för en mera genomgripande strukturrationalisering stimuleras. Även vid detta alternativ kan man tänka sig att nettoavkastningen av den gemensamma förvaltningen årligen fördelas mellan pastoraten efter andelstal.

Olika alternativ erbjuder sig när det gäller att bygga upp det tänkta samarbetsorganet. För att slippa skapa nya organ bör redan existerande samarbetsorgan för pastoraten kunna utnyttjas i detta sammanhang. Närmast till hands ligger då, att stiftsförbunden inom Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund fullgör funktionen som representation för pastoraten och utser den särskilda styrelse som skall svara för den gemensamma skogsförvaltningen i stiftet. En förutsättning för ett sådant arrangemang bör vara, att de skogsägande pastoraten är anslutna till stiftsförbunden. Detta torde med några få undantag f. n. vara fallet. Vid sådant förhållande ser utredningen för sin del inte någon anledning till att man inte skulle begagna sig av den samarbetsform som här erbjuder sig.

Kostnaderna för en förvaltning genom pastoratens egna samarbetsorgan torde enligt utredningen bli obetydligt högre än vid en direkt förvaltning genom stiftsnämnderna. De bör emellertid i någon mån kunna uppvägas av de vinster man kan göra genom en vittgående rationalisering. Om skogen får förvaltas av pastoratens egna organ i stället för att ställas under en myndighets förvaltning, bör det t. ex. bli lättare för pastoraten att acceptera sådan ändrad disposition av ett löneboställes jord som innebär övergång från jordbruk till skogsbruk. En sådan utveckling kan förutses för en stor del av de kyrkliga boställena och det är angeläget att förvaltningsformerna inte bidrar till att motverka en önskvärd rationalisering. Genomförandet av en mera omfattande strukturrationalisering innebär också för kyrkans vidkommande, att jordbruksjord på åtskilliga håll avyttras och ersätts med skogsmarker. Pastoratens medverkan kan sannolikt mera helhjärtat vinnas för en sådan utveckling om de genom egna organ får utöva förvaltningen.

Utredningens majoritet förordar en lösning enligt de här senast antydda linjerna. Ledamoten Lindström reserverar sig till förmån för förvaltning genom stiftsnämnderna.

Reservanten åberopar att en av utredningens mest angelägna uppgifter är att föreslå åtgärder, som verksamt kan bidra till att med framgång inordna även den kyrkliga jorden i den allmänna strukturrationalisering som den tekniska utvecklingen gjort ofrånkomlig. Bl. a. genom sin sammansättning och sin direkta tillgång till högt kvalificerad expertis är stiftsnämnderna vida mera än ett rent pastoratsorgan lämpade att leda de angelägna strävandena att av ett splittrat ägoinnehav skapa brukningsenheter med goda förutsättningar för tidsenlig och arbetsbesparande drift med ökade möjligheter till förbättrad lönsamhet. Reservanten påpekar dessutom att stiftsnämnderna inom sina verksamhetsområden såsom tillsynsmyndigheter eller förvaltande organ företräder alla kategorier av kyrklig jord. Därigenom har de också vida större möjligheter att för köp, försäljningar, byten och triangelbyten möta alla markägarekategorier med motsvarande arronderingsintresse.

Skogshushållningsplaner för de kyrkliga skogarna

Bestämmelserna om skogshushållningsplaner för löneboställes skog finns i boställsordningen, i kungörelsen den 15 februari 1935 (nr 19) med bestämmelser ang. tillämpningen av ecklesiastik boställsordning och i Kungl. Maj:ts cirkulär den 29 november 1935 till samtliga stiftsnämnder med anvisningar för upprättande av skogshushållningsplaner för ecklesiastika löneboställen. I ecklesiastika arrendestadgan föreskrivs, att dessa bestämmelser skall gälla också för stiftsnämndens förvaltning av ecklesiastik arrendegårds skog.

I boställsordningen föreskrivs bl. a., att löneboställes skog skall skötas efter hushållningsplan och att man när sådan plan görs upp skall, med beaktande av att så vitt möjligt jämn avkastning erhålls, eftersträva att utvinna det med hänsyn till skogens tillstånd bästa möjliga ekonomiska resultatet. Om det är av betydelse från naturskyddssynpunkt, att ek eller bok helt tas undan från avverkning eller att ekskog eller bokskog eljest sköts på visst sätt, skall erforderliga bestämmelser härom tas in

i planen. Planen omfattar i regel en tid av tio år. Den skall utvisa hur stor virkesmängd som får tas ut under giltighetstiden. I tillämpningsbestämmelserna till boställsordningen meddelas närmare bestämmelser om skogshushållningsplaner. Där föreskrivs sålunda, att för varje löneboställes skog i princip särskild hushållningsplan skall upprättas. Vid uppgörande och tillämpning av hushållningsplan skall eftersträvas, att varje skogsbestånd blir underkastat en med hänsyn till åtgärdernas omedelbara och framtida verkningar ekonomiskt ändamålsenlig skötsel. Marginalen mellan det minsta och det största virkesuttag, som är förenligt med detta skogsvårdskrav, skall i mån av behov utnyttjas för att vinna en så jämn avkastning som möjligt.

Syftet med skogshushållningsplan är enligt utredningen att underlätta skogens rationella utnyttjande genom att inventera vilka underhålls- och investeringsåtgärder som fordras och föreslå de avverkningar som lämpligen bör göras under den tid som planen omfattar. Beträffande löneboställena utgör skogshushållningsplanen dessutom underlag för beräkningen av inkomster och utgifter på fastigheternas skogsdelar vid den normaluppskattning som ligger till grund för avräkningen mellan pastoraten och kyrkofonden. Utredningen anser att skogshushållningsplanerna kan bli till bättre gagn om de innefattar en reell planläggning av avverkningar, skogsvårdsåtgärder och investeringar. Hushållningsplanerna bör omfatta inte endast ett boställe utan ett pastorats hela skogsinnehav. De bör indelas i block, vart och ett omfattande ett område som skall behandlas under ett år. Därmed underlättas både förberedelsearbeten, såsom iordningställande av vägar, upplagsplatser och kontrollen av avverkningarna. Detaljerade beståndsbeskrivningar kan slopas. Däremot bör naturvårdssynpunkter kunna beaktas i planen.

I fråga om den målsättning för det kyrkliga skogsbruket som skall ligga till grund för skogshushållningsplanerna anför utredningen i huvudsak följande. Principerna för den kyrkliga skogens skötsel, sådana de angetts i nyss refererade bestämmelser, har uppfattats på ett sätt som medfört att man på många håll eftersträvat stora virkesförråd och därför behållit bestånd i sådana åldersklasser, där tillväxtprocenten är förhållandevis låg. Kravet på förräntning av skogskapitalet har sålunda i viss mån eftersatts. Målet bör emellertid vara en långsiktig, stor avkastning, varvid dock kravet på en måttlig förräntning uppehålls. Denna målsättning bör ge virkesrika bestånd, dock utan överdrivet lång omloppstid. De krav som skogsvårdslagen den 21 maj 1948 (nr 237) ställer på den enskilde skogsägaren kan, om den nu föreslagna målsättningen antas, uppfyllas utan att de direkt behöver återges i föreskrifterna om skogshushållningsplanerna. I nuvarande bestämmelser poängteras vidare en strävan efter jämn avkastning. En sådan strävan måste vägas mot de tillväxtförluster som kan uppstå genom för tidig avverkning av växtliga bestånd eller bibehållande av äldre bestånd med låg tillväxtprocent. För det stora flertalet pastorat för vilka kyrkofonden är en utjämnande faktor mellan perioder av större och mindre avkastning från boställena, synes en jämn avkastning från skogen inte i och för sig innebära någon större fördel utom när det gäller sysselsättningen av fast arbetskraft. Med den ökade mekaniseringen av skogsbruket följer emellertid krav på större arbetstillgång för att trygga sysselsättningen och framför allt pastoraten

i södra och mellersta Sverige torde ha svårt att vart för sig tillgodose dessa krav. Samtidigt medför arbetskraftens större rörlighet att den numera kan betjäna större områden. Kravet på en jämn avkastning för det enskilda pastoratets skog synes därför inte längre behöva uppehållas. När det gäller större områden får däremot den jämna avkastningen anses önskvärd. En på längre sikt jämn avkastning av vårt lands skogar är ju en grundförutsättning för vårt näringsliv, vilken måste beaktas inom varje sektor av skogsbruket. Såvitt gäller de kyrkliga skogarna bör därvid krävas att man genomsnittligt för stiftets samtliga skogar får en så jämn avkastning som möjligt på längre sikt.

Arrendejordbruket

Med den sjunkande lönsamheten hos de mindre arrendeboställena kan man enligt utredningen räkna med att sambruk mellan lämpligt belägna fastigheter blir vanligare än hittills. Att arrendera tillskottsjord kan vara en smidig väg till struktur-rationalisering men bör ses som ett första steg mot en framtida rationellare fastighetsbildning. En sådan bör eftersträvas så snart tillfälle erbjuder sig. Sambruk mellan kyrkliga fastigheter kan avse inte bara löneboställen utan också fastighet av annan natur såsom lokalkyrkas jord, biskopshemman, klockarhemman. Mera enhetliga arrendebestämmelser, såsom arrendelagsutredningen föreslagit, bör kunna underlätta sambruk mellan kyrkliga fastigheter under skilda förvaltningar.

Utredningen anser att formerna för beslut om att inleda sambruk eller om att på annat sätt ändra dispositionen av jordbruksfastighet bör förenklas.

Enligt 31 § boställsordningen beslutar stiftsnämnden om ändring i löneboställes disposition. Om stiftsnämnden finner att ändringen kan medföra, att ett självständigt och bärkraftigt jordbruk inte längre kan uppehållas på en brukningsdel, skall frågan dock underställas Kungl. Maj:ts avgörande. Sådan underställning torde i praxis sällan bli aktuell, eftersom själva dispositionsändringen i allmänhet ej torde uppfattas som orsak till att en därav berörd brukningsdel inte längre är bärkraftig. Enligt 4 § 2 mom. ecklesiastika arrendestadgan skall också fråga om upplåtelse till sambruk av självständigt jordbruk eller del därav på ecklesiastik arrendegård underställas Kungl. Maj:ts prövning. Beträffande lokalkyrkas hemman eller domkyrko-hemman finns däremot inte någon bestämmelse om att fråga om sambruk skall underställas Kungl. Maj:t.

Utredningen föreslår att beslutanderätten skall ligga på stiftsnämnden, om ändring leder till att ett självständigt jordbruk inte längre blir bärkraftigt. I övriga fall bör beslutet få fattas av boställsnämnd eller, i fråga om annan jord än löneboställe, av det organ som förvaltar egendomen. I förhållande till nuvarande praxis innebär detta huvudsakligen en decentralisering av besluten rörande de ecklesiastika arrendegårdarna.

Köp och försäljning av jord i rationaliseringssyfte

Som nämnts i redogörelsen för prästlönefond, prästlönejordsfond och prästlönefondshemman (se under 2.3.2) skall vid försäljning, byte eller expropriation av lö-

neboställe köpeskillingen, eventuell mellangift respektive expropriationsersättningen fonderas. På så sätt uppkommen fond utgör prästlönefond för pastoratet och är avsedd för avlöning av församlingspräst i pastoratet. Dessa fondmedel kan få användas till bl. a. inköp av fastighet. Fondmedlens placering i fastighet kan ske på två sätt. Antingen kan fastighet inköpas till löneboställe för vederbörande pastorats räkning eller också kan medel tillhörande prästlönefonder från flera pastorat sammanföras till en särskild fond benämnd stiftets prästlönejordsfond, att användas till inköp av fastighet. Sådan fastighet benämnes prästlönefondshemman och förvaltas av stiftsnämnden. I vilken ordning beslut om inköp eller annan placering av fonderna skall fattas, regleras i kungörelsen med föreskrifter rörande tillämpningen av prästlönefondslagen. Enligt kungörelsen får stiftsnämnden besluta om fastighetsköp intill 100 000 kr. för ett pastorats räkning, medan större sådana förvärv och fråga om inköp av fastighet gemensamt för flera pastorat skall underställas Kungl. Maj:t.

I fråga om försäljning av kyrklig jord finns bestämmelser i kyrkliga försäljningslagen och kungörelsen den 29 november 1963 (nr 637) med tillämpningsföreskrifter till denna lag. Enligt dessa författningar gäller att stiftsnämnden har rätt att besluta om försäljning av kyrklig jord när värdet inte överstiger 100 000 kr. samt kammarkollegiet om försäljning av sådan egendom med högre värde, när fråga är om överlåtelse till kommun för samhällsbyggnadsändamål dock högst 1 milj. kr. och i annat fall dock högst 300 000 kr. Övriga frågor om försäljning av kyrklig jord avgörs av Kungl. Maj:t.

Utredningen konstaterar att den nya jordförvärvslagen den 14 maj 1965 (nr 290) medfört avsevärda förenklingar för den kyrkliga förvaltningen i fråga om möjligheterna att förvärva fast egendom. Sålunda har tillståndsvånget slopats beträffande all jord som försäljs enligt kyrkliga försäljningslagens bestämmelser. För bedömningen av de kyrkliga organens möjligheter att uppträda på marknaden för att förvärva jord i ersättning för avyttrade egendomar är det enligt utredningen av intresse att notera att förvärvstillstånd inte fordras, om staten är förvärvare. Vid förvärv av jord för kyrkofondens räkning t. ex. såsom biskopshemman, står kronan formellt som förvärvare, och tillstånd behöver inte sökas hos lantbruksnämnd. Det samma gäller om egendom som enligt medgivande av Kungl. Maj:t förvärfvas för kyrkligt ändamål. Eftersom sådant medgivande krävs vid inköp för prästlönefondsmedel av fastighet med högre värde än 100 000 kr. innebär det, att lantbruksnämndens förvärvsprövning till allra största delen kommer att avse förvärv av mindre egendomar, huvudsakligen i den storleksklass att de kan utgöra tillskotts jord till existerande prästlöneboställen. I det skede av intensiv strukturrationalisering som jord- och skogsbruket kommer att genomlöpa under de närmaste årtiondena kan man svårigen tänka sig att reducera de statliga rationaliseringsorganens uppsikt till lättnad för nya grupper av förvärvare. Även om handläggningen av jordförvärvsärendena fördröjs och kompliceras genom tillståndsprövningen, får vinsten från allmän strukturrationaliseringssynpunkt anses uppväga dessa olägenheter. Utredningen finner det därför motiverat, att de kyrkliga markförvärven underkastas lantbruksnämndernas prövning. Församlingar och pastorat kan i detta hänseende inte göra

anspråk på att jämföras med de borgerliga kommunerna, som ju för att fullgöra sina uppgifter, bl. a. för att trygga bostadsförsörjningen, är hänvisade till att föra en omfattande aktiv markpolitik.

Intresset att förstärka befintliga kyrkliga jordbruk går hand i hand med önskemålet att finna en värdebeständig placering för pastoratens uppsamlade fondmedel, som härrör från föregående försäljningar av boställsjord. Förvärv i kapitalplaceringssyfte har under en följd av år behandlats mycket restriktivt i enlighet med de riktlinjer som statsmakterna tidigare dragit upp för jordbrukspolitiken. Med de nya riktlinjer som angavs i prop. 1965: 41 med förslag till ny jordförvärvslag och i den inom jordbruksdepartementet utarbetade promemoria som låg till grund för den nya lagstiftningen har emellertid det principiella motståndet mot kapitalplaceringförvärv hävts. Som exempel på när sådant tvärtom bör få komma i fråga anger promemorian i anslutning till ett uttalande av tredje lagutskottet vid 1955 års riksdag (3LU 1955: 24 s. 54) just det fall då en församling sålt viss egendom och i ersättning därför vill förvärva annan jordbruksfastighet av ungefär samma storlek. I synnerhet när den föregående försäljningen gagnar näringslivet, bostadsbyggandet eller allmänt ändamål, bör enligt promemorian sådant kompensationsförvärv kunna påräknas. Denna av departementschefen understrukna förändrade inställning bör kunna få avgörande betydelse för utvecklingen under de närmaste åren, eftersom pastoraten och andra förvaltare av kyrklig jord kan väntas bli mer villiga att positivt medverka till försäljning av sådan mark som behövs för allmänna ändamål, om de i sin tur bereds möjligheter att placera köpeskillingen i annan fastighet.

När det gäller pastoratens återplacering av försäljningsmedel från löneboställen synes den lämpligaste formen vara att flera pastorat gemensamt förvärvar större, sammanhängande skogsmark. Jordlagsutredningen har i betänkande med förslag till jordförvärvslag m. m. (SOU 1961: 49) i fråga om förvärv av skogsmark i s. k. avfolkningsbygder uttalat, att man bör eftersträva förvärvare med vilja och förutsättningar att köpa samman splittrade innehav till större, för rationellt skogsbruk lämpade enheter. Enligt boställsutredningens mening skulle de till mycket stora belopp uppgående prästlönefondsmedlen tillsammans kunna komma till god användning i sådant rationaliserings-sammanhang. Från det allmännas synpunkt bör det inte finnas något att erinra mot att på så sätt bildade större skogsfastigheter får förvärvas av pastoraten, i synnerhet som de därigenom ställs under förvaltning av offentliga organ med tillgång till fackutbildad skoglig personal. Som ett led i strukturrationaliseringen av länets skogsbruk och ett medel att effektivisera skogsskötseln bör en sådan lösning vara värd att beakta. Vidare kan det enskilda pastoratet i sina fondmedel ha resurser, som möjliggör väsentliga strukturförbättringar på dess egna löneboställen, om lämpliga tillfällen att förvärva tillskotts jord kan tillvaratas. Genom återplacering av pastoratens försäljningsmedel i fastigheter kan alltså en fastighetsbildning komma till stånd, som står i god samklang med det allmännas intresse av en strukturförbättring inom jord- och skogsbruket. En i nära samverkan med lantbruksnämnderna genomförd fondmedelsplacering kan alltså bli ett effektivt instrument för de framtida rationaliseringssträvandena.

Det händer emellertid ibland, att det enskilda pastoratet inte förfogar över tillräckliga fondmedel för att när tillfälle plötsligt uppkommer förvärva tillskottsjord, som lantbruksnämnden eller enskild säljare kan erbjuda. I sådana fall, då det enligt lantbruksnämndens och stiftsnämndens gemensamma bedömning är angeläget från rationaliseringssynpunkt att i första hand pastoratets löneboställen förstärks genom tillköp, bör det vara möjligt för pastoratet att erhålla de för köpet erforderliga medlen som lån ur kyrkofonden. Likaså kan en stiftsnämnd som ställs inför möjligheten att förvärva en större fastighet till prästlönefondshemman finna svårigheter att med erforderlig snabbhet disponera pastoratens fondmedel för ändamålet. En motsvarande möjlighet till lån ur kyrkofonden bör då också stå stiftsnämnden till buds.

Ofta kan svårigheterna att förfoga över erforderliga medel bottna i att pastoratet har placerat sina fondmedel i lån eller på annat sätt så att de inte är omedelbart tillgängliga. Eftersom sådan placering jämlikt 7 § 3 mom. prästlönekostnadslagen sker efter domkapitlets medgivande kan stiftsnämnden här bli ställd inför fullbordat faktum. För att få en bättre samordning i detta avseende föreslår utredningen, att tillstånd att placera prästlönefond på annat sätt än som är stadgat om omyndigs medel skall beviljas av stiftsnämnden.

För att kunna rätt ta vara på möjligheterna att placera fondmedel i lämpliga fastigheter måste också beslutsförfarandet förenklas så, att snabba beslut kan fattas, då tillfälle erbjuder sig att förvärva just den mark som från strukturrationaliseringssynpunkt är särskilt väl ägnad att komplettera tidigare kyrkliga markinnehav. De kyrkliga organen missar ofta möjligheterna på grund av att handläggningsförfarandet är omständligt och att säljaren inte har tålamod att avvakta besked som dröjer.

Nu gällande underställningsförfarande försvårar sålunda i många fall möjligheterna att få till stånd ett önskvärt köp. Utredningen har svårt att finna några bärande skäl att upprätthålla kravet på underställning i flertalet fall, åtminstone då det är fråga om förvärv av jordbruksfastighet. I den mån ärendet inte avgörs av Kungl. Maj:t kommer ju förvärv av sådan fastighet enligt huvudregeln i 1 § jordförvärvslagen att prövas av lantbruksnämnden, varigenom de statliga rationaliseringssynpunkterna blir företrädda. Någon ytterligare prövning av statlig myndighet borde inte behövas i de fall då vederbörande pastorat och stiftsnämnd är överens om förvärvet. Om däremot ett pastorat motsätter sig ett av stiftsnämnden väckt förslag till placering av dess fondmedel i en fastighet bör dock frågan kunna underställas Kungl. Maj:ts avgörande.

När det gäller fråga om placering av försäljningsmedel i annan fastighet, t. ex. hyreshus i stad, blir andra myndigheter inte ex officio inkopplade på ärendet. Det är emellertid svårt att se någon anledning till att ett pastorat inte skulle kunna få välja denna form av medelsplacering med endast stiftsnämndens godkännande.

Olägenheterna med underställningsförfarandet gör sig i samma mån gällande, då fråga uppkommer om förvärv av fastighet för kyrkofondens räkning som vederlag för försålda ecklesiastika arrendegårdar. Även här synes de statliga rationaliseringssynpunkterna kunna tillgodoses genom lantbruksnämndens tillståndsprövning och

några bärande skäl för att underställa Kungl. Maj:t ärenden av detta slag finns knappast heller. Utredningen förordar alltså, att stiftsnämnden bör kunna få besluta om markförvärv för kyrkofondens räkning efter underhandskontakt med kammarkollegiet och statskontorets fondbyrå, vilken förvaltar kyrkofondens medel. Därigenom skulle den kyrkliga förvaltningen kunna agera med erforderlig snabbhet, då tillfälle erbjuder sig att genom lämpliga markförvärv komplettera det kyrkliga jord- eller skogsbruket och skapa rationella brukningsenheter inom den kyrkliga förvaltningen.

I fråga om försäljning av kyrklig jord framhåller utredningen att, om det kyrkliga jordbruket skall kunna dra nytta av den planmässiga strukturomvandling som nu pågår, det är mindre tillfredsställande om en kyrklig fastighetsförvaltare på ett håll kan motsätta sig en rationell fastighetsbildning genom att vägra en ifrågasatt försäljning av kyrklig jord, samtidigt som man på annat håll önskar köpa tillskottsjord för att förstärka ett kyrkligt jordbruk. Av bl. a. denna anledning anser utredningen, att nuvarande ordning bör bibehållas, enligt vilken central myndighet — stiftsnämnden, kammarkollegiet eller Kungl. Maj:t — prövar och avgör fråga om medgivande av utbyte eller försäljning av kyrklig jord.

Det moderna samhället ställer mycket stora krav på förutseende planering hos de statliga och kommunala myndigheterna. Med anledning härav har kommunerna i kungörelsen den 1 december 1967 (nr 878) om förfarandet vid kommuns förvärv av statlig mark för samhällsbyggnadsändamål tillerkänts rätt att i fråga om staten tillhörig mark erhålla förhandsbesked om möjligheten att förvärva sådan mark för samhällsbyggnadsändamål. Utredningen föreslår att förhandsbesked av samma slag skall få lämnas till staten och kommun i fråga om kyrklig jord. Beskedet förutsättes gälla begränsad tid. Det bör få ges av samma myndighet som äger rätt att besluta om försäljning av jorden.

Remissyttrandena

Samverkan inom skogsbruket

De flesta remissinstanserna är ense med utredningen om att ett modernt skogsbruk kräver stora enheter för att rationaliseringsfrämjande åtgärder skall kunna planeras och genomföras i full skala och att en förvaltning stiftsvis i de flesta fall bör ge tillräckligt underlag för rationaliseringsåtgärder i fråga om planläggning av skogsarbetet, maskinanskaffning, arbetskraftsfrågor och virkesförsäljning m. m.

Många remissinstanser framhåller samtidigt att, även om det kyrkliga skogsbrukets samverkansproblem i första hand bör lösas inom den kyrkliga förvaltningens ram, utredningen borde ha anlagt ett mera positivt och konstruktivt synsätt på frågan om samverkan med andra parter. Sålunda framhåller *skogsstyrelsen* att en omstrukturering av det kyrkliga ägoinnehavet kommer att ta lång tid och att det är nödvändigt att under ett omställningsskede utnyttja alla andra möjligheter till rationell drift. Behovet av samverkan med övriga skogsägare och myndigheter är där-

för utomordentligt stort i dagens läge. Behovet kommer för övrigt att bestå även sedan fastighetsstrukturen blivit bättre. Eftersom utredningen anser att det kyrkliga skogsbruket i kraft av sin samlade storlek bör eftersträva att stå relativt obundet, borde framför allt formerna för begränsad samverkan, särskilt av teknisk art, ha blivit föremål för ett mera fördjupat studium.

Några skogsvårdsstyrelser betonar att det inte är lämpligt att alltför hårt låsa formerna för den skogliga fältorganisationen. Möjligheter att fortlöpande anpassa organisationen till de samverkansformer som redan är etablerade eller håller på att växa fram inom skogsbruket bör hållas öppna. Många remissinstanser manar till försiktighet i fråga om att bygga upp en särskild avverkningsorganisation inom det kyrkliga skogsbruket. Så t. ex. ifrågasätter *skogsvårdsstyrelsen i Gävleborgs län* om man som regel kan tänka sig att den kyrkliga skogsförvaltningen bygger upp en egen avverkningsorganisation. Stora delar av det kyrkliga skogsinnehavet är så pass splittrat att personalens resor och transport av maskiner skulle medföra orimligt höga kostnader. Styrelsen anser att utbyggandet av en kyrklig driftsorganisation beträffande i synnerhet maskiner, tjänstemän och arbetskraft bör ske med försiktighet. Det bör komma i fråga endast i sådana skogsområden där en sådan egen organisation verkligen kan utnyttjas effektivt och rationellt. I andra fall torde det vara lämpligare att skogen brukas i samverkan med övriga ägarkategorier. Detta bör i första hand kunna ske genom teknisk samverkan med skogsbruksområdena men kan också åstadkommas genom att någon annan avverkningsorganisation som är knuten till en viss skogsägarkategori eller som är fristående utnyttjas. Styrelsen framhåller vidare att för vissa speciella arbetsuppgifter såsom skogsbruksplanläggning, projektering av skogsbilvägar och diken, utsyning av skog, utbildning av arbetskraft och plantproduktion kan även skogsvårdsstyrelserna med fördel anlitas. Även *länsstyrelsen i Jämtlands län* framhåller att stor försiktighet måste iakttas i fråga om uppbyggnad av en organisation med eget maskininnehav och årsanställd arbetskraft. Med hänsyn till den kyrkliga skogens splittring på många små förvaltningsenheter och spridning på ett stort geografiskt område torde det knappast finnas förutsättningar att i någon större omfattning kunna för egen del rationellt utnyttja en maskinpark av den storleksordning som numera fordras. I stället bör samverkan på detta område i största möjliga utsträckning sökas med andra skogsförvaltande företag och organisationer, varvid de resurser som redan finns inom skogsbruket bäst kan utnyttjas. Liknande synpunkter framförs av *skogsvårdsstyrelserna i Älvsborgs, Jämtlands och Västerbottens län*. *Skogsvårdsstyrelsen i Norrbottens län* uttalar att i fråga om översiktlig planläggning och utbud av virke en samordning inom den kyrkliga förvaltningens ram måhända är möjlig. Gemensam maskinanskaffning och anställning av arbetskraft är däremot enligt skogsvårdsstyrelsens mening en helt orealistisk tanke med hänsyn till antalet skiften och deras spridning över ett geografiskt område, som för Norrbottens del omfattar närmare en fjärdedel av landets hela areal. Det torde från såväl ekonomisk som administrativ synpunkt vara förmånligare att som utredningen mera allmänt uttrycker det "köpa tjänster på sätt som visar sig billigast och mest effektivt".

Svenska kommunförbundet och *Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund* avstyrker förslaget att samtliga boställsskogar inom ett stift skall bilda underlag för en central skogsförvaltning i stiftet. *Kommunförbundet* anser att det finns andra möjligheter att åstadkomma ett större och bättre underlag för de förändrade driftsformer som det nuvarande och framtida skogsbruket kräver. I första hand avser kommunförbundet en reform av den kyrkokommunala indelningen som tar sikte på att skapa större kyrkokommunala enheter eller att bilda kyrkliga samfälligheter. Med en bättre arrondering av den kyrkliga jorden torde de större kyrkokommunala enheterna eller samfälligheterna kunna utgöra ett tillräckligt stort underlag för en rationell skogsförvaltning. Därtill kommer möjligheterna till samverkan med andra skogsägarkategorier, såsom domänverket, skogsbolagen och skogsägarföreningarna med deras skogsbruksområden samt skogssällskapet. *Församlings- och pastoratsförbundet* hänvisar till den ändring i kommunindelningen som håller på att genomföras och framhåller att det därvid i regel blir aktuellt att bilda kyrkliga samfälligheter inom dessa större kommuner. Att i det läget konstruera ett helt nytt komplicerat förvaltningsorgan anser förbundet inte lämpligt. Liknande synpunkter framförs av *stiftsnämnden i Skara*.

Utredningens förslag att den gemensamma förvaltningen av alla löneboställens skog i stiftet skall uppdras åt ett samarbetsorgan för pastoraten i stiftet avstyrks av så gott som samtliga remissinstanser. Dessa remissinstanser ansluter sig i stället till reservantens, ledamoten Lindströms uppfattning att den mest praktiska och rationella lösningen är att låta stiftsnämnden med en förstärkt pastoratsrepresentation överta skogsförvaltningen. Som skäl åberopas allmänt att stiftsnämnderna genom sin sammansättning och sin direkta tillgång till kvalificerad expertis är vida mera lämpade än ett rent pastoratsorgan att leda de angelägna strävandena att av det splittrade ägoinnehavet skapa brukningsenheter med goda förutsättningar för tidsenlig drift och med ökad lönsamhet. Vidare framhålls att stiftsnämnderna såsom tillsynsmyndighet eller förvaltande organ företräder alla kategorier av kyrklig jord och därför också har vida större möjligheter att genom köp, försäljningar, byten och triangelbyten möta andra markägare med motsvarande arronderingsintresse. Ett annat skäl som åberopas är att en sådan organisatorisk lösning dessutom medger en naturlig samordning mellan förvaltning och de föreslagna utvidgade befogenheterna för stiftsnämnderna i strukturrationaliserings-sammanhang.

Bland de remissinstanser som ansluter sig till reservationen återfinns *Skogsindustriernas samarbetsutskott*. Utskottet, som representerar de företag som sammantagna utgör den största avnämaren av kyrkoskogens avkastning, åberopar att en administrativ centralisering under en av lokala hänsyn mer obunden stiftsnämnd är mycket viktig ur lönsamhetssynvinkel och ökar möjligheten till samlade utbud av virket och i tiden garanterade virkesflöden, något som är av stor betydelse för industrins råvaruanskaffning. En lösning enligt reservationen medför även en effektivare och mera översiktlig samordning mellan förvaltning och arronderingsförbättring. Vidare understryker utskottet att det är orationellt att parallellt med stiftsnämndsorganisationen bygga upp en ny regional organisation med likartade uppgifter.

Reservationen kritiseras av *stiftsnämnden i Uppsala*. Nämnden avvisar till en början förslaget att inrätta ett samarbetsorgan för pastoraten i varje stift och åberopar att stiftsnämnden inte kunnat få någon klar uppfattning om hur detta organ skall fungera. Även förvaltningsrättsligt förefaller organets ställning oklar. Nämnden frågar sig exempelvis, om och i så fall på vilket sätt ett beslut av detta samförvaltningsorgan kan överklagas. Vidare måste väl organet, om det ska överta förvaltningsfunktionen beträffande all kyrklig skog inom respektive stift, bli rätt personal- och kostnadskrävande. Slutligen kan det ifrågasättas, om tillskapandet av detta nya organ ligger inom ramen för de givna direktiven. Mot det förslag som framförs i reservationen kan några av de betänkligheter som anförts mot ett särskilt samförvaltningsorgan inte göras gällande. Kvar står dock den invändning som av principiella skäl kan göras mot att överflytta nu ifrågavarande betydelsefulla förvaltningsuppgifter från pastoraten till stiftsnämnderna. Nämnden frågar sig därvid om man inte genom en sådan omläggning alltför mycket avlägsnar sig från den rådande ordningen och givna direktiv för att förslaget skall vara genomförbart. Stiftsnämnden är visserligen i och för sig inte främmande för tanken på vissa ändringar i gällande förvaltningsorganisation. I rådande läge, dvs. innan ännu utredningen av frågan om de framtida relationerna mellan staten och kyrkan slutförts, bör man emellertid enligt stiftsnämndens mening inte göra några större organisatoriska förändringar. *Domkapitlet i Uppsala* ansluter sig till stiftsnämndens yttrande.

Som redan angetts är *Svenska kommunförbundet* och *Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund* negativt inställda till en centraliserad stiftsförvaltning. *Kommunförbundet* avstyrker också förslaget att som organ för skogsförvaltningen inrättas en särskild samförvaltning för pastoraten i stiftet. *Församlings- och pastoratsförbundet* säger sig hysa viss förståelse för en sådan organisationsform.

Skogshushållningsplaner för de kyrkliga skogarna

Lantbruksstyrelsen uttalar att den av utredningen föreslagna målsättningen för det kyrkliga skogsbruket innebär en modifierad men alltjämt klart uttalad tendens till upplagring av skogskapital. Detta avviker från målsättningen för skogsbruket i övrigt, som strävar mot företagsekonomiskt rationell drift. Även statsskogsbruket har nyligen ändrat sin målsättning i anslutning härtill. Styrelsen anser det från det samlade skogsbrukets synpunkt motiverat att även kyrkans skogar anslutes till samma mål som det övriga skogsbruket. En enhetlig målsättning skulle bl. a. motverka den splittring beträffande räntekrav och värdeuppfattning när det gäller skogsfastigheter som hittills varit ett hinder vid fastighetsöverlåtelse i rationaliseringssyfte.

Mot utredningens förslag till närmare utformning av skogshushållningsplanerna framförs kritik på vissa punkter. *Skogsbruksutredningen* framhåller att fastställda detaljerade skogshushållningsplaner torde ha ringa praktisk användbarhet och vara relativt dyra i framställning. Skogsbruksutredningen hänvisar till att den i sitt betänkande om skogsbrukets planlägningsfrågor (SOU 1968: 8) rekommenderat inventeringar, uppföljda av årliga rullande planer, vilket torde ge ett smidigare under-

lag för skogsbruksdriften. *Skogsstyrelsen* anser att bl. a. utredningens förslag att hushållningsplan skall omfatta hela pastoratets skogsmarksinnehav är alltför onyanserat med hänsyn till att skogsmarken f. n. är splittrad och består av mer eller mindre bärkraftiga brukningsenheter, av vilka många bör brukas i samverkan med andra skogsägare. Reglerna för hushållningsplans upprättande bör enligt *skogsstyrelsen* vara så flexibla att planerna kan anpassas såväl till stiftets samlade skogsinnehav som till ägostrukturen och det aktuella samverkansbehovet i det enskilda fallet. Ofta torde sådana hänsynstaganden underlättas om den av skogsvårdsstyrelserna bedrivna områdesvisa resursinventeringen och översiktliga skogsbruksplaneringen även får inbegripa det kyrkliga skogsinnehavet. Det är därför inte heller lämpligt att som föreslagits låsa de kyrkliga skogshushållningsplanerna till en uppdelning i block. *Sveriges Skogsägareföreningars riksförbund* framför liknande synpunkter som skogsbruksutredningen och *skogsstyrelsen*.

Arrendejordbruket

Lantbruksstyrelsen och andra remissinstanser, som närmare behandlar arrendejordbrukets problem, konstaterar att utredningens undersökningar ger belägg för att ett stort antal arrendeboställen kommer att upphöra som självständiga brukningsenheter. Det är därför naturligt att möjligheterna till sambruk mellan kyrkliga fastigheter tas till vara när så är lämpligt men i många fall kan en försäljning vara att föredra.

Utredningens förslag att beslut om ändrad markanvändning, annan driftsform m. m. bör underlättas genom att de överflyttas från Kungl. Maj:t till stiftsnämnd eller i vissa fall boställsnämnd eller det organ som förvaltar jordbruksfastigheten tillstyrks allmänt av remissinstanserna.

Köp och försäljning av jord i rationaliseringssyfte

I remissyttrandena betonas allmänt att köp, försäljning och byte av kyrklig jord är viktiga moment i rationaliseringsarbetet och de förslag utredningen lägger fram för att underlätta sådana åtgärder tillstyrks i allmänhet. På några punkter framförs dock erinringar. *Kammarkollegiet* och *stiftsnämnden i Lund* tillstyrker förslaget att pastorat som saknar likvida medel skall kunna få lån ur kyrkofonden men framhåller att en förutsättning härför bör vara att fondmedel beräknas inflyta inom en förhållandevis snar framtid för återbetalning av lånet. Förslaget att beslutanderätten i fråga om fastighetsköp helt skall delegeras till stiftsnämnden avstyrks av *kammarkollegiet* och *domänverket*. Kollegiet påpekar att frågor om förvärv av fastighet för kyrkofondens räkning — för medel som flutit in till kyrkofonden som vederlag för försålda biskopshemman och allmänna kyrkohemman — för närvarande underställs Kungl. Maj:ts prövning. I dessa frågor kan en intresseavvägning och prioritering mellan olika stift vara påkallad. Främst på grund härav finner kollegiet i mot-

sats till utredningen att frågor om fastighetsförvärv för kyrkofondens räkning alltså bör avgöras centralt. Det synes dock motiverat att beslutanderätten i viss utsträckning delegeras, och då till kollegiet. I analogi med vad som gäller vid försäljning av kyrklig jord bör värdegränsen för kollegiets beslutanderätt sättas till 300 000 kr. Under alla förhållanden är den föreslagna anordningen, att stiftsnämnden skall få besluta »efter underhandskontakt med kammarkollegiet och statskontorets fondbyrå» administrativt otillfredsställande. Inte heller anser kollegiet sig kunna tillstyrka utredningens förslag att beslutanderätten i fråga om fastighetsinköp för prästlönefondsmedel helt skall delegeras till stiftsnämnden vare sig detta inköp sker för ett pastorats räkning eller såsom prästlönefondshemman för flera pastorats räkning. Kollegiet föreslår att vid sådana förvärv skall gälla motsvarande regler som vid försäljning. Har fastigheten högre värde än 100 000 kr., avgörs ärendet av kollegiet. Överstiger värdet 300 000 kr., hänskjuter kollegiet ärendet till Kungl. Maj:ts prövning. Gentemot den av kollegiet föreslagna ordningen kan visserligen invändas att den inte helt tillgodoser önskemålet om ett snabbare förfarande vid handläggningen av inköpsärendena. Den olägenhet som ur denna synvinkel kan vara förenad med ett underställningsförfarande torde emellertid inte väga alltför tungt. Kollegiet vill i detta sammanhang framhålla att exempelvis domänverkets större markförvärv skall underställas Kungl. Maj:ts prövning. Även domänverket anser att markinköp överstigande visst belopp också i fortsättningen bör underställas Kungl. Maj:t i likhet med vad som gäller för domänverkets markförvärv.

Utredningens förslag att de kyrkliga myndigheterna skall få möjlighet att lämna staten eller kommun besked om principiellt medgivande till framtida försäljning biträdes av *kammarkollegiet, statens förhandlingsnämnd, Svenska kommunförbundet och länsstyrelsen i Skaraborgs län*. Förslaget avstyrks av *lantmäteristyrelsen*, som anser att det inte finns tillräckligt starka skäl att öppna sådana möjligheter.

Departementschefen

I syfte att skapa så effektiva jordbruks- och skogsföretag som möjligt pågår en omfattande rationaliseringsverksamhet inom jordbruket och skogsbruket. Samtidigt som nya maskinella hjälpmedel gjort det möjligt att med oförändrad arbetsstyrka bruka större arealer än tidigare, har de ökande kostnaderna för arbetskraft och maskiner framtingat nya företagsformer och som regel en koncentration till större brukningsenheter. Boställsutredningens undersökningar visar emellertid att ett stort antal kyrkliga fastigheter blivit efter i rationaliseringsprocessen. Den kyrkliga jorden är nämligen ännu splittrad på ett stort antal små fastigheter. Inemot hälften av jorden är i behov av strukturrationalisering. Det är därför, som jag tidigare framhållit, av väsentligt intresse att den kyrkliga jorden i full utsträckning omfattas av de allmänna rationaliseringssträvandena.

Den strukturrationalisering som behövs för den kyrkliga jorden berör enligt utredningen inte endast den kyrkliga fastighetsförvaltningen. En samverkan med

andra jordägare är oundgänglig. Att den kyrkliga jorden dras in i strukturrationaliseringen kan därför väntas bli till nytta inte bara för kyrkan. Utredningen föreslår därför att de åtgärder som behövs inte behandlas separat för de kyrkliga fastigheterna. De måste anpassas till de allmänna jordbrukspolitiska linjerna. Detta innebär bl. a. att det för flertalet åtgärder av teknisk och ekonomisk art är lämpligast att den kyrkliga fastighetsförvaltningen utnyttjar den statliga serviceverksamhet som redan finns för jord- och skogsbruksfastigheters rationalisering. Även inom den kyrkliga förvaltningen bör dock finnas resurser för att planera de rationaliseringsåtgärder som behövs. Sålunda måste de kyrkliga förvaltningsorganen få sådana resurser att dels de inventeringar som är nödvändiga för att bedöma det kyrkliga fastighetsbeståndets framtida användning kan göras, dels fastighetsmarknaden kan bevakas så att möjligheterna att genom köp, försäljning eller fastighetsbildning få till stånd lämpliga brukningsenheter kan tas tillvara. Utredningen hävdar att strukturrationaliseringen kräver utblick över vidare fält än ett pastorats fastighetsinnehav. Den bör därför lämpligen bedrivas stiftsvis. Stiftsnämnden bör vara den myndighet som bär det huvudsakliga ansvaret för strukturrationaliseringen och svarar för de avgörande besluten och verkställighetsåtgärderna. En sådan utvidgning av stiftsnämndernas kompetens bör kompletteras med att garantier skapas för att pastoratsintressena beaktas vid stiftsnämndens handläggning av rationaliseringsärendena. Utredningen föreslår därför att pastoraten i stiftet blir företrädda genom en ledamot i stiftsnämnden.

Arbetet med att gå igenom det kyrkliga fastighetsbeståndet och primärt bedöma dess framtida användning bör enligt utredningen i stor utsträckning läggas på boställsnämnderna, varvid de bör få tillgång till fastighetsekonomisk och fastighetsteknisk expertis. För inventeringen på skogsbrukssidan finns erforderlig sakkunskap hos stiftsnämnderna.

Att genomföra den strukturrationalisering som bedöms nödvändig blir en arbetsuppgift på längre sikt. Vissa allmänna riktlinjer kan utfärdas centralt. På stiftsplanet förutsätter utredningen att en nära samverkan mellan stiftsnämnderna och lantbruksnämnderna kommer till stånd. Utredningen betonar vikten av att fastighetsmarknaden bevakas så att lämpliga tillfällen till markförvärv inte försummas. Denna uppgift bör i fråga om skogsbruksfastigheter liksom hittills i första hand ankomma på stiftsnämnden. I övrigt bör den åvila främst boställsnämnderna. Som centralt organ för att leda och planera strukturrationaliseringen av den kyrkliga jorden och tillhandahålla viss expertpersonal, i varje fall under ett inledningskede, föreslås en särskild arbetsenhet inom kammarkollegiet.

För att boställsnämnderna skall kunna fullgöra sina uppgifter krävs enligt utredningen vissa förändringar i nuvarande organisation. Sålunda bör nämndernas verksamhetsområden vidgas. Vidare bör pastoraten få en fast representant i varje nämnd. Härigenom stärks nämndernas möjligheter att medverka i strukturrationaliseringen.

Förvaltningsbestämmelserna för den kyrkliga jorden bör enligt utredningen utformas så, att de underlättar en rörlig markpolitik och en effektiv samverkan

mellan olika fastigheter och ägarkategorier. För skogsbrukets del behövs en betydligt mera utbyggd samverkan än den som erbjuds inom de nuvarande skogsbiträdesdistrikten. Större enheter krävs för ett rationellt utnyttjande av maskiner och arbetskraft. Gemensam planering av driften är en nödvändig förutsättning för ett lönsamt skogsbruk. Utredningen har övervägt vilka fördelar som kan vinnas genom olika former av samverkan och finner att teknisk samverkan bör kunna komma i fråga med Skogssällskapet, skogsägareföreningar eller andra kategorier av skogsägare. Tjänster bör under alla omständigheter köpas på sätt som visar sig billigast och mest effektivt. Utredningen föreslår emellertid, att det kyrkliga skogsbrukets samverkansproblem i första hand löses genom en utbyggd samverkan inom den kyrkliga förvaltningens ram. Genom ett effektivt samarbete mellan de skogsförvaltande pastoraten i ett helt stift kan man få underlag för de rationaliseringsåtgärder som i främsta rummet krävs i form av översiktlig planläggning av skogsarbetet, gemensam maskinanskaffning och anställning av arbetskraft och ett gemensamt utbud av virke. Vidare kan avtal träffas centralt med företrädare för andra skogsägarkategorier om samverkan över ägo gränserna. Detta resultat kan enligt utredningen uppnås på två olika vägar. En möjlighet är att stiftsnämnderna övertar förvaltningen av löneboställes skog, medan jordbruksdelen kvarstår under pastoratens förvaltning. Skogen skulle därvid förvaltas gemensamt för pastoratens räkning. Nettoavkastningen skulle årligen fördelas mellan samtliga delägande pastorat efter andelsvärden, oavsett om avverkningen under året skett på ett visst pastorats fastigheter eller ej. Utredningen konstaterar att detta alternativ skulle innebära en ytterligare begränsning av pastoratens självbestämmanderätt men påpekar att denna redan nu är ytterligt blygsam när det gäller skogsförvaltningen och att det enskilda pastoratets rätt att besluta i fråga om avverkningar och skogsvårdsåtgärder utgör ett direkt hinder för ett rationellt planerat skogsbruk. Enligt utredningens andra alternativ skulle grundprincipen för nuvarande boställsförvaltning behållas, dvs. att pastoraten svarar för förvaltningen av skogen. Men ledningen för pastoratens förvaltning inom varje stift skulle uppdras åt ett samarbetsorgan och stiftsnämndens uppgifter begränsas till tillsyn över förvaltningen och tillvaratagande av kyrkofondens intressen. Även vid detta alternativ skulle nettoavkastningen av den gemensamma förvaltningen årligen fördelas mellan pastoraten efter andelstal. Utredningens majoritet förordar en lösning enligt sist nämnda alternativ. Ledamoten Lindström reserverar sig till förmån för förvaltning genom stiftsnämnderna.

Målet för det kyrkliga skogsbruket föreslås vara en långsiktig, stor avkastning med bibehållet krav på en måttlig förräntning. Detta bör enligt utredningen ge virkesrika bestånd utan överdrivet lång omloppstid. Kravet på en jämn avkastning av det enskilda pastoratets skog behöver inte längre uppehållas, utan man bör eftersträva en genomsnittligt jämn avkastning på längre sikt för stiftets samtliga skogar.

När det gäller jordbruket kan enligt utredningen sidoarrende vara en smidig väg till strukturrationalisering. Sidoarrende bör dock ses endast som ett första steg

mot rationellare fastighetsbildning. Framtida mera enhetliga arrendebestämmelser kan också underlätta samband mellan kyrkliga fastigheter under skilda förvaltningar. Beslut om ändrad markanvändning, annan driftsform m. m. bör underlättas. Utredningen föreslår därför att beslutanderätten i sådana frågor överflyttas från Kungl. Maj:t till stiftsnämnd eller i flertalet fall då det gäller löneboställes disposition till boställsnämnd.

Utredningen framlägger vidare förslag som avser att underlätta köp och försäljning av kyrklig jord. Det föreslås, att frågor om placering av prästlönefondsmedel blir överflyttade från domkapitlets till stiftsnämndernas handläggning och att placering av sådana fondmedel i fastighet, oberoende av beloppets storlek, får beslutas av stiftsnämnd. Vidare föreslås att pastorat eller stiftsnämnd som inte har medel omedelbart tillgängliga när tillfälle ges att förvärva från rationaliseringssynpunkt lämplig tillskotts jord skall kunna få lån ur kyrkofonden för ändamålet.

De förslag till åtgärder av olika slag som utredningen lägger fram för att få till stånd en effektiv strukturrationalisering tillstyrks i allmänhet av remissinstanserna. Man är i huvudsak ense med utredningen om att det till att börja med krävs åtgärder för planläggning av strukturrationaliseringen. Det behövs sålunda en inventering av de kyrkliga fastigheterna och en bedömning av deras framtida användning. Remissinstanserna delar utredningens uppfattning att detta arbete liksom arbetet med att genomföra den strukturrationalisering som bedöms nödvändig på grundval av inventeringen, genom bl. a. köp och försäljning, bör ske stiftsvis under medverkan av — utom de statliga rationaliseringsorganen — boställsnämnd och stiftsnämnd.

Från några håll framförs vissa allmänna erinringar. Skogsstyrelsen understryker vikten av att rationaliseringssträvandena inte bara inriktas på att åstadkomma bästa ekonomiska bärkraft hos de enskilda brukningsenheterna utan framför allt på att genom s. k. intressearrondering skapa större samlade komplex av skogsmark. Statskontoret anser att det såvitt avser jordbruksfastigheterna bör vara möjligt att utan någon omfattande inventering ta itu med rationaliseringsarbetet i samverkan med lanbruksnämnderna och deras expertis.

Utredningens förslag till fördelning mellan stiftsnämnd och boställsnämnd av uppgifterna med att inventera fastighetsbeståndet och bevaka fastighetsmarknaden liksom förslaget att inrätta ett centralt samordningsorgan inom kammarkollegiet möter kritik från flera håll. Kammarkollegiet, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen m. fl. framhåller vikten av att rationaliseringsarbetet inte splittras. Ansvar för inventeringen av fastighetsbeståndet och bevakningen av fastighetsmarknaden bör enligt dessa remissinstanser helt åvila stiftsnämnderna. Det intresse och den ortskännedom och sakkunskap som finns hos boställsnämnderna bör tas tillvara men dessa bör väsentligen tjäna som serviceorgan åt stiftsnämnderna.

Lantbruksstyrelsen, statskontoret och många andra remissinstanser anser det inte vara motiverat att skapa ett nytt centralt rationaliseringsorgan inom kammarkollegiet för ledning och samordning av rationaliseringsverksamheten. Planläggningen bör lämpligen bedrivas på stiftsplanet. Kammarkollegiet anser att det finns

ett visst behov av riktlinjer och samordning, även om det huvudsakliga rationaliseringsarbetet bör ske på stiftsplanet. Dessa i förhållande till utredningens förslag mera begränsade samordningsuppgifter bör enligt kammarkollegiet läggas på kollegiet, som på riksplanet närmast har att ta befattning med den kyrkliga jorden. Kollegiet räknar med att kunna fullgöra dessa uppgifter utan någon förstärkning av personalen.

I fråga om utredningens förslag till åtgärder för att få till stånd en mera utbyggd samverkan inom det kyrkliga skogsbruket råder delade meningar. De flesta remissinstanserna är ense med utredningen om att ett modernt skogsbruk kräver stora enheter för att rationaliseringsfrämjande åtgärder skall kunna planeras och genomföras i full skala och att en förvaltning stiftsvis i de flesta fall bör ge tillräckligt underlag för rationaliseringsåtgärder i fråga om planläggning av skogsarbetet, maskinanskaffning, arbetskraftsfrågor och virkesförsäljning m. m. Många remissinstanser framhåller samtidigt att, även om det kyrkliga skogsbrukets samverkansproblem i första hand bör lösas inom den kyrkliga förvaltningens ram, utredningen borde ha anlagt ett mera positivt och konstruktivt synsätt på frågan om samverkan med andra parter. Många skogsvårdsstyrelser ifrågasätter lämpligheten av att en särskild avverkningsorganisation byggs upp inom den kyrkliga skogsförvaltningen. Det bör komma i fråga endast när en sådan egen organisation verkligen kan utnyttjas effektivt och rationellt. Med hänsyn till att den kyrkliga skogen är splittrad på många små enheter och spridd över stora områden är det enligt flera skogsvårdsstyrelser knappast möjligt för den kyrkliga skogsförvaltningen att i någon större utsträckning kunna rationellt utnyttja en maskinpark av den storleksordning som numera används. I stället bör samverkan i olika former sökas med andra skogsförvaltande företag och organisationer. Därigenom kan de resurser som redan finns inom skogsbruket bäst utnyttjas. Andra skogsvårdsstyrelser anser att en samordning inom den kyrkliga förvaltningens ram i fråga om översiktlig planläggning och utbud av virke väl kan komma i fråga. Förslaget om gemensam maskinanskaffning och anställning av arbetskraft anses däremot orealistiskt.

Svenska kommunförbundet och Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund avstyrker förslaget att samtliga boställsskogar inom ett stift skall bilda underlag för en central skogsförvaltning i stiftet. Kommunförbundet anser att det finns andra möjligheter att åstadkomma ett större och bättre underlag för de förändrade driftsformer som det nuvarande och framtida skogsbruket kräver. I första hand åsyftar kommunförbundet en reform av den kyrkokommunala indelningen som tar sikte på att skapa större kyrkokommunala enheter eller att bilda kyrkliga samfälligheter. Med en bättre arrondering av den kyrkliga jorden bör enligt kommunförbundet de större kyrkokommunala enheterna eller samfälligheterna kunna utgöra ett tillräckligt stort underlag för en rationell skogsförvaltning. Därtill kommer möjligheterna till samverkan med andra skogsägarkategorier. Församlings- och pastoratsförbundet hänvisar till den ändring i kommunindelningen som håller på att genomföras och framhåller att det därvid i regel blir aktuellt att bilda kyrkliga samfälligheter inom dessa större kommuner.

Utredningens förslag att den gemensamma förvaltningen av all kyrklig skog i stiftet skall uppdras åt ett särskilt samarbetsorgan för pastoraten i stiftet avstyrks av så gott som samtliga remissinstanser. Dessa remissinstanser ansluter sig i stället till reservantens, ledamoten Lindströms uppfattning att den mest praktiska och rationella lösningen är att låta stiftsnämnden med en förstärkt pastoratsrepresentation överta skogsförvaltningen. Som skäl åberopas allmänt att stiftsnämnderna genom sin sammansättning och sin direkta tillgång till kvalificerad expertis är vida mera lämpade än ett rent pastoratsorgan att leda de angelägna strävandena att av det splittrade ägoinnehavet skapa brukningsenheter med goda förutsättningar för tidsenlig drift och ökad lönsamhet. Vidare framhålls att stiftsnämnd såsom tillsynsmyndighet eller förvaltande organ företräder alla kategorier av kyrklig jord och därför också har betydligt större möjligheter att genom köp, försäljningar och byten nå uppgörelser med andra markägare med motsvarande arronderingsintresse. Ett annat skäl som åberopas är att en sådan organisatorisk lösning dessutom medger en naturlig samordning mellan förvaltning och de föreslagna utvidgade befogenheterna för stiftsnämnderna i strukturrationaliseringssammanhang.

Mot den av utredningen uttalade målsättningen för det kyrkliga skogsbruket som bör ligga till grund för reglerna om skogshushållningsplaner för den kyrkliga skogen framför lantbruksstyrelsen erinringar. Styrelsen hävdar att den föreslagna målsättningen innebär en modifierad men alltjämt klart uttalad tendens till upplagring av skogskapital. Detta avviker från målsättningen för skogsbruket i övrigt som strävar mot företagsekonomiskt rationell drift.

Mot utredningens förslag i fråga om köp och försäljning av jord i rationaliseringssyfte framförs erinringar på några punkter. Kammarkollegiet och domänverket avstyrker förslaget att beslutanderätten i fråga om fastighetsköp helt skall delegeras till stiftsnämnden. I fråga om förvärv av fastighet för kyrkofondens räkning hänvisar kammarkollegiet till att en intresseavvägning och prioritering mellan olika stift ofta är påkallad. Sådana frågor bör därför alltjämt avgöras centralt. Beslutanderätten bör dock i viss utsträckning kunna delegeras till kollegiet. I fråga om förvärv av fastighet för prästlönefondsmedel påpekar kammarkollegiet och domänverket att exempelvis domänverkets större markförvärv underställs Kungl. Maj:ts prövning. Kollegiet föreslår att vid sådana förvärv skall gälla motsvarande regler som vid försäljning av kyrklig jord.

Utredningen har som framgått föreslagit flera mindre genomgripande reformer som tillsammans skall tillgodose syftet att den kyrkliga jorden blir rationellt förvaltd. En förutsättning härför är som tidigare nämnts att de kyrkliga jordbruks- och skogsbruksföretagens storlek anpassas till den fortgående tekniska och ekonomiska utvecklingen. Målet kan emellertid nås på olika sätt. De metoder utredningen anvisar är partiella reformer av organisatorisk och förvaltningsmässig art som ger kyrkans förvaltande organ bättre möjligheter till strukturrationalisering och olika former av samverkan. Genom omdisposition av marken och förvärv av mark kan bärkraften hos de kyrkliga brukningsenheterna ökas. Som ett led i

strukturrationaliseringen ingår även avyttring av icke bärkraftiga brukningsenheter. Genom samverkan mellan olika markägare kan vissa av stordriftens fördelar vinnas.

Jag kan liksom remissinstanserna i huvudsak ansluta mig till utredningens sätt att angripa problemen.

Strukturrationaliseringen bör givetvis som utredningen framhåller anpassas till de allmänna rationaliseringssträvandena. Verksamheten bör bedrivas i nära samarbete med lantbruksnämnderna, som har till uppgift att främja bl. a. jordbrukets och skogsbrukets yttre rationalisering. För att åstadkomma en effektiv strukturrationalisering krävs vidare, som utredningen också framhåller, en omsorgsfull planläggning av verksamheten. Som ett led i planläggningen ingår sådana åtgärder som att inventera det kyrkliga fastighetsbeståndet, att bedöma dess framtida användning, att planera markbyten för s. k. intressearrondering och att angelägenhetsgradera rationaliseringsinsatserna. En grundprincip i detta arbete bör givetvis vara att åstadkomma så gott resultat som möjligt för det kyrkliga jordbruket och skogsbruket i stort. Erfarenheterna med strukturrationalisering av domänverkets och skogsbolagens markinnehav har visat att mindre administrativ planeringsenhet än länet ej bör komma i fråga. Av dessa skäl bör som utredningen föreslagit stiftet utgöra planeringsenhet.

Remissinstanserna delar över lag utredningens uppfattning att ansvaret för den regionala planeringen av strukturrationaliseringen och dess genomförande i allt väsentligt bör ligga hos stiftsnämnderna. Det framhålls bl. a. att strukturrationaliseringen i hög grad är en fråga om köp, försäljning och byte av fast egendom, där stiftsnämnden redan enligt gällande bestämmelser har en central funktion. Även jag delar denna uppfattning. Självfallet kan ett enskilt pastorat genom egna initiativ och lämpliga åtgärder förstärka ett boställe så att det ger en tillfredsställande avkastning. Men att helt lämna initiativet åt de enskilda pastoraten låter sig knappast göra, om man skall få till stånd en mera genomgripande strukturrationalisering. Remissinstansernas kritik mot förslaget att ge boställsnämnderna vidgade befogenheter i rationaliseringsarbetet är enligt min mening befogad. Det är viktigt att rationaliseringsarbetet inte splittras. Boställsnämnderna bör väsentligen tjäna som serviceorgan åt stiftsnämnderna. Ansvaret för inventeringen av fastighetsbeståndet bör alltså åvila stiftsnämnden, liksom det bör ankomma på stiftsnämnden att ha ansvaret för att planlagda strukturförändringar av jordbruksfastigheter blir genomförda.

Förslaget att inrätta en särskild arbetsenhet inom kammarkollegiet med vidsträckta uppgifter att samordna, övervaka och dra upp riktlinjer för strukturrationaliseringen har mött kritik från många håll. Jag anser liksom kammarkollegiet att det finns visst behov av samordning och centralt meddelade riktlinjer. Dessa, i förhållande till utredningens förslag mera begränsade uppgifter, bör kunna läggas på kammarkollegiet utan att dess organisation ändras.

Att förändra det kyrkliga jord- och skogsbruket kommer med nödvändighet att ta lång tid i anspråk. Det är därför angeläget att under omställningsskedet genom

olika former av samverkan över ägo­gränser motverka de olägenheter som beror på att bruks­enheterna inte är tillräckligt stora och att arron­deringen av drifts­enheterna är bristfällig. Eftersom den ökade användningen av maskinella hjälp­medel inom skogsbru­ket fört med sig att de skogliga behandlingsytornas storlek och form fått en helt annan betydelse för det ekonomiska resultatet av skogsbru­ket än tidigare, finns det särskilt inom skogsbru­ket ett stort behov av samverkan av olika slag.

Utredningens förslag att samverkans­behovet för det kyrkliga skogsbru­ket i första hand löses inom den kyrkliga förvaltningens ram godtas i princip av remiss­instanserna. Förslaget innebär närmare bestämt att man inom stiftet bygger ut de samverkans­former man nu har i skogsbiträdes­distrikten och den möjlighet till cen­tral planering som stiftsjägmästar­organisationen erbjuder. På så sätt får man enligt utredningen underlag för sådana rationaliseringsåtgärder som översiktlig plan­läggning av skogsarbetet, gemensam maskin­anskaffning och anställning av arbetskraft samt samordnad virkesförsäljning.

Liksom de allra flesta remissinstanserna delar jag utredningens uppfattning att man bör tillvarata och vidareutveckla de samverkans­former som f. n. finns inom det kyrkliga skogsbru­ket. Det moderna skogsbru­ket kräver stora enheter för att rationaliserings­främjande åtgärder skall kunna planeras och genomföras i full skala. Jag förordar därför att skogs­förvaltningen i enlighet med vad utredningen föreslagit organiseras stiftsvis. Jag delar alltså inte kommunförbundets och försam­lings- och pastoratsförbundets uppfattning att tillskapandet av större kyrko­kommunala enheter och bildandet av kyrkliga sam­fälligheter kommer att ge tillräckligt stort underlag för att snabbt och rationellt lösa de många problem som ett splittrat skogsbruk möter. I likhet med många skogsvårdsstyrelser är jag snarare benägen att ifrågasätta om ens en förvaltning stiftsvis kan ge underlag för vissa av de rationaliseringsåtgärder som utredningen föreslår. Självfallet bör företagseko­nomiska principer vara vägledande även vid valet av samverkans­form. Från denna utgångspunkt ter det sig naturligt med en samordning inom den kyrkliga förvaltningens ram när det gäller sådana frågor som utbud av virke och plan­läggnings­frågor. Däremot är det tveksamt huruvida det från företagsekonomisk synpunkt är lämpligt att det i varje stift anskaffas maskiner och anställs arbetskraft för skogsbru­ket. Skogsvårdsstyrelsen i Norrbottens län har framhållit att detta är en helt orealistisk tanke för Norrbottens del, bl. a. med hänsyn till skogsskiftenas spridning över en areal som motsvarar en fjärdedel av landets hela areal. Många andra skogsvårdsstyrelser har också manat till stor försiktighet i dessa avseenden. Jag vill för egen del understryka dessa synpunkter. Jag anser således att, så länge det kyrkliga skogsbru­ket är så splittrat som nu och så länge som den tekniska och ekonomiska utvecklingen fortlöper i så snabb takt som f. n., det inte bör komma i fråga att inom den kyrkliga förvaltningens ram anskaffa maskiner eller an­ställa arbetskraft i annat fall än då förutsättningar finns för en på lång sikt ratio­nell skogsproduktion. Det är alltså inte lämpligt att nu alltför hårt låsa formerna för den kyrkliga avverknings­organisationen.

Tills vidare bör olika former av teknisk samverkan med andra kategorier av skogsägare vara den från driftssynpunkt lämpligaste lösningen för det kyrkliga skogsbruket. Hittills har sådan samverkan förekommit främst med Skogssällskapet i den formen att sällskapet med sin personal och maskinutrustning biträtt vid förvaltningen av löneboställets skogar, vilkas belägenhet gjort ett sådant samarbete naturligt för båda parter. På flera håll i landet förekommer också en begränsad teknisk samverkan med skogsägareföreningar. Som utredningen påpekat bör i bl. a. Luleå stift samverkan med domänverket på många håll te sig naturlig. I detta sammanhang bör anmärkas att enligt utredningens uppgifter 50 à 60 % av den årliga avverkningen inom de kyrkliga skogarna säljs på rot. Om förvaltningen av löneboställets skogar såsom jag förordat ombesörjs stiftsvis, kan avtal träffas centralt om anlåtande av entreprenörföretag eller eljest av personal eller maskiner i annans tjänst för arbete på kyrklig skogsmark.

När det gäller frågan hur organisationen på stiftsplanet närmare skall utformas möter utredningens förslag att skogen skall förvaltas av ett för pastoraten i stiftet gemensamt organ ett kompakt motstånd från remissinstansernas sida. Så gott som samtliga instanser ansluter sig i stället till ledamoten Lindströms uppfattning att stiftsnämnderna bör ha hand om förvaltningen. Även jag anser att den mest praktiska och rationella lösningen är att förvaltningen anförtros åt stiftsnämnderna. Jag kan i huvudsak ansluta mig till de skäl som åberopas i reservationen. Man har från något håll velat göra gällande att principiella skäl talar mot att flytta över pastoratens förvaltningsuppgifter i fråga om skogen till stiftsnämnderna. Som utredningen framhållit är emellertid pastoratens självbestämmanderätt när det gäller skogsförvaltningen redan nu ytterligt blygsam. För att även i framtiden garantera pastoraten ett visst medinflytande över skogsförvaltningen föreslår jag, som närmare skall utvecklas i ett senare sammanhang, att pastoraten blir representerade i stiftsnämnden med två ledamöter.

Mycket talar för att de förändringar i arbetsuppgifterna som nu föreslagits för stiftsnämndernas del kommer att påkalla viss utökning av stiftsnämndernas personal. I vilken utsträckning personalen bör ökas går inte nu att bedöma. Till den frågan får jag återkomma i ett senare sammanhang.

Utredningen har gjort vissa uttalanden om målet för det kyrkliga skogsbruket. Jag vill i det sammanhanget påpeka att målet givetvis bör stå i överensstämmelse med målet för skogsbruket i övrigt. Det kyrkliga skogsbruket bör alltså drivas så, att det på lång sikt lämnar bästa möjliga ekonomiska resultat samtidigt som det ger en från företagsekonomisk synpunkt godtagbar årlig avkastning.

Utredningens förslag till närmare utformning av hushållningsplanerna har mött skarp kritik. Skogsbrukets planlägningsfrågor övervägs f. n. av skogspolitiska utredningen. Jag förordar att Kungl. Maj:t får meddela anvisningar för den kyrkliga skogsbruksdriften. Anvisningarna bör utformas så att det kyrkliga skogsbruket kan drivas efter samma riktlinjer som övrigt jämförligt skogsbruk.

Liksom remissinstanserna godtar jag utredningens förslag att Kungl. Maj:ts beslutanderätt i fråga om ändrad markanvändning eller andra dispositionsändringar

av det kyrkliga jordbruket skall överflyttas till stiftsnämnd och i vissa fall till boställsnämnd.

Utredningens förslag att beslutanderätten i fråga om fastighetsköp helt skall läggas på stiftsnämnderna anser jag i likhet med kammarkollegiet och domänverket föra för långt. Frågan har samband med den större frågan om placering av de snabbt växande kyrkliga fonderna som jag avser att behandla något senare. Jag vill emellertid förutskicka att önskemålet om en bredare bas för de kyrkliga kapitalplaceringarna talar för att stiftsnämndens beslutanderätt i fråga om inköp av fastighet för prästlönefondsmedel begränsas. Kungl. Maj:t bör medges att meddela närmare bestämmelser i fråga om förvärv av fastighet för fondmedel av olika slag.

Utredningens förslag att de kyrkliga myndigheterna skall få möjlighet att lämna staten eller kommun förhandsbesked om principiellt medgivande till framtida försäljning kan jag inte biträda. Frågan berördes i prop. 1967: 100 angående riktlinjer för bostadspolitiken, m. m. I sitt remissyttrande över det betänkande som låg till grund för propositionen förklarade boställsutredningen sig ämna föreslå att kommun skulle kunna få bindande förhandsbesked om rätt att förvärva kyrklig jord för att på så sätt kunna förebygga att kommun alltför långt innan markdispositionen blir aktuell övertar fastighet på vilken ett räntabelt jordbruk kan bedrivas. Departementschefen uttalade bl. a. att en tidig överlåtelse av mark till kommunen otvivelaktigt kan innebära att den överlättna marken blir mindre rationellt förvaltd i skogsbruk eller jordbruk fram till tidpunkten när marken skall exploateras för bebyggelse. Enligt departementschefen är det fråga om en avvägning mellan två samhällsintressen, nämligen intresset att främja en god samhällsplanering och intresset av fortsatt rationell drift under en övergångstid. Departementschefen betraktade det så angeläget att främja långsiktighet i den kommunala markpolitiken att statens och kyrkans intresse att få behålla marken så länge som möjligt i viss mån borde få stå tillbaka för intresset att åstadkomma en god planering av samhällsbyggandet. Skäl saknas att frångå detta ställningstagande i frågan.

Kyrkolagsutskottet

Överflyttningen av förvaltningsbefogenheterna i fråga om skogen till stiftsnämnderna kritiserar i motionerna nr 35 och 72. I motionerna göres gällande, att överflyttningen strider mot tanken att de principiella grundvalarna för nuvarande förvaltningssystem ej skall ändras. Denna kritik kan utskottet ej instämma i. Vad som ej får rubbas är egendomens ändamålsbindning och förvaltningen genom organ som företräder kyrkan. Departementschefen har — med stöd av den härutinnan eniga boställsutredningen och en helt övervägande majoritet av remissinstanserna — bedömt en förvaltning stiftsvis såsom ett minimikrav för att åstadkomma tillräckligt

stora enheter. Utskottet är av samma uppfattning. Frågan om stiftsnämnden eller ett särskilt tillskapat samarbetsorgan är det lämpligaste förvaltningsorganet måste anses som en praktisk förvaltningsfråga. En annan sak är, att det är angeläget att den sakkunskap i fråga om förvaltningen, som finns representerad hos pastoraten, även i framtiden tillvaratages. Så sker i viss utsträckning genom de i skrivelsen framförda förslagen om representation för pastoraten i stiftsnämnd och boställsnämnd. Enligt utskottets mening måste det även förutsättas, att stiftsnämnderna kommer att hålla nära kontakt med pastoraten i frågor, där kännedom om lokala förhållanden och intressen är av betydelse. Som exempel kan nämnas frågor om tillskapande av arbetstillfällen, om upplåtande av jakt- och fiskerätt i den mån detta ankommer på stiftsnämnden och om försäljning och byte av skogsmark.

Såsom departementschefen anfört bör det kyrkliga skogsbruket drivas så, att det på lång sikt lämnar bästa möjliga ekonomiska resultat samtidigt som det ger en från företagsekonomisk synpunkt godtagbar årlig avkastning.

Kyrkomötet

Kyrkomötet godkände utskottets motivering med den ändring att sista mening-
en i näst sista stycket ovan utbyttes mot följande mening: »När fråga uppkommit om försäljning eller byte av mark eller om åtgärder jämlikt 16 och 17 § lagen om kyrklig jord bör stiftsnämnderna alltid samråda med berörda pastorat.»

Motionerna

I motionerna I: 1348 av herr Augustsson m. fl. och II: 1566 av herr Franzén i Motala m. fl. uttalas, att propositionens förslag i fråga om *förvaltningen av den kyrkliga jorden* inte är till fyllest. Motionärerna menar, att förvaltaren måste få möjligheter att genom markbyten, försäljningar och arronderingsköp skapa bärkraftiga driftsenheter för såväl jordbruk som skogsbruk samt att den nödvändiga strukturrationaliseringen skulle underlättas om det kyrkliga markinnehavet ställdes under samma förvaltning som kronoskogarna. De anför, att större krav på storleksrationaliseringen måste ställas om den kyrkliga skogen förvaltas separat än om samme förvaltare har hand om både den kyrkliga skogen och domänverkets markinnehav.

Enligt motionärerna skulle domänverkets administrationskostnader för förvaltningen av den kyrkliga skogen bli låga sedan rationaliseringen genomförts. Förvaltning genom domänverket skulle också medföra fördelaktigt ekonomiskt resultat för det kyrkliga skogsbruket och innebära tryggare anställningsförhållanden

för de anställda inom det kyrkliga skogsbruket. Under hänvisning härtill önskar motionärerna en kompletterande utredning om förvaltningen av den kyrkliga skogen.

I motionerna I: 1349 av herr Skagerlund och II: 1565 av herr Berndtsson beröres också formerna för en effektiv *strukturrationalisering*. Åtgärder påkallas nu enligt motionärerna av sådana faktorer som svag förräntning, oklara äganderättsförhållanden och det faktum att kyrkliga fastigheter blivit långt efter i strukturrationaliseringen.

Enligt motionärernas mening bör riksdagen uttala att en grundläggande genomgång av kyrkans jord- och skogsfastigheter snarast bör igångsättas för att medge en bedömning av dessa fastigheters framtida användning. Instrumentet för denna genomgång finns enligt motionärerna redan om en aktiv samverkan sker mellan stiftsnämnd, lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse. Efter genomgången bör lantbruksnämnd aktivt medverka till markbyte, varvid kyrkan lämnar jord och erhåller skog.

Överflyttningen av *förvaltningsbefogenheterna* i fråga om skogen till stiftsnämnderna samt propositionens förslag angående upplåtelse av *rätt till jakt och fiske* kritiserar i motionsparet I: 1351 av herr Svenungsson m. fl. och II: 1567 av herr Hedin m. fl. samt i motionsparet I: 1350 av herr Sundin m. fl. och II: 1568 av herr Hedlund m. fl. I det förstnämnda motionsparet anförs att möjligheter att uppnå rationaliseringsmålen borde finnas inom ramen för den nuvarande boställsordningen.

I motionerna I: 1350 och II: 1568 uttalas bl. a.

Det är en självklarhet att utvidgad teknisk samverkan är nödvändig för en effektivisering av det kyrkliga skogsbruket. I propositionen framhålls härvidlag i första hand samverkan mellan de skogsförvaltande pastoraten, vilket får förklara departementschefens förord för en centraliserad stiftsförvaltning. Det är även enligt vår mening väsentligt att möjligheterna till samarbete mellan pastoraten tillvaratas. Men större vikt måste fästas vid möjligheterna till samarbete mellan pastoraten och andra skogsägare, främst bondeskogsbruket men också domänverket och skogsbolagen. Den kyrkliga skogen är splittrad på många små förvaltningsenheter, spridda på stora geografiska områden. Detta ger besked om att de största möjligheterna till en effektivitetshöjande samverkan måste finnas med geografiskt närliggande ägare från andra kategorier. Det är att uppmärksamma att detta understrukits av i första hand de skogliga remissinstanserna. Detta är ett tungt vägande skäl mot departementschefens förslag att centralisera skogsförvaltningen till stiftsnämnderna. Vi vill särskilt understryka angelägenheten av samverkan mellan å ena sidan de skogsförvaltande pastoraten och å andra sidan skogsägarföreningarna och deras skogsbruksområden.

Lika väsentligt är det att uppmärksamma att de kommunanknutna remissinstanserna avstyrkt den centraliserade stiftsförvaltningen från självstyrelsesynpunkter. Det gäller i första hand Svenska kommunförbundet och Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, vilka hänvisat bl. a. till möjligheterna att bilda kyrkliga samfälligheter.

Situationen är sålunda att de skogliga instanserna från skogliga utgångspunkter ställt sig skeptiska till en centraliserad förvaltning och att de kommunanknutna

instanserna avvisat centraliseringen med hänsyn till den kyrkokommunala självstyrelsen.

Vår uppfattning är att pastoraten även för framtiden bör få förvalta boställskogarna liksom t. ex. löneboställenas jordbruksdel och hyresfastigheterna. Detta ger de bästa förutsättningarna för teknisk samverkan över ägogränserna, t. ex. med skogsägarföreningarnas skogsbruksområden. Den kyrkokommunala självstyrelsen får enligt vår mening inte ytterligare kringskåras. Ett eventuellt ökat behov av samarbete mellan skogsförvaltande pastorat kan tillgodoses, t. ex. genom kyrkliga samfälligheter.

Motionärerna finner det också från den kyrkokommunala självstyrelsens utgångspunkter otillfredsställande att upplåtelse av rätt till jakt eller fiske på kyrkliga jord- och skogsbruk skall meddelas efter bestämmelser av regeringen. De kyrkliga kommunerna bör ha befogenheten till upplåtelse av denna rätt, t. ex. pastoraten i fråga om löneboställena och stiftsnämnderna i fråga om prästlönefondsfastigheter.

Enhetligare förvaltningsbestämmelser m. m.

Utredningen

När det gäller önskemålen att skapa större enhetlighet i de bestämmelser som skall gälla för den kyrkliga egendomens förvaltning måste man enligt utredningen hålla i minnet, att det här rör sig om egendom av mycket växlande slag både i fråga om ursprung och de ändamål egendomen avser att tjäna. De krav som skall ställas på förvaltningen måste med hänsyn härtill variera för olika kategorier av egendom. Sålunda är det allmännas intresse av förvaltningen av annan art när det gäller ecklesiastika arrendegårdar och löneboställen, vilkas avkastning direkt eller indirekt påverkar kyrkofondens ekonomi och därmed i sista hand den allmänna kyrkoavgiften, än i fråga om domkyrkornas och lokalkyrkornas hemman, vilkas avkastning disponeras för dessa kyrkors räkning. I det senare fallet begränsar sig det allmännas intresse huvudsakligen till att egendomen bevaras. För arrendatorerna av kyrklig jord är det av intresse att så enhetliga arrendebestämmelser som möjligt kommer att gälla, oavsett den enskilda fastighetens natur. Dessutom vore det en fördel om antalet myndigheter som har att befatta sig med arrendefrågor kunde reduceras till ett någorlunda enhetligt minimum. Fastigheternas avkomsttagare kan ha intresse av att själva svara för förvaltningen. Motståndet mot att begränsa pastoratens självbestämmanderätt eller att flytta förvaltningen av Lunds domkyrkas jord till stiftsnämnden har sålunda varit starkt. När det gäller sådan kyrklig jord vars avkastning inte påverkar kyrkofonden finner utredningen att man så litet som möjligt bör ingripa i självförvaltningen.

Lokalkyrkornas jord och domkyrkojord

Inledningsvis har lämnats en redogörelse för vilka organ som förvaltar lokalkyrkornas jord och domkyrkojorden (se under 2.4.2 och 2.4.3). Utredningen tar

till en början upp frågan huruvida det finns anledning att flytta över förvaltningen på annat organ.

Såvitt avser lokalkyrkornas jord åberopar utredningen att församlingen enligt 2 § lagen om församlingsstyrelse äger att själv vårda sina angelägenheter, om inte handhavandet därav enligt nämnda lag eller särskild författning tillkommer annan. Med församlingsangelägenheter avses bl. a. frågor om vård av kyrka och annan för kyrkligt ändamål avsedd egendom. Enligt 43 § samma lag har kyrkorådet att bl. a. självt förvalta kyrkans och församlingens egendom. För förvaltningen av lokalkyrka tillhöriga fastigheter finns sålunda behöriga kommunala organ. Den egendom det här är fråga om är med några markanta undantag av ganska ringa betydelse och förvaltningen därav torde som regel inte ställa krav på annan kompetens än den som finns företrädd i kyrkoråden. Kammarkollegiets och stiftsnämndernas allmänna uppsikt över den kyrkliga egendomens förvaltning förutsätter dock att de överblickar förekomsten av kyrkohemman och har möjlighet att bevaka vad som sker beträffande dessa fastigheter. Önskvärdheten av enhetlighet i fråga om arrendebestämmelserna och tillsyn över skogsvården bör vidare medföra, att vissa förvaltningsåtgärder ankommer på tillsynsmyndighet. Den närmare omfattningen härav behandlas i annat sammanhang.

I fråga om domkyrkornas fastighetsinnehav råder särskilda förhållanden beträffande Lunds domkyrka. Övriga domkyrkor äger endast ett mindre antal fastigheter nämligen ett dussintal stadsfastigheter som huvudsakligen inrymmer domkapitelslokaler eller byggnader av historisk karaktär. Jordbruksfastigheter finns endast i Strängnäs, Västerås och Växjö stift. Utredningen erinrar om de ansatser som tidigare gjorts för att åstadkomma enhetligare förvaltningsbestämmelser och konstaterar att domkyrkosakkunniga av år 1946 i betänkande angående domkyrkornas förvaltning och ekonomi (SOU 1949: 63) föreslagit att förvaltningen av domkyrkornas fastigheter — med undantag för domtrapphuset och angränsande hus i Uppsala — skulle åvila stiftsnämnderna. Kungl. Maj:t föreslog emellertid i skrivelse nr 5 till 1951 års kyrkomöte den uppdelningen, att stadsfastigheter skulle förvaltas av en särskild domkyrkokostyrelse, i vilken härför lämpad sakkunskap skulle ingå, och att på landet belägna fastigheter skulle förvaltas av stiftsnämnden. Skrivelsen avslogs emellertid av kyrkomötet och förslaget om inrättandet av särskilda domkyrkokostyrelser har därmed t. v. fallit. De skilda organ — domkapitel, domkyrkokommission eller kyrkoråd — som i de olika stiften har ansvaret för domkyrkorna är inte utrustade med någon speciell sakkunskap för fastighetsförvaltning. Omfattningen av domkyrkornas fastighetsinnehav kan inte heller ensamt motivera inrättandet av särskilda förvaltningsorgan.

I detta läge finner utredningen den mest närliggande och praktiska lösningen vara, att förvaltningen av domkyrkornas fastigheter både i stad och på landet i enlighet med domkyrkosakkunnigas förslag och med där angivna undantag för vissa fastigheter i Uppsala överlämnas åt stiftsnämnderna. Någon ändring med avseende på användningen av egendomens avkastning eller privilegieskyddet för de ändamål som denna skall tjäna inträder ju inte därigenom. För förvaltningen bör

gälla samma bestämmelser som beträffande övrig egendom under stiftsnämnds omedelbara förvaltning, och nettoavkastningen bör redovisas till det organ som fungerar som domkyrkans styrelse. Stiftsnämndernas arbete med förvaltningen torde bli så obetydligt, att det inte motiverar att någon ersättning härför utgår till kyrkofonden.

I fråga om Lunds domkyrkas egendom är läget ett annat. Förutom ett par stadsfastigheter och det s. k. Laurentiuskapellet bredvid domkyrkan innehade domkyrkan vid utgången av år 1966 106 jordbrukshemman på sammanlagt drygt 3 000 hektar. Dessa förvaltas f. n. liksom domkyrkan och dess fonder av det särskilda s. k. domkyrkorådet. Enligt utredningen är det uppenbart att det här rör sig om en förvaltning av sådan omfattning att den kan bestå som en enhet för sig. Förs förvaltningen till stiftsnämnden, måste detta däremot medföra en förstärkning av stiftsnämndens personal.

Utredningen diskuterar härefter olika lösningar som kan komma i fråga beträffande Lunds domkyrkas fastighetsförvaltning. Övervägandena leder till slutsatsen att förvaltningen av Lunds domkyrkas egendom alltjämt bör åvila det särskilda domkyrkorådet. Detta anses främst motiverat med hänsyn till det nära sambandet mellan förvaltningen av själva kyrkobyggnaden samt de fonder och fastigheter vilkas avkastning bekostar dess underhåll och drift. Det är enligt utredningen realistiskt att räkna med att det även i framtiden behövs en särskild styrelse för själva domkyrkan. Förvaltningen av domkyrkobyggnaden och handhavandet av de tidvis mycket omfattande byggnadsfrågor som berör denna är av så speciell art att de inte lämpligen bör läggas på de ordinarie stiftsmyndigheterna. Med hänsyn till att domkyrkan bär sina egna kostnader bör förvaltningen inte heller anförtros åt ett rent församlingsorgan. Om sålunda domkyrkorådet kan väntas bestå, ligger det nära till hands att låta detta förvalta all domkyrkoegendom, särskilt som denna uppgift f. n. fullgörs av rådet. För att förenkla förvaltningen bör dock den nuvarande uppdelningen av funktioner mellan bl. a. domkyrkorådet och stiftsnämnden begränsas i så stor utsträckning som möjligt. Om stiftsnämndens överinseende skall minskas, bör emellertid domkyrkorådet utrustas med sakkunskap på fastighetsförvaltning och jordbruk. Domkyrkorådets sammansättning bör emellertid moderniseras och bättre anpassas till förvaltningens krav. Till utredningens ståndpunkt i denna fråga återkommer jag under avsnitt 9.1.

Jordbruksarrendena

Av det samråd som ägt rum med arrendelagsutredningen har boställsutredningen blivit övertygad om att det bör finnas goda förutsättningar för en önskvärd förenkling i fråga om de civilrättsliga delarna av den kyrkliga arrendelagstiftningen. När det gäller förvaltningsförfarandet beträffande de kyrkliga jordbruksfastigheterna har boställsutredningen eftersträvat en så enhetlig handläggning av arrende-frågor som möjligt. Främst vill utredningen nå detta syfte genom att i största möjliga utsträckning låta samma instanser fullgöra samma uppgifter beträffande alla

kategorier av kyrklig jord. Utredningens förslag till en mera enhetlig reglering avser bestämmelserna rörande arrendeuppskattning, fastställande av arrendevillkor, utarrendering och ekonomisk besiktning. Förslagen avses gälla alla slag av kyrkliga jordbruksfastigheter, alltså såväl ecklesiastika arrendegårdar som löneboställen, domkyrkors och lokalkyrkors hemman etc.

I fråga om löneboställena gäller som nämnts under 2.3.1 att boställsnämnden bestämmer arrendevillkoren vid en ekonomisk besiktning. På de ecklesiastika arrendegårdarna verkställer boställsnämnden arrendeuppskattning, varpå stiftsnämnden efter hörande av optionsberättigad arrendator fastställer villkoren för upplåtelsen (se under 2.4.1). Arrendeuppskattning på Lunds domkyrkas hemman görs av tre personer som domkyrkorådet utser. För kyrkohemmanen i Skåne, Blekinge och Halland är föreskrivet att arrendeuppskattning skall verkställas av kyrkoherden och två av församlingen utsedda ombud. Beträffande domkyrko- och lokalkyrkohemmanen ankommer det författningssenligt på stiftsnämnden att fastställa arrendevillkoren, även om detta i praktiken i stor utsträckning upphört att tillämpas i fråga om lokalkyrkornas jord.

För att åstadkomma ett enhetligt handlägningsförfarande föreslår utredningen att det uppdras åt boställsnämnderna att göra arrendeuppskattning beträffande samtliga kategorier av kyrkliga jordbruksfastigheter. Därigenom uppnås en enhetligare arrendesättning inom den kyrkliga förvaltningen. Beträffande löneboställena bör det liksom hittills också ankomma på boställsnämnden att fastställa arrendevillkoren. Om den vid arrendeuppskattningen närvarande pastoratsrepresentanten och arrendatorn är beredda att godta de villkor boställsnämnden därvid kan besluta och således förutsättningar för ett för båda parter bindande avtal föreligger, bör kontrakt utfärdas i enlighet med vad som överenskommits. Om parterna inte är eniga, bör pastorat som inte är nöjt med de av boställsnämnden bestämda villkoren kunna anföra besvär hos stiftsnämnden. För lokalkyrkornas jord bör samma ordning kunna tillämpas, så att boställsnämnd fastställer arrendevillkoren och församlingen har rätt att klaga hos stiftsnämnden. F. n. är det som sagt stiftsnämnden som fastställer arrendevillkoren för dessa hemman. Stiftsnämndens beslut i sådan fråga om arrendevillkoren som förts dit genom överklagande bör inte få överklagas vidare. För de fastigheter som förvaltas av stiftsnämnd bör boställsnämnden såsom nu sker enligt 21 § andra punkten ecklesiastika arrendestadgan verkställa arrendeuppskattningen, varefter stiftsnämnden fastställer villkoren för upplåtelsen. Utredningen föreslår att samma ordning tillämpas också beträffande stiftens prästlönefondshemman och Lunds domkyrkas hemman. Stiftsnämnden bör inte längre vara skyldig att innan den meddelar sitt beslut höra optionsberättigad arrendator, när sådan finns. På detta stadium gäller det ju endast att fastställa jordägarsidans bud i fråga om nytt arrende. Om det finns en optionsberättigad arrendator och denne inte är beredd att godta villkoren, bör frågan i stället hänskjutas till ett opartiskt organ, arrendenämnden, i överensstämmelse med vad som föreslås i förslaget till ny jordabalk.

Som skäl för att överhuvudtaget behålla myndigheternas befattning med ut-

arrenderingen av de ofta mycket små lokalkyrkohemmanen åberopar utredningen behovet av en kontroll av deras fortbestånd. Det har nämligen visat sig, att i de fall då församlingarna själva tagit sig för att utarrendera kyrkojordarna, stiftsnämnden inte har någon vetskap om dem. Om boställsnämndernas befogenhet att fastställa arrendevillkor för löneboställena utsträcks att omfatta också lokalkyrkohemmanen, kommer dessas existens och speciella karaktär av stiftelseegendom att uppmärksammas. De föreslagna bestämmelserna innebär i princip inte någon ny begränsning av församlingens kompetens, eftersom det f. n. författingsenligt ankommer på stiftsnämnden såväl att fastställa arrendevillkor som att besluta om utarrendering av kyrkojord. Förslaget innebär däremot, att beslutanderätten i fråga om arrendevillkoren decentraliseras till ett församlingarna mera närstående organ, boställsnämnden.

För att vinna större enhetlighet i förfarande vill utredningen i anslutning till bestämmelserna i boställsordningen förorda, att utarrendering får ske genom vederbörande avkomsttagare. I fråga om ecklesiastik arrendegård och annan kyrklig jord som står under stiftsnämndens förvaltning bör stiftsnämnden dock svara för utarrenderingen. Detta skulle för Lunds domkyrkas och lokalkyrkornas hemman innebära att denna befogenhet överflyttades från stiftsnämnden till domkyrkorådet respektive församlingarna. Det synes lämpligt att det organ som är närmast ansvarigt för den löpande förvaltningen också får anta arrendator och teckna kontrakt med denne. Enligt 33 § boställsordningen och 25 § ecklesiastika arrendestadgan utövas boställsnämndernas tillsyn genom ekonomisk besiktning. Utredningen föreslår att sådan besiktning skall ankomma på boställsnämnden för alla slag av kyrkliga fastigheter.

Skogen

I skogsvårdslagen den 21 maj 1948 (nr 237) meddelas de allmänna bestämmelser som gäller för skogsskötseln i riket. Tillsynen däröver utövas enligt lagen av skogsvårdsstyrelserna. Tillsynen avser främst det sätt på vilket avverkingarna bedrivs och åtgärder för att trygga återväxten. Undantagna från skogsvårdslagens tillämpning är bl. a. kronoskogarna samt skog på »ecklesiastika boställen och andra fastigheter av kyrklig natur» (45 § 1 mom.). Skogsmark som tillhör kyrkoförsamling hör enligt motiven till skogsvårdslagen till de »fastigheter av kyrklig natur» vilka undantagits från lagens tillämpning. Eftersom den kyrkokommunala egendomen faller utanför stiftsnämndens tillsyn, har detta haft till följd att sådana kyrkokommunala skogar är helt undantagna från myndighets tillsyn. Det kan enligt utredningen inte rimligen ha varit avsett att ställa skogsmark av detta slag helt utanför sådan statlig uppsikt som gäller för all övrig skog i riket. Undantagsbestämmelsen i skogsvårdslagen och kommentaren därtill har vållat oklarheten på denna punkt. Bestämmelsen bör därför förtydligas så att det klart framgår att de kyrkokommunala skogarna står under skogsvårdsstyrelsernas tillsyn.

I fråga om lokalkyrkornas fastigheter och Lunds domkyrkas hemman erinrar

utredningen om att den i annat sammanhang påpekat att dessa företräds av egna organ — församlingarnas kyrkoråd respektive domkyrkorådet i Lund — som är lämpliga att omhänderha fastighetsförvaltningen. Stiftsnämndernas befattning med deras skog bör därför begränsas till att fastställa hushållningsplan och att tillse att denna länder till efter rättelse. Det förhållande att församlingen respektive domkyrkorådet själv förvaltar kyrkskogarna hindrar enligt utredningen givetvis inte att man genom överenskommelse kan få anlita stiftets skogligen personal för skötsel av skogen, om så anses lämpligt. Lunds domkyrka anlitar f. n. domänverkets personal för skötseln av domkyrkans skog.

Förvaltning av hyresfastigheter m. m.

Utredningen erinrar om att den enligt sina direktiv ålagts att överväga och utarbeta särskilda förvaltningsbestämmelser för andra objekt än jordbruks- och skogsbruksfastigheter. Sådana bestämmelser behövs bl. a. för att öppna en alternativ möjlighet att placera fondmedel i annan fastighet än jord- eller skogsbruk. Om prästlönefondsmedel används till inköp av en hyresfastighet blir denna prästlönetillgång för pastoratet. Utredningen anför att givetvis bör förvaltningen härav likasom av övriga lönetillgångar i princip få ankomma på pastoratet. Utredningen anser att huvudgrunderna i boställsordningen i fråga om pastoratets förvaltning av löneboställen kan tillämpas också på hyresfastigheter som utgör prästlönetillgång. Utredningen utgår ifrån att den kyrkokommunala förvaltningen är utrustad med eller har tillgång till den sakkunskap som behövs för en affärsmässig förvaltning av hyresfastigheter. Det saknas därför anledning att låta boställsnämnd ha uppsikt över förvaltningen av sådan fastighet eller fastställa avgift för upplåtelse därav. Boställsnämndernas sammansättning bestäms av helt andra arbetsuppgifter och de företräder i allmänhet inte någon särskild sakkunskap i fråga om hyresfastigheter. Kravet på omsorg vid valet av placeringsobjekt motiverar emellertid, att fråga om prästlönefonds användande till inköp av hyresfastighet på samma sätt som i fråga om annan fastighet får prövas av stiftsnämnden, enligt vad utredningen tidigare föreslagit (se under 5.1.2.4). Även försäljning av hyresfastighet bör följa reglerna för övriga löneboställen. Vid prövningen av såväl köp- som försäljningsärenden bör stiftsnämnden ha möjlighet att anlita särskild expertis.

Utredningen föreslår följande grundläggande förvaltningsbestämmelser för hyresfastigheter, varvid vad som sägs om pastorat och kyrkoråd skall gälla även i fråga om kyrklig samfällighet eller, när det gäller fastighet som inköpts för fondmedel från flera pastorat, det för pastoraten gemensamma förvaltningsorganet och dess styrelse. 1. Pastoratet skall svara för fastighetens underhåll och hålla den brandförsäkrad till fulla värdet. Genom kyrkorådets försorg skall årlig besiktning av fastigheten ske. 2. Hyra och annan avgift för upplåtelse skall fastställas av pastoratet efter marknadsmässiga grunder. Det ankommer på stiftsnämnden att vid avräkningen mellan pastoraten och kyrkofonden ta till vara fondens ekonomiska intresse. Om tjänsteman som upprättat avräkningslängd finner anledning att anta att hyra

inte har satts marknadsmässigt, skall han anmäla förhållandet för stiftsnämnden, som då kan besluta om att i avräkningslängden göra sådan avvikelse från pastoratets redovisning av intäkter som kan finnas motiverad. Pastoratet kan sedan i vanlig ordning besvara sig över ett sådant stiftsnämndsbeslut. 3. För att motverka värdepminskning på detta slag av fastigheter samt möta framtida behov av reparationer bör årligen en del av avkastningen avsättas till en reparationsfond för fastigheten. Stiftsnämnd äger meddela anvisningar beträffande sådan avsättning. 4. I redovisning för fastighetens avkastning vid avräkning med kyrkofonden får avdrag göras för vad som under året avsatts till reparationsfond. 5. Medel som avsatts till reparationsfond får tas i anspråk endast för underhåll och förbättringar på fastigheten. Stiftsnämnden bör dock i undantagsfall kunna medge, att fondmedlen får användas för annat ändamål som kan tillgodoses med prästlönefondsmedel. Om fastigheten avyttras, skall återstående fondmedel tillsammans med vad som erhålls i vederlag för fastigheten utgöra prästlönefond för pastoratet (respektive tillföras stiftets prästlönejordsfond).

Upplåtelse av nyttjanderätt och servitut på kyrklig jord

I fråga om s. k. *substansupplåtelser* på kyrklig mark är det i de flesta fall stiftsnämnden som beslutar därom eller lämnar tillstånd till att upplåtelse får ske. För de ecklesiastiska arrendegårdarna, som förvaltas av stiftsnämnden, föreskrivs i 10 § ecklesiastiska arrendestadgan att sten- eller kalkbrott, sand-, grus-, sten- eller lertag, torvmosse eller annan sådan lägenhet får undantas vid utarrendering av ecklesiastisk arrendegård och upplåtas av stiftsnämnden med nyttjanderätt särskilt för sig. Fråga om upplåtelse av strömfallslägenhet skall dock underställas Kungl. Maj:ts prövning. I fråga om löneboställena föreskrivs i 24 § andra stycket boställsordningen, att pastorat som vill ta naturtillgångar i anspråk för annat ändamål än byggande och underhåll av prästgård eller upplåta rätt till sådan tillgång skall inhämta tillstånd av stiftsnämnden som bestämmer villkoren. Stiftsnämnden kan därvid föreskriva att inkomsten skall fonderas och utgöra prästlönetillgång för pastoratet. Utanför stiftsnämnds befattning med substansupplåtelser på kyrklig jord faller endast lokalkyrkornas och domkyrkornas jord. Utredningen har under 6.1.1 föreslagit, att domkyrkohermanen i andra än Lunds stift skall förvaltas direkt av stiftsnämnden. De bör då även i fråga om nyttjanderättsupplåtelse följa samma bestämmelser som de ecklesiastiska arrendegårdarna. Beträffande lokalkyrkornas jord finner utredningen starka skäl tala för att de i framtiden bör vara underkastade samma bestämmelser som löneboställena när det gäller substansupplåtelser. Den nyttjanderätt det kan vara fråga om vid substansupplåtelse kan vara av mycket stor ekonomisk betydelse. I synnerhet gäller detta i fråga om rätten att bryta sten eller utnyttja grustag. Upplåtelse av sådan rätt innebär ju att naturtillgångarna förbrukas på helt annat sätt än vad fallet är när det gäller markens avkastning av gröda eller skog. Nyttjanderättsupplåtelsen är därför mera att jämställa med försäljning. Med hänsyn till de stora ekonomiska värden det kan röra sig om och till kyrkojordens

karaktär av stiftelseegendom är det angeläget, att beslut om upplåtelse av naturtillgång och villkoren för upplåtelsen prövas av stiftsnämnden, som har att handlägga flertalet försäljningsärenden på samma fastigheter. Stiftsnämnden kan då tillse att kyrkokassans behöriga intressen tillgodoses. De för löneboställena och — enligt vad nu föreslagits — lokalkyrkohemmanen gällande bestämmelserna bör äga motsvarande tillämpning på de av domkyrkorådet i Lund förvaltade domkyrkohemmanen.

Beträffande strömfallsfastigheterna ter sig frågan något annorlunda. F. n. gäller att fråga om upplåtelse av strömfallslägenhet skall underställas Kungl. Maj:ts prövning endast beträffande de ecklesiastika arrendegårdarna. Det kan emellertid vara skäl att upplåtelse av strömfallslägenhet på varje slag av kyrklig mark får prövas av en central instans. Utredningen erinrar om att kyrkliga försäljningsärenden där egendomens värde överstiger 100 000 kr. skall hänskjutas till kammarkollegiets eller Kungl. Maj:ts avgörande. Vad nyss sagts om den ekonomiska betydelsen av substansupplåtelser gäller i ännu högre grad i fråga om upplåtelse av vattenkraft. Varken ett pastorat eller en stiftsnämnd torde besitta tillräcklig sakkunskap för att bedöma värdet av en sådan upplåtelse. Det är därför önskvärt att den expertis som man har tillgång till inom kammarkollegiet för sådana ärenden kan utnyttjas, när avtal ingås om upplåtelse av vattenkraft. Behovet av sakkunnig prövning talar för att ärenden av hithörande slag beträffande all kyrklig jord underställs kammarkollegiet för beslut. Däremot synes Kungl. Maj:ts prövning inte behöva påkallas annat än besvärsvägen.

Rätten till jakt tillkommer i allmänhet den som äger och disponerar marken. En jordbruksarrendator har jakträtten på det område han arrenderar, såvida inte jakträtten uttryckligen har undantagits i arrendekontraktet. I fråga om de ecklesiastika arrendegårdarna stadgas i 11 § ecklesiastika arrendestadgan att jakträtt som är av den betydenhet att den kan utnyttjas ekonomiskt skall upplåtas särskilt av stiftsnämnden. I annat fall skall jordbruksarrendatorn ha rätt till jakt på den mark han arrenderar. I frågor om bildande av jaktvårdsområde har stiftsnämnden talerätt för arrendegården. I boställsordningen finns f. n. inte någon bestämmelse om upplåtelse av jakträtt på löneboställets mark. Pastoraten får alltså själva efter gottfinnande arrendera ut jakträtten. Utredningen framhåller att med den splittring som präglar det kyrkliga markinnehavet är bortarrenderingen av jakten, där jaktutövandet och jaktvården fordrar viss minimiareal, en mycket känslig fråga. Vid utarrendering borde oftare än som nu sker hänsyn tas inte bara till vilka personer som skall arrendera, utan även till hur jakten på de omgivande markerna bedrivs. Endast förhållandevis sällan är en kyrklig fastighet av sådan storlek att jakt och jaktvård kan bedrivas på ett rationellt sätt enbart på denna fastighet. Det är framför allt på den punkten som kritik har kommit fram mot pastoratens utarrendering av jaktmarker, bl. a. i en skrivelse till utredningen ifrån Norrbottens läns jaktvårdsförening. Pastora-ten har emellanåt utarrenderat marker av obetydlig omfattning, vilka legat omgivna av större jaktmarksinnehav. Många gånger har tagits höga jaktarrenden, vilket medfört att jaktarrendatorerna på den kyrkliga marken haft intresse av att nedlägga

så mycket villebråd som möjligt men däremot inte haft möjlighet eller intresse att idka jaktvård på de små markområdena. Föreskrifter i sådant syfte saknas ofta i arrendekontrakten i motsats till vad som tillämpas från andra upplåtares sida. Detta förhållande har stundom varit till förfång för jaktvården på omgivande marker. Utredningen anser det vara lämpligast, att jakträtten på lönebostälernas marker undantas vid utarrendering av jordbruket och upplåts för sig. I kontraktet bör emellertid då ske en viss reglering av jakten, så att viltstammen hålls på en lagom hög nivå. Vidare anser utredningen, bl. a. med hänsyn till önskvärdheten av en sakkunnig och någorlunda enhetlig bedömning av jakträttsupplåtelseerna på löneboställena, att det organ som svarar för skogsförvaltningen även får handha utarrenderingen av jakten. Detta bör av praktiska skäl gälla beträffande såväl jakten inom ett löneboställes skog som på dess jordbruksdel. På detta sätt kan de känsliga jaktfrågorna lyftas över den lokala intressesfären och tillgänglig sakkunskap på jaktens område utnyttjas. Detta betyder särskilt mycket vid bildande av jaktvårdsområden, då det gäller för företräddarna för de kyrkliga markerna att bevaka dessas intressen. Upplåtelse av jakt på lokalkyrkas eller domkyrkas hemman bör däremot i den mån den kan ekonomisk nyttiggöras ankomma på avkomsttagaren. Beslut härom bör alltså fattas av vederbörande kyrkoråd eller av domkyrkorådet i Lund. Om stiftsnämnden såsom föreslagits skall förvalta övriga domkyrkors hemman, bör den också upplåta eventuell jakt på dessa.

Enligt utredningen är *fiske* på vatten som hör till kyrkliga fastigheter med vissa undantag av ringa betydelse. Enligt 11 § ecklesiastika arrendestadgan skall arrendator av ecklesiastik arrendegård förbehållas rätt till husbehovsfiske. I övrigt skall fisket upplåtas särskilt, om det är av ekonomisk betydelse. Utarrendering ankommer på stiftsnämnden liksom rätten att tala för arrendegården i frågor om bildande av fiskevårdsområde. Enligt utredningen bör stiftsnämnden även i fortsättningen besluta om upplåtelse av fiske på de fastigheter som står under stiftsnämndens förvaltning. När det gäller fiske på löneboställe tillhörigt vatten saknas bestämmelser i boställsordningen. Eftersom frågan om husbehovsfiske bör prövas i samband med jordbruksarrendet, finner utredningen det lämpligast att boställsnämnden får befogenhet att besluta härom. I övrigt bör rätten att utarrendera fiske och att besluta om fiskevårdsområde ligga kvar hos pastoraten. Likaså bör beslut om upplåtelse av fiske för lokalkyrkas och Lunds domkyrkas hemman ankomma på avkomsttagaren.

En särskild typ av nyttjanderätt är den som brukar kallas *ändamålsupplåtelse*. Den kännetecknas av att den sker för obestämd tid. Begränsningen ligger i stället angiven i ändamålet med upplåtelsen. Nyttjanderätten upphör, då den inte längre behövs för detta ändamål. Till innehållet erinrar dessa upplåtelse snarast om servitut. Att nyttjanderättsupplåtelse från kronan inte är underkastad tidsbegränsning i 1 kap. 1 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom framgår av bestämmelserna i 1 kap. 8 § samma lag. Till 2 § andra stycket 3:o b i 1932 års stiftsnämndsinstruktion — som i denna del alltså gäller — har från kammarkollegiets äldre instruktion förts över ett bemyndigande för stiftsnäm-

den att i fråga om kyrka tillhörig fast egendom samt ecklesiastik boställsjord som inte avses i boställsordningen pröva och avgöra ärenden om upplåtelse av jord eller lägenhet »till allmänt, kommunalt eller ecklesiastikt ändamål på obestämd tid». Att föreskriften inte ansetts stå i strid med den i 1 kap. 1 § nyttjanderättslagen angivna tidsbegränsningen för nyttjanderättsupplåtelser får enligt utredningen sannolikt ses mot bakgrunden av den äldre uppfattningen att kyrklig jord tillhör kronan. Om sålunda stiftsnämnden enligt instruktionen är behörig att besluta om ändamålsupplåtelser på obestämd tid på kyrkohemman och flertalet ecklesiastika arrendegårdar, saknas däremot ett motsvarande bemyndigande i fråga om prästlöneboställena. Frågor om till tiden obegränsade ändamålsupplåtelser har därför såvitt gäller boställen hänskjutits till Kungl. Maj:t, som meddelat beslut därom. Vanligen avser sådana upplåtelser endast medgivande att i boställets mark lägga ned vatten- eller avloppsledning, kabel e. d. och att ha den nedlagd där »så länge densamma används för avsett ändamål och laga hinder ej möter». Utredningen påpekar att Kungl. Maj:ts medgivande i sådana fall regelmässigt har erhållit formen av upplåtelse av nyttjanderätt utan tidsbegränsning, även när den ansökan som ligger till grund för beslutet avsett godkännande av servitutsavtal till förmån för en angiven fastighet. I de fall då lönebostället inte i civilrättsligt hänseende ägs av kronan kan det enligt utredningen ifrågasättas om en sådan upplåtelse är förenlig med föreskriften i 1 kap. nyttjanderättslagen. Utredningen anser det emellertid vara onödigt att ärenden av hithörande slag när det gäller löneboställena skall behöva hänskjutas till Kungl. Maj:t. Detta skulle undvikas om man tar in en bestämmelse i den blivande författningstexten, som motsvarar bemyndigandet för stiftsnämnd i den äldre stiftsnämndsinstruktionen att besluta om ändamålsupplåtelser på obestämd tid. Men detta bör då omfatta också pastorats löneboställe och fastighet som står direkt under stiftsnämndens förvaltning. Med hänsyn till angelägenheten att förenkla förfarandet och till fördelen för såväl enskilda som berörda myndigheter att i dessa ärenden förhandla med en enda kyrklig instans bör stiftsnämndens beslutanderätt kunna godtas, i synnerhet som de begränsade nyttjanderättsupplåtelser det här gäller som regel torde vara av ringa ekonomiskt intresse för avkomstagarna.

Bestämmelser om upplåtelse av *servitut* på kyrklig mark saknas helt. Som följd härav har det regelmässigt ansetts ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om sådan upplåtelse. Eftersom upplåtelse av servitut sker för obegränsad tid, och då utredningen nyss föreslagit att stiftsnämnden skall få besluta om till tiden obestämda nyttjanderättsupplåtelser, ligger det enligt utredningen närmast till hands att stiftsnämnderna erhåller generellt medgivande att besluta i fråga om upplåtelse av servitut på kyrklig jord. Några allvarigare betänkligheter häremot finns knappast anledning att hysa, om man tar i beaktande de befogenheter stiftsnämnd har enligt tillämpningsbestämmelserna till kyrkliga försäljningslagen när det gäller försäljning av kyrklig jord. Utredningen föreslår alltså att rätten att besluta om upplåtelse av servitut överflyttas från Kungl. Maj:t till stiftsnämnderna.

Om upplåtelse av *tomträtt* på kyrklig jord finns föreskrifter i 4 och 5 §§ kyrk-

liga försäljningslagen. Föreskrifterna gäller alla kategorier kyrklig jord. Medgivande till upplåtelse av sådan jord under tomträtt får lämnas »där för särskilt fall omständigheterna därtill föranleda». Fråga härom prövas av stiftsnämnden respektive kammarkollegiet eller Kungl. Maj:t enligt samma grunder som gäller för försäljningsärenden. Tomträttsinstitutet har kommit till ringa användning beträffande kyrklig jord. Markpolitiska utredningen har i sitt betänkande Statens och kyrkans marköverlåtelse (SOU 1966: 64) uttalat, att tomträttsupplåtelser av färdigexploaterad mark för egentligt samhällsbyggnadsändamål inte borde tillämpas från vare sig statens eller kyrkans sida. Däremot kunde det finnas anledning att överväga statliga och kyrkliga tomträttsupplåtelser i fråga om mark för fritidsbebyggelse. Boställsutredningen delar helt denna uppfattning. Att besluta om upplåtelse av tomträtt i den begränsade omfattning det här kan bli fråga om bör ankomma på stiftsnämnd.

Naturvård m. m.

I lagstiftningen rörande den kyrkliga fastighetsförvaltningen finns inte några allmänna föreskrifter om naturvården. I 45 § boställsordningen, som innehåller bestämmelsen att löneboställes skog skall skötas efter hushållningsplan, föreskrivs emellertid att, om det från naturskyddssynpunkt är av betydelse att ek och bok helt undantas från avverkning eller att ekskog eller bokskog annars sköts på visst sätt, skall erforderliga bestämmelser härom tas in i planen. Eftersom skogshushållningsplanen ligger till grund för fastställandet av normalavkastningen från löneboställes skog, beaktas f. n. kostnader för naturvårdsåtgärder beträffande ek- och bokbestånd vid normaluppskattningen. Bortsett från denna specialbestämmelse gäller beträffande naturvården på kyrklig mark samma bestämmelser som i fråga om andra fastigheter. Fridlysningsområde kan alltså förekomma i fråga om naturföremål av speciellt intresse från naturvårdssynpunkt. Kyrklig mark kan också förklaras som naturreservat eller strandskyddsområde eller omfattas av byggnadsförbud till skydd för landskapsbilden. I de sist nämnda fallen kan fråga om ersättning från kronan bli aktuell.

För behandlingen av frågan om naturvården på kyrklig mark är närmast de bestämmelser av intresse som gäller naturreservat och naturminnen. Ett område som bör skyddas eller vårdas särskilt på grund av sin betydelse för kännedom om landets natur, sin skönhet eller eljest märkliga beskaffenhet kan av länsstyrelse förklaras som naturreservat. På samma grunder kan ett till fastighet hörande naturföremål med erforderligt område på marken fridlysas som naturminne. Vidare kan också ett område av väsentlig betydelse för allmänhetens friluftsliv förklaras som naturreservat. Innan länsstyrelsen fattar beslut i dessa frågor skall den bereda ägare och innehavare av särskild rätt till marken tillfälle att inom viss tid hos länsstyrelsen framställa erinran mot åtgärden. Föreskrifterna härom finns i naturvårdskungörelsen. I fråga om kyrka tillhörig fastighet och annan ecklesiastisk boställsjord än som avses i boställsordningen lär det vara stiftsnämnden som enligt 2 § andra stycket 3: o f i 1932 års stiftsnämndsinstruktion, vilken alltså gäller i

denna del, skall pröva och avgöra ärenden »om medgivande till fridlysning av naturminnesmärke». När det gäller löneboställe kan tveksamhet råda om pastoratet skall anses äga godkänna bildandet av naturreservat eller fridlysning av naturminne. Till sin karaktär har ju åtgärderna viss likhet med servitutsupplåtelse, även om intrånget inte är till förmån för viss fastighet, och servitutsupplåtelser har ansetts kräva Kungl. Maj:ts godkännande.

Utredningen föreslår att stiftsnämnden för enhetlighetens skull får företräda all kyrklig jord i frågor om godkännande av reservatföreskrift eller fridlysning. Med hänsyn till den kyrkliga jordens mycket skiftande karaktär skulle förfarandet enligt naturvårdskungörelsen förenklas avsevärt för länsmyndigheternas del, om föreläggande i samtliga fall som rör kyrklig mark kunde riktas till stiftsnämnden. Nämnden skall enligt sin instruktion ha vård och inseende över denna egendom och är genom tillgången till sakkunnig personal väl ägnad att företräda de kyrkliga markintressena i dessa frågor. Stiftsnämnden kan i sin tur ta erforderlig kontakt i ärendet med markens förvaltare och med eventuell nyttjanderättshavare. Det synes därför lämpligt att stiftsnämnden får godkänna reservatföreskrifter. Om föreskrifterna medför sådant men att ersättning av kronan kan komma i fråga för intrånget, bör ersättningsbeloppets storlek utredas, innan godkännandet lämnas. Möjligen skulle man kunna tänka sig att tillämpa en liknande ordning som den som gäller för medgivande till försäljning av kyrklig jord, så att stiftsnämnden skall hänskjuta fråga om godkännande av reservatföreskrift till kammarkollegiets prövning när det kan röra sig om ersättningsbelopp av mera betydande storlek. Däremot bör ärenden av detta slag underställas Kungl. Maj:t endast i en speciell situation, nämligen om överenskommelse om ersättningsbeloppet inte kan träffas mellan länsstyrelsen och stiftsnämnden respektive kammarkollegiet. Eftersom det enligt 18 § naturvårdskungörelsen är kammarkollegiet som för kronans talan i mål om ersättning eller inlösen enligt naturvårdslagen, bör frågan i detta fall hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning.

Naturvårdsintresset berör emellertid inte enbart fridlysta naturvårdsobjekt. Det finns i svensk natur och inte minst i kulturlandskapet åtskilligt som utan att vara så egenartat eller märkligt att det bör fridlysas ändå representerar betydande skönhetsvärden eller utgör minnesmärken över en gången tids hushållningsformer. Bland de naturvårdsobjekt på kyrklig mark som bör bevaras för framtiden är vissa prästgårdsparker och lövängar. Det finns f. n. åtskilliga kyrkliga ängar i hävd på Gotland. Arealen är sammanlagt cirka 120 hektar. Även i andra stift — främst i södra Sverige — finns ett antal lövängar, vilkas fortbestånd är hotat. Endast ett fåtal av dem torde vara av den betydenhet att de blir skyddade genom statligt ingripande med stöd av naturvårdslagen. I samband med reformen av tjänstebostadssystemet för prästerna har vidare under de senaste åren en del större områden (prästgårdsparker) avskilt från prästgård och lagts till lönebostället. I en del fall har dessa parker en karaktär som det från miljösynpunkt kan vara angeläget att bevara. Med hänsyn till våra dagars ökade turism och den snabba omvandlingen av den svenska landsbygden finner utredningen det angeläget, att

de värden vi äger i en vacker natur och i en landskapsbild, som präglats av gammal bygdekultur och en äldre tids brukningsmetoder, kan bevaras åt framtiden i så stor utsträckning som det över huvud taget är möjligt. Man kan numera i stor utsträckning räkna med att enskilda markägare är beredda att göra vissa uppoffringar för att bevara bygdens skönhet och egenart. De krav man i dessa avseenden kan ställa på en enskild ägare bör givetvis också kunna riktas mot de kyrkliga markinnehavarna. Prästgårdarna och löneboställena är ofta belägna i sockenkyrkans omedelbara grannskap och intar på många håll en framträdande plats i den landskapsbild som kännetecknar centrum för en äldre kulturbygd. Det bör vara angeläget för kyrkan att bevara en miljö som den själv har varit med om att skapa.

Den naturvård som det här rör sig om på kyrklig mark är av ganska ringa omfattning. Kostnaderna för erforderliga åtgärder på ett löneboställe är ofta inte större än att de i och för sig kan tänkas bäras av det enskilda pastoratet. Kostnaderna kan dock drabba pastoraten ojämnt. Eftersom natur- och landskapsvärden i vår tid knappast framstår som enbart ett bygdeintresse, är det naturligt att kostnaderna för ett enskilt pastorat i vissa fall fördelas. Detta kan ske, om de får beaktas vid avräkningen mellan pastoratet och kyrkofonden. Stiftsnämnden bör alltså kunna ålägga ett pastorat att vårda visst naturföremål med rätt för pastoratet att göra avdrag för kostnaden vid den nettoredovisning som utredningen föreslagit skall ligga till grund för avräkningen med kyrkofonden. Innefattar naturvärden — såsom i fråga om lövängarna — skyldighet att på visst sätt hävda ett begränsat markområde som inte är skogsmark, kan det i vissa fall vara lämpligt att stiftsnämnden får möjlighet att besluta, att området skall undantas från den del av lönebostället som skall arrenderas ut. Föreskrifter om skötseln av mark som tagits undan bör tas in i hushållningsplan. När det gäller naturvärden på skogsmark är det också angeläget, att stiftsnämnden får möjligheter att ta in föreskrifter härom i hushållningsplanen i större omfattning än vad som medges i nuvarande bestämmelse om värden av ek eller bok. Härigenom skulle bl. a. frågan om värden av prästgårdsparkerna kunna lösas.

I fråga om de direkt under stiftsnämndernas förvaltning stående ecklesiastika arrendegårdarna bör det inte vålla några större svårigheter att på liknande sätt tillgodose naturvårdssynpunkterna. Skogen förvaltas här enligt hushållningsplan. Visserligen skall förvaltningen inriktas på ett tillgodogörande av arrendegårdens avkastningsförmåga på ekonomiskt sätt, men detta bör lika litet som i fråga om löneboställena hindra att man tar rimlig hänsyn till naturvårdsintressena. Vid utarrendering skall såsom »arrendegårdens utmark» tas undan bl. a. det som redovisas såsom skogsmark i skogshushållningsplanen. Utrymme bör här finnas också för att ta undan område som från naturvårdssynpunkt bedöms böra hävdas för sig. Föreskrift om skötseln kan tas in i hushållningsplanen. Kostnaderna för naturvården bör i dessa fall få bestridas av arrendegårdens avkastning. Detta innebär att kostnaderna i sista hand kommer att bäras av kyrkofonden.

Också för lokalkyrka tillhörig skog upprättar stiftsnämnden hushållningsplan. Naturvårdssynpunkterna kan på motsvarande sätt beaktas där. I fråga om lokal-

kyrkornas hemman och lägenheter har stiftsnämnderna enligt den i denna del alltjämt gällande äldre stiftsnämndsinstruktionen vissa förvaltningsbefogenheter, såsom att pröva och avgöra ärenden om nyodling, anläggande av torp eller uppröjande av beteshage på skogsmark. Får stiftsnämnderna såsom utredningen föreslagit behålla vissa förvaltningsbefogenheter i fråga om lokalkyrkornas jordinnehav bör hinder inte möta mot att stiftsnämnd också tar undan viss mark från utarrendering för jordbruksändamål, om behovet av naturvård motiverar det. I sådana fall bör boställsnämnden och församlingens kyrkoråd höras i ärendet. Kyrkorådets samtycke till åtgärden bör krävas, eftersom kostnaderna lär få täckas med avkastningen av kyrkoegendomen eller i annat fall bäras av församlingen.

I fråga om domkyrkornas jord föreslår utredningen i annat sammanhang att förvaltningen av dessa — utom i fråga om Lunds domkyrkas fastigheter — skall handhas av stiftsnämnderna. Motsvarande bestämmelser som gäller för de eklestiska arrendegårdarna skulle då bli tillämpliga. Kyrkofondens ekonomi berörs dock inte av åtgärder i fråga om domkyrkoegendomen. Vad gäller Lunds domkyrkas egendomar bör stiftsnämndens tillsynsbefogenheter innefatta samma möjlighet som i fråga om lokalkyrkors hemman att — med domkyrkorådets medgivande — ta undan mark från utarrendering och att ta in naturvårdsföreskrifter i skogshushållningsplan.

I en del fall lär emellertid naturvården på jordbruksmark kunna tillgodoses i enklare ordning än genom att ta undan marken från utarrendering och meddela bestämmelser i skogshushållningsplanen. Så kan man t. ex. begränsa sig till att i arrendekontrakt stadga skyldighet för arrendator att hålla betesdjur och meddela föreskrifter om betesgång e. d. Det bör i sådana fall åligga boställsnämnden att bevaka att naturvårdsintresset på lämpligt sätt tillgodoses i arrendekontraktet. Stiftsnämnden bör kunna meddela anvisningar härom för de enskilda fallen, men boställsnämnderna bör också själva kunna ta initiativ i detta hänseende.

Genom de nu föreslagna åtgärderna bör det kunna bli ett gemensamt intresse för pastorat, församlingar, boställsnämnder och stiftsnämnder att inom ramen av den egna förvaltningen på bästa sätt sörja för en aktiv natur- och landskapsvård. Man bör dock alltjämt överväga möjligheterna att utverka fridlysning av naturvårdsobjekt av mera betydande allmänt intresse.

Utredningen lägger även fram förslag för att förstärka kulturskyddet för vissa byggnader på kyrklig mark. Utredningen föreslår, att alla om- eller nybyggnadsföretag på prästgård eller förutvarande prästgård skall underställas stiftsnämnden, som bör höra länsarkitekten och i fråga om byggnad som är mer än 50 år gammal landsantikvarien. Landsantikvarien bör i motsvarande fall höras också vid försäljning av prästgård.

Remissyttrandena

De förslag utredningen lägger fram i syfte att få till stånd större enhetlighet i förvaltningsformerna beträffande olika kategorier kyrklig jord tillstyrks i allt

väsentligt av de allra flesta remissinstanserna. Ett fåtal remissmyndigheter anser dock att en mera likartad förvaltning av alla typer kyrklig jord borde ha eftersträvat. Bl. a. anser *stiftsnämnden i Karlstad* att även lokalkyrkornas skogar borde inordnas i det nya förvaltningssystemet. Stiftsnämnden anser att utredningens förslag att utelämna lokalkyrkornas skogar från en gemensam förvaltning är synnerligen otillfredsställande. En samordning mellan lokalkyrkornas skogar och lönebostälernas skogsförvaltning kommer med stor sannolikhet inte att kunna genomföras. Då skogsskötseln på det stora antalet kyrköar i Vänern samtidigt är särskilt grannliga från naturvårdssynpunkt — Vänerarkipelagen torde vara åtminstone Europas största sötvattensjöskärgård — och då det finns ett otal företrädare för lokalkyrkorna när det gäller dessa öar, innebär utredningens förslag många nackdelar. *Domänverket* anser att beslutanderätten angående samtliga upplåtelse på kyrklig jord bör läggas på stiftsnämnden, varigenom mera marknadsmässiga avgälder kan erhållas.

Utredningens förslag att domkyrkornas fastigheter skall förvaltas av stiftsnämnden med undantag för vissa fastigheter i Uppsala och Lunds domkyrkas egendom, vilken senare egendom föreslås alltjämt stå under förvaltning av ett särskilt domkyrkoråd, tillstyrks allmänt. *Statskontoret* påpekar att Lunds domkyrkas egendom är av en sådan omfattning att förvaltningen av dessa kan bestå som en enhet för sig. Om förvaltningen förs över till stiftsnämnden, måste stiftsnämndens personal ökas. Man vinner sålunda ingenting från rationaliseringssynpunkt på att flytta förvaltningen från domkyrkorådet till stiftsnämnden. Även *domkapitlet och stiftsnämnden i Lund* anser det vara välbetänkt att domkyrkorådet i Lund får bestå som särskilt organ för förvaltningen av domkyrkans egendom med hänsyn till det unikt stora fastighetsinnehavet och till förmögenhetsförvaltningens stora omfattning. *Lunds domkyrkoråd* framför liknande synpunkter.

Remissinstanserna ansluter sig i allt väsentligt till förslagen till en mera enhetlig reglering av bestämmelserna rörande arrendeuppskattning, fastställande av arrendevillkor och utarrendering. Därvid framhålls att det är angeläget att enkla och klara regler tillskapas för fördelningar av beslutanderätten. *Arrendelagsutredningen*, som hör till de remissinstanser som tillstyrker boställsutredningens förslag i dessa delar, anför bl. a. följande. Boställsutredningen föreslår att de särskilda författningarna om upplåtelse av kyrklig jord upphävs. Däribland märks särskilt boställsordningen och ecklesiastika arrendestadgan. Det föreslås att författningarna ersätts med en lag om förvaltning av kyrklig jord. Den föreslagna lagen innehåller bestämmelser bl. a. om att jordbruksmark i princip skall upplåtas som jordbruksarrende, att upplåtelse och övriga jordägarefunktioner i princip skall utövas av den som förvaltar jorden, att oberoende härav vid utarrendering av jord, som förvaltas av pastorat eller församling, villkoren efter arrendeuppskattning fastställs av boställsnämnden samt att arrendenämnden skall fastställa arrendevillkoren i de fall där arrendatorn är missnöjd med jordägarens bud. Eljest innehåller den föreslagna förvaltningslagen inga motsvarigheter till de arrenderättsliga stadgandena i specialförfattningarna. Sålunda saknas särskilda bestämmelser om op-

tionsrätt, minimitid samt byggnads- och underhållsskyldighet arrendeparterna emellan. Inte heller återfinns exempelvis bestämmelsen i boställsordningen att arrendelagstiftningen i sin helhet skall gälla med tvingande verkan eller att syn skall förrättas av ledamöterna i boställsnämnden. Boställsutredningen säger att den varit inne på tanken att i sitt förslag till ny lagstiftning sammanföra arrendebestämmelserna för den kyrkliga jorden till en enda författning och göra dem likformiga för alla slag av kyrklig jord. Boställsutredningen säger vidare att den genom samråd med arrendelagsutredningen kommit till uppfattningen att behovet av en sådan särskild lagstiftning kommer att minska efter genomförandet av den pågående översynen av den allmänna arrendelagstiftningen. Sedan denna avslutats kan enligt boställsutredningen frågan om särskilda administrativa bestämmelser för den kyrkliga jordens utarrendering möjligen behöva tas upp till särskild prövning. Vad boställsutredningen sålunda föreslagit tillstyrks av arrendelagsutredningen.

Hovrätten över Skåne och Blekinge påpekar att utredningens förslag i dessa avseenden inte kan bedömas fristående. Förslagen synes ha ett sådant samband med reglerna för andra publika arrenden att ett enhetligt ställningstagande är nödvändigt. De är alltså beroende på ett ställningstagande till arrendelagsutredningens slutbetänkande.

Domkyrkorådet i Lund avstyrker utredningens förslag i fråga om fastställande av arrendevillkor för Lunds domkyrkas fasta egendom, vilket innebär att stiftsnämnden efter förslag av boställsnämnden fastställer arrendevillkoren. I fråga om lokalkyrkornas jord föreslår utredningen att boställsnämnden skall fastställa arrendevillkoren. I analogi härmed och för att vinna ett mera enhetligt arrendeförfarande finner domkyrkorådet det rationellt att boställsnämnden fastställer arrendevillkoren även för Lunds domkyrkas egendomar.

Förslaget att den kyrkokommunala skogen skall ställas under skogsvårdsstyrelserna tillstyrks eller lämnas utan erinran av remissinstanserna.

Utredningens förslag i fråga om förvaltning av hyresfastigheter anses ändamålsenliga. *Kammarkollegiet* ifrågasätter dock lämpligheten av att principen om boställsnämnds uppsikt över boställsförvaltningen frångås i fråga om löneboställen som utgör hyresfastigheter. Behovet av uppsikt över denna förvaltning är inte mindre än i fråga om övriga löneboställen.

Utredningens förslag i fråga om formerna för upplåtelse av nyttjanderätt och servitut anses av flertalet remissinstanser innebära en tillfredsställande förenkling av handläggningen men föranleder erinringar på följande punkter. *Lantmäteristyrelsen* anser att nyttjanderätt på obestämd tid, upplåten genom s. k. ändamålsupplåtelse, är en rättighetsform som bör utmönstras i fråga om fast egendom som tillhör kyrkliga rättssubjekt för att samstämmighet med förslaget till ny jordabalk skall uppnås.

Till skillnad mot utredningen anser *kammarkollegiet* att tomträtts- och servitutsupplåtelse, liksom nu är förhållandet, bör jämföras med försäljning. Det innebär att frågan om vilken myndighet som äger lämna medgivande till tomträtts- och servitutsupplåtelse skall vara avhängig av värdet, dvs. beträffande tomträtt värdet

av den mark som skall upplåtas och beträffande servitut det kapitaliserade värdet av rättigheten. För sådana upplåtelser bör alltså även i fortsättningen gälla motsvarande regler som för försäljning. I allmänhet kommer stiftsnämnden därvid att bli beslutsmyndighet, men undantag kan tänkas förekomma. *Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund* och någon stiftsnämnd anser att jakträtten bör utarrenderas av varje pastorat för sig. *Svenska jägareförbundet* delar utredningens uppfattning att det organ som svarar för skogsförvaltningen även bör ha hand om utarrendering av jakten på såväl inägodelarna som skogsmarken men framhåller att det också är av betydelse att det i jaktvårdsfrågorna hålls kontakt med länsorganen för jakt och naturvård. Behovet av sådant samråd betingas bl. a. av att de ecklesiastika fastigheterna är mycket splittrade och inte var för sig är lämpliga som jaktenheter. Det har förekommit att små områden utarrenderats till högstbjudande på ett sätt som tveklöst varit till förfång för viltvården och jakten även på angränsande fastigheter. Dessa olägenheter är väl kända av jägareförbundet och har även påpekats av utredningen. Även om jägareförbundet således finner att upplåtelse av jakt regelmässigt bör göras av ett för stiftet centralt organ, vill förbundet framhålla att de på orts- och personkännedom grundade lokala synpunkterna på upplåtelser givetvis också skall beaktas. *Domänverket* anser att fiskerätten inklusive husbehovsfisket bör upplåtas av den som förvaltar skogsmarken. Enligt *stiftsnämnden i Karlstad* bör annat fiske än husbehovsfiske upplåtas av den som förvaltar skogsmarken. Sådan upplåtelse sker numera i allt större omfattning i vatten inom skogsområden och vägar och mark inom dessa områden måste tas i anspråk.

Departementschefen

Den kyrkliga egendomen är, både i fråga om ursprung och de ändamål den avser att tjäna, av mycket växlande slag. Redan på grund härav är det naturligt att reglerna om förvaltning av kyrklig egendom är tämligen oenhetliga.

Den kyrkliga egendomen utgörs dels av den kyrkliga jorden med tillhörande byggnader, dels av lös egendom såsom inventarier i kyrkor, fonder som härleder sig från den kyrkliga jorden och donationer. Den kyrkliga jorden kan indelas i två huvudgrupper. Den ena avser fast egendom som genom sitt brukningsvärde tjänar kyrkan, s. k. förvaltningsförmögenhet. Hit hör främst kyrkor, kyrkogårdar och andra allmänna begravningsplatser samt prästgårdar och biskopsgårdar. Den andra gruppen som skulle kunna kallas finansförmögenheten omfattar avkomstgivande egendom. Till den avkomstgivande fasta egendomen räknas huvudsakligen löneboställen, prästlönefondshemman, lokalkyrkas fastigheter, allmänna kyrkohemman, biskopshemman, klockarhemman och domkyrkas fastigheter. Avkastningen av denna egendom är avsedd för skilda ändamål. Sålunda disponeras avkastningen, från löneboställena och prästlönefondshemmanena för avlöning av präster, från församlingskyrkas fastighet för församlingskyrkans räkning och från domkyrkas

fastighet för domkyrkans behov. Avkastningen från allmänna kyrkohemman, biskopshemman och klockarhemman tillfaller kyrkofonden.

De regler om förvaltning av kyrklig egendom som nu är aktuella avser endast den del av den kyrkliga jorden som kan hänföras till finansförmögenheten samt prästgårdar, biskopsgårdar och vissa fonder. Löneboställena förvaltas f. n. av pastoraten. Vissa förvaltningsbefogenheter tillkommer dock boställsnämnd och stiftsnämnd. Dessa nämnder utövar även uppsikt över pastoratets förvaltning. Församlingsskyrkornas fastigheter förvaltas av församlingarna. Vissa förvaltningsbefogenheter tillkommer stiftsnämnd, som också har uppsikt över förvaltningen. Prästlönefondshemman, allmänna kyrkohemman, biskopshemman och klockarhemman förvaltas av stiftsnämnden. Förvaltningen av domkyrkofastigheter tillkommer biskopen och domkapitlet med en syssloman som närmaste förvaltare. Stiftsnämnden har uppsikt över förvaltningen av domkyrkofastigheter. För förvaltningen av Lunds domkyrkas fastigheter gäller en annan ordning. Ett särskilt domkyrkoråd finns för ändamålet. Vissa förvaltningsbefogenheter tillkommer dock stiftsnämnden.

Utredningens förslag tar sikte på att åstadkomma större enhetlighet i förvaltningsformerna beträffande de olika slagen av kyrklig jord. I detta syfte föreslår utredningen ändrade regler om förvaltningen av bl. a. dels löneboställenas skog, dels vissa domkyrkofastigheter. Vidare föreslår utredningen ändringar i reglerna om upplåtelse av arrende och andra nyttjanderätter, däribland jakt och fiske. Utredningen framför också förslag om naturvård och kulturminnesvård.

Som framgår av vad jag tidigare anfört har jag godtagit utredningens förslag om att skogen på samtliga löneboställen i ett stift skall förvaltas gemensamt. Jag har därvid förordat att förvaltningen skall utövas av stiftsnämnden.

Beträffande lokalkyrkornas skog föreslår utredningen ingen organisatorisk förändring. Varje församling bör alltså ha hand om skogsförvaltningen. Stiftsnämndens befattning bör enligt utredningen begränsas till att fastställa hushållningsplan och tillse att den efterföljs. Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget men bl. a. stiftsnämnden i Karlstad anser att lokalkyrkornas skog bör inordnas i den för stiftet gemensamma skogsförvaltningen. Jag anser att det saknas skäl att frånga utredningens förslag. Det allmännas intresse av förvaltningen är av annan art i fråga om löneboställenas skog, vars avkastning påverkar kyrkofondens ekonomi och därmed den allmänna kyrkoavgiften, än i fråga om lokalkyrkornas skog vars avkastning disponeras för dessa kyrkors räkning. Det bör emellertid inte möta något hinder att, om församlingen önskar det, lokalkyrkas skogsfastigheter efter beslut av Kungl. Maj:t får ingå i den för löneboställenas skog gemensamma stiftsförvaltningen. Förvaltningen av domkyrkornas fastigheter med undantag av Lunds domkyrkas fastigheter och vissa andra fastigheter bör enligt utredningen överlämnas åt stiftsnämnderna. Förvaltningen av Lunds domkyrkas egendomar föreslås även i fortsättningen ankomma på domkyrkorådet i Lund. Utredningens förslag i dessa avseenden tillstyrks av remissinstanserna. Enligt en undersökning som kyrka-statututredningen gjort år 1960 uppgick taxeringsvärdet av domkyrkornas fasta egendom, med undantag av själva domkyrkofastigheterna, till 23,6 milj. kr.

Därav belöpte 20 milj. kr. på Lunds domkyrkas fasta egendom. Förvaltningen av Lunds domkyrkas egendom bör alltså väl kunna bestå som en enhet för sig. Domkyrkojorden i övrigt är däremot av ringa omfattning och de organ som f. n. har ansvaret för denna fasta egendom har inte någon speciell sakkunskap för fastighetsförvaltning. Några bärande skäl för att behålla en särskild förvaltningsorganisation för denna egendom finns alltså knappast. Det torde vara betydligt lättare att få till stånd en rationell ordning, om förvaltningen anförtros stiftsnämnderna. På dessa skäl tillstyrker jag utredningens förslag beträffande förvaltningen av Lunds domkyrkas och övriga domkyrkors fastigheter. Liksom utredningen räknar jag med att det kan vara lämpligt att beträffande vissa fastigheter lägga förvaltningen på annat organ än stiftsnämnden resp. domkyrkorådet i Lund. Beslut härom bör få meddelas av Kungl. Maj:t.

För stiftsnämnds förvaltning av domkyrkas fastighet bör gälla samma regler som beträffande stiftsnämnds omedelbara förvaltning av annan kyrklig jord. Det bör påpekas att förslaget inte syftar till någon ändring i fråga om användningen av egendomens avkastning. Inte heller är det meningen att frånta de organ som f. n. fungerar som domkyrkas styrelse vården och förvaltningen av själva domkyrkan eller dess kapital och övriga lösa egendom.

Utredningens förslag rörande utarrendering syftar till en mera enhetlig reglering av de kyrkliga organens handläggning av arrende frågor. I fråga om den privaträttsliga regleringen av den kyrkliga jordens utarrendering har, som jag tidigare nämnt, chefen för justitiedepartementet tidigare denna dag anmält förslag som innebär en i princip enhetlig lagstiftning för såväl publika som enskilda arrenden. Enligt gällande bestämmelser om förvaltning av kyrklig jord skall upplåtelser och övriga jordägarfunktioner i princip handhas av den som förvaltar den kyrkliga jorden. I fråga om arrendeupplåtelse är emellertid de förvaltande organens handlingsfrihet inskränkt i vissa avseenden. Så t. ex. bestämmer boställsnämnden arrendevillkoren vid utarrendering av löneboställe. Detta sker vid en s. k. ekonomisk besiktning. Beträffande församlingskyrkornas och domkyrkornas fastigheter föreskrivs att arrendeuppskattning skall göras av vissa därtill utsedda personer, varefter stiftsnämnden fastställer villkoren för arrendeupplåtelsen. I fråga om rätten att sluta avtal om upplåtelse av kyrklig jord på arrende för jordbruk gäller skilda bestämmelser. I allmänhet är det förvaltaren av egendomen som har hand om själva upplåtelsen men i vissa fall, t. ex. i fråga om Lunds domkyrkas och lokalkyrkornas fastigheter, svarar stiftsnämnden även för utarrenderingen. För att vinna större enhetlighet i förvaltningsformerna och för att få en enhetligare arrendesättning för de kyrkliga arrendegårdarna föreslår utredningen att det uppdras åt boställsnämnderna att göra arrendeuppskattning beträffande samtliga kategorier kyrkliga jordbruksfastigheter. I överensstämmelse med vad som gäller för löneboställena föreslås vidare att det såvitt avser lokalkyrkornas jord skall ankomma på boställsnämnden att även fastställa arrendevillkoren. Beträffande Lunds domkyrkas fastigheter föreslås att det skall ankomma på stiftsnämnden att fastställa arrendevillkoren. Att anta arrendator och teckna kontrakt med denne, dvs. handhavandet av själva upplåtelsen

föreslås ankomma på vederbörande förvaltare. Remissinstanserna tillstyrker i allt väsentligt utredningens förslag i dessa avseenden. Domkyrkorådet i Lund anser emellertid att det bör ankomma på boställsnämnden och inte på stiftsnämnden att fastställa arrendevillkor för Lunds domkyrkas arrendegårdar.

Det är enligt min mening värdefullt med en enhetligare reglering av de kyrkliga organens handläggning av arrendefrågor. Regleringen tar f. n. sikte på dels att förhindra att arrendevillkoren är till skada för arrendegårdarna eller eljest för det allmänna, dels att tillvarata optionsberättigad arrendators intressen. Sist nämnda syfte kommer, om förslaget till ny arrendelagstiftning genomförs, att tillgodoses genom allmänna arrenderättsliga regler. Enligt detta förslag skall bl. a. tvist om rätt till fortsatt arrende och villkoren för sådant arrende prövas av arrendenämnd. Kvar står främst intresset att nå enhetliga arrendenormer inom den kyrkliga förvaltningen. Det intresset tillgodoses om arrendeuppskattning beträffande alla slag av kyrklig jord uppdras åt boställsnämnderna. Dessa bör också fastställa de villkor som bör erbjudas den presumtive arrendatorn utom i fråga om fastigheter som förvaltas av stiftsnämnd. Såsom domkyrkorådet i Lund föreslagit bör lämpligen boställsnämnden, inte stiftsnämnden bestämma villkoren när fastighet som tillhör Lunds domkyrka skall upplåtas som jordbruksarrende. Detta står i överensstämmelse med utredningens förslag i fråga om lokalkyrkas fastighet. Arrendeavtalet bör beträffande alla kategorier kyrklig jord ingås med den som förvaltar egendomen.

Utredningen har även behandlat frågan om förvaltning av löneboställe som utgör hyresfastighet. Utredningen anser att pastoraten är utrustade med eller har tillgång till den sakkunskap som behövs för en affärsmässig förvaltning av sådana fastigheter. Enligt utredningen saknas därför anledning att låta boställsnämnden ha uppsikt över förvaltningen eller bestämma hyran. Förvaltningen bör emellertid liksom i fråga om andra prästlönetillgångar stå under allmän uppsikt av stiftsnämnden. Utredningens förslag godtas allmänt men kammarkollegiet har ifrågasatt lämpligheten av att i fråga om löneboställena som utgör hyresfastigheter frångå principen om boställsnämnds uppsikt över förvaltningen. Jag anser liksom utredningen och majoriteten av remissinstanserna att pastoraten mycket väl kan anförtros att själva ha hand om förvaltningen av hyresfastigheter. Som utredningen påpekat bestäms boställsnämndernas sammansättning av helt andra arbetsuppgifter.

Även i fråga om andra nyttjanderättsupplåtelser på kyrklig jord än upplåtelse på arrende för jordbruk är de förvaltande organens handlingsfrihet inskränkt. Inskränkningarna gäller främst upplåtelse som medför sådan förändring av den upplåtna markens användning att marken praktiskt taget inte åter kan användas på det tidigare sättet. I sådana fall ligger beslutanderätten som regel hos stiftsnämnden. Utredningen föreslår att upplåtelse med nyttjanderätt till församlingsändamål eller till kommunalt behov eller till bostadsbebyggelse, industri eller annat liknande ändamål i fråga om mark som inte redan står under stiftsnämnds förvaltning skall avgöras av stiftsnämnden. Detsamma bör enligt utredningen gälla även

i fråga om tomträttsupplåtelse. Även upplåtelse av rätt till naturtillgång, såsom täkt av grus, sten, torv eller lera, samt ändamåls- eller servitutsupplåtelse bör enligt utredningen beslutas av stiftsnämnden. Ett undantag bör dock göras. Att besluta om upplåtelse av strömfallslägenhet bör ankomma på kammarkollegiet. Remissinstanserna tillstyrker i allmänhet förslagen. Lantmäteristyrelsen anser dock att nyttjanderätt på obestämd tid, upplåten genom s. k. ändamålsupplåtelse är en rättighetsform som bör utmönstras i fråga om den kyrkliga jorden. Enligt kammarkollegiet bör tomträtts- och servitutsupplåtelse på kyrklig jord jämföras med försäljning av sådan jord. Detta innebär att skilda värdegränser blir avgörande för vilken myndighet som skall besluta om upplåtelse.

Det allmännas intresse av att den kyrkliga jorden bevaras och kommer till användning för det ändamål vartill den anskaffats av församling eller pastorat, donerats av enskilda eller anslagits av kronan har gjort att befogenheterna i fråga om upplåtelse av större omfattning i många fall tillagts statliga organ, främst stiftsnämnder. Regleringen är emellertid inte enhetlig. Utredningens förslag råder bot på denna brist och bör enligt min mening i allt väsentligt genomföras. Det bör alltså ankomma på stiftsnämnden att i första instans avgöra frågor om upplåtelse med nyttjanderätt till församlingsändamål, kommunalt behov, bostadsbebyggelse, industri eller annat liknande ändamål, upplåtelse av tomträtt, upplåtelse av rätt till naturtillgång och upplåtelse av servitut. Motsvarande bör gälla även upplåtelse av samfällighetsrätt. Frågor om upplåtelse av rätt till vattenkraft bör dock avgöras av kammarkollegiet. Utredningen har föreslagit att även frågor om s. k. ändamålsupplåtelse, upplåta för obegränsad tid skall avgöras av stiftsnämnden. I denna form har tidigare vanligen upplåtits rätt att på kyrklig fastighet lägga ned vatten- eller avloppsledning, kabel o. dyl. och ha den nedlagd så länge som den används för avsett ändamål. Numera sker sådan upplåtelse vanligen i form av servitut. Enligt förslaget till ny jordabalk är nyttjanderättsupplåtelse tidsbegränsade utom i fråga om nyttjanderätt som upplåts av staten. De särregler som finns beträffande fast egendom som tillhör staten skall, som jag senare kommer att föreslå, inte gälla för kyrklig jord. Under sådana förhållanden bör bestämmelserna om s. k. ändamålsupplåtelse på kyrklig jord slopas. Bestämmelser om upplåtelse av rätt till jakt eller fiske bör meddelas av Kungl. Maj:t. I princip bör gälla att det organ som svarar för skogsförvaltningen upplåter jakträtten på skogsmarken och angränsande inägor och att upplåtelse av fiske på kyrkliga fastigheter beslutas av den som förvaltar egendomen.

Utredningen har ingående behandlat frågan om naturvården på kyrklig jord. Liksom remissinstanserna anser jag utredningens förslag väl tillgodose naturvårdens intressen. Jag delar alltså utredningens uppfattning att det som regel bör ankomma på stiftsnämnden att avgöra frågor om att godkänna bildandet av naturreservat och fridlysning såsom naturminne på kyrklig jord. Medför reservatsföreskrift sådant men att mera betydande ersättningsbelopp bör utgå, bör frågan lämpligen hänskjutas till kammarkollegiet. I vissa situationer såsom när överenskommelse inte kan träffas mellan stiftsnämnd respektive kammarkollegiet samt läns-

styrelse bör frågan hänskjutas till Kungl. Maj:t. Som utredningen föreslagit bör det ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser i dessa avseenden. Vad jag sålunda föreslagit om godkännande av bildande av naturreservat bör som naturvårdsverket föreslagit gälla även i fråga om godkännande av bestämmelser om skydd för djurlivet enligt 14 § naturvårdslagen. I likhet med remissinstanserna anser jag utredningens förslag i fråga om vården av icke fridlysta objekt ändamålsenliga. Stiftsnämnd bör alltså kunna ålägga pastorat att vårda visst naturföremål på löneboställe med rätt att dra av kostnaden vid avräkningen med kyrkofonden. Gäller vården ett markområde, t. ex. en löväng, bör det kunna undantas från utarrendering och skötsel föreskrifter meddelas av stiftsnämnden. För församlingskyrkas fastighet bör kyrkorådets medgivande till motsvarande åtgärd inhämtas.

Principen att naturvårdens och kulturminnesvårdens intressen skall beaktas i skäligen omfattning bör enligt min mening komma till uttryck i lagstiftningen.

Motionerna

Rörande kritiken i motionerna I: 1351 och II: 1567 samt I: 1350 och II: 1568 angående förslagens bestämmelser om upplåtelse av rätt till jakt eller fiske, se ovan s. 59—60.

Placering av prästlönefondsmedel

Utredningen

I avsnitt 2.3.2 har lämnats en redogörelse för uppkomsten och användningen av pastoratens prästlönefonder. (Se även under 5.2.1.4). Prästlönetillgångar i form av prästlönefonder finns i så gott som samtliga pastorat. Till största delen utgörs fondkapitalet av vederlag för boställs jord, som har sålts eller blivit exproprierad, eller för rätten att utnyttja boställes naturtillgångar, såsom grus eller torv. Prästlönefonder kan också ha bildats på annat sätt, t. ex. genom donation av enskilda. Framför allt är det kommunernas växande behov av mark för bebyggelse, som under senare år medfört en starkt ökad försäljning av kyrklig jord och därmed en snabb tillväxt av de hos pastoraten fonderade vederlagsmedlen.

Som nämnts förvaltas fonderna av pastoraten och deras avkastning används för att bekosta utgifterna för präst- och kyrkomusikerlönerna. Huvudregeln är att prästlönefond skall göras räntebärande på samma sätt som omyndigs medel. De närmare föreskrifter som gäller i detta avseende är meddelade i 15 kap. 4 § föräldrabalken och i förordningen den 21 november 1924 (nr 474) med särskilda bestämmelser om anbringande av omyndigs medel. Med domkapitlets medgivande kan fondens tillgångar placeras på annat sätt. Fondmedel kan få användas till grundförbättring av boställe eller till inköp av fastighet. Medel tillhörande prästlönefonder från flera pastorat kan vidare tas om hand av stiftsnämnden och sammanföras

till en särskild fond, stiftets prästlönejordsfond, att disponeras till inköp av fastighet som då kallas stifts prästlönefondshemman.

Enligt utredningen hade prästlönefondernas samlade kapitalbelopp, som den 31 december 1940 uppgick till 18 milj. kr., den 1 januari 1964 vuxit till nära 110 milj. kr., vilket innebär att det sexfaldigats på mindre än 25 år. Sammanställer man denna siffra med uppgiften att prästlöneboställes sammanlagda taxeringsvärde år 1965 uppgick till drygt 588 milj. kr., framgår det att det rör sig om en betydande del av kyrkans fasta egendom, som under dessa år bytts ut mot penningfonder.

Utredningen konstaterar att de möjligheter till värdebeständig placering av fondmedel som står till buds utnyttjats endast i mindre utsträckning. Möjligheten att med fondmedel bekosta åtgärder som syftar till grundförbättring på ett löneboställe har utnyttjats i mycket växlande utsträckning i olika stift. I några stift har sådan användning av fondmedel över huvud taget inte förekommit, medan i andra stift — främst Härnösands, Växjö och Göteborgs — möjligheten utnyttjas flitigt. Till allra största delen har medlen investerats i skogsbilvägar och andra vägföretag. Möjligheten att använda prästlönefondsmedel till inköp av fastighet för ett enskilt pastorats räkning till löneboställe har under en lång följd av år utnyttjats mycket sparsamt i förhållande till de omfattande försäljningar av kyrklig jord som har ägt rum. Inte heller den andra formen för återplacering av prästlönefondsmedel i fastighet, som innebär att stiftsnämnden tar i anspråk lönefonder från flera pastorat för att förvärva en fastighet som stiftets prästlönefondshemman, har tillvaratagits i någon större utsträckning.

Att man i så ringa utsträckning inköpt prästlönefondshemman för uppsamlade försäljningsmedel från flera pastorat har enligt utredningen delvis berott på att tidigare jordförvärvslagstiftning intagit en avvisande hållning till förvärv i kapitalplacerings syfte. En annan orsak har varit att det visat sig svårt att ta till vara de tillfällen till markförvärv som kunnat erbjuda sig på grund av tidsutdräkten vid dessa förvärv som måste underställas Kungl. Maj:ts prövning. Vidare krävs för ett sådant gemensamt förvärv att stiftsnämnden förhör sig hos ett antal pastorat om deras villighet att skjuta till medel för det aktuella köpet. Pastoratens intresse av saken har inte heller stimulerats av det förhållande, att för tillskottspastoratens del hela den faktiska avkastningen av deras andel i ett sådant prästlönefondshemman tas upp i avräkningen med kyrkofonden, medan däremot deras avkastning av fondmedel endast tas upp med en schablonmässigt beräknad ränta av 3 %, vilket ger pastoraten möjlighet att tillgodogöra sig den eventuellt överskjutande verkliga ränteavkastningen. Utredningens förslag i avsnitt 4.2 anvisar dock ett sätt att komma till rätta med detta problem. En bidragande orsak till att så få prästlönefondshemman har förvärvats kan enligt utredningen också vara, att det samarbete som detta kräver mellan stiftsnämnderna och pastoraten först under de allra senaste åren har utvecklats i positiv riktning.

Huvudparten av prästlönefondsmidlen har alltså inte funnit någon återplacering i fast egendom utan förvaltas som penningfonder hos pastoraten. Deras avkastning

skall vid avräkningen mellan pastoraten och kyrkofonden tas upp med den procent av kapitalet som Kungl. Maj:t med hänsyn till de allmänna ränteförhållandena bestämmer (7 § lagen om kyrkofond). Enligt kungörelsen den 19 september 1945 (nr 633) angående procenttal vid beräkning av fondavkastning jämlikt 7 § lagen om kyrkofond har detta som nyss nämnts fastställts till 3 %. Med hänsyn till att fondmedlen till inte ringa del har placerats i långfristiga statsobligationer med låg ränta har Kungl. Maj:t inte ansett sig kunna höja procenttalet trots förändringarna efter år 1945 i den allmänna räntenivån.

Enligt vad utredningen inhämtat var år 1963 67 % eller drygt 72 milj. kr. av fondmedlen placerade i bankräkningar, därav 46,3 milj. kr. hos sparbanker och 20,8 milj. kr. hos affärsbanker. Samma år var cirka 31 % av fondmedlen placerade i obligationer och i begränsad omfattning i andra värdehandlingar. Återstående 20 % av prästlönefondensmedlen eller 20,9 milj. kr. var placerade i lån, som huvudsakligen och till ungefär lika delar fördelade sig på församlingar, pastorat och borgerliga kommuner. Denna medelsplacering gav den högsta genomsnittliga avkastningen, 4,3 %, medan årsavkastningen av de på bank inestående fondmedlen var endast 3,5 % och placeringen i obligationer gav 3,7 % ränta. Prästlönefondernas faktiska avkastning under år 1963 uppgick till sammanlagt 3 964 559 kr., vilket innebär en genomsnittlig förräntning med 3,6 % på kapitalet.

Efter en sammanfattande redogörelse för överväganden som under senare år gjorts om möjligheten att erhålla en värdesäker placering av fondmedel framhåller utredningen att det från det allmännas synpunkt måste inge betänkligheter, att de sammanlagt mycket stora och genom försäljningar snabbt växande prästlönefonderna inte bevaras till sitt reella värde. Löneboställets sammanlagda taxeringsvärden steg under åren 1944 till 1965, trots under mellantiden skedda försäljningar, från 191 milj. kr. till 588 milj. kr., vilket innebär att värdena under 20 år mer än trefaldigats. Huvudsakligen torde stegringen bero på en anpassning av taxeringsvärdena till det aktuella penningvärdet. Under samma tid steg konsumentprisindex, som i huvudsak kan tjäna som en mätare på penningvärdet, med 108 %, vilket innebär att penningvärdet sjönk med mer än hälften under perioden. Detta visar att, medan penningfondernas värde sålunda snabbt reducerats, har den fasta egendomen kunnat väl hävda sitt värde.

Utredningen åberopar att riksdagen år 1958 i ett annat sammanhang tagit ställning till frågan om återplacering av uppsamlade fondmedel från försäljning av mark i allmän ägo. Riksdagens år 1957 församlade revisorer hade gjort vissa uttalanden beträffande domänverkets markfond, som till följd av kronans avyttringar av fast egendom vuxit från cirka 3 milj. kr. år 1916 till 44,4 milj. kr. år 1946. Av revisorernas uttalande citeras följande.

Givetvis kan statsverket i sin egenskap av fastighetsägare i många fall icke motsätta sig de anspråk på övertagande av fast egendom som av skilda anledningar framställas, vare sig det gäller allmänna syften, såsom för väg- eller andra kommunikationsändamål, försvarets behov, sjöregleringar, framdragande av kraftledning och liknande, eller när enskilda intressen medverka, exempelvis vid ägout-

byten för omarrondering av skogsmark samt vid försäljningar till enskilda av jordbruksdomäner, lägenheter och avskilt liggande smärre skogslotter o. d. Det måste enligt revisorernas mening vara i hög grad önskvärt, att domänverket i dylika fall äger möjlighet att genom en liberal försäljningspolitik tillmötesgå framställningar om övertagande av mark för skilda ändamål. En förutsättning för att så skall kunna ske bör dock vara, att domänverket beredes möjlighet att i motsvarande utsträckning förvärva skogsmark på andra håll, främst givetvis sådana större komplex eller skiften som lämpa sig för skogsbruk i den av domänverket bedrivna formen. — Såsom tidigare nämnts ha statsmakterna i fråga om markfondens ianspråktagande fastställt, att medel som inflyta vid försäljning och annan överlåtelse av på domänfonden redovisad mark skall användas för återköp av skogsmark. Med hänsyn härtill kan det enligt revisorernas mening icke anses tillfredsställande, att mycket betydande belopp samlas på denna fond, utan att återförvärv kommer till stånd. Revisorerna äro medvetna om att stora svårigheter föreligga att finna för markfondens medel lämpliga placeringsobjekt, helst som även andra allmänna institutioner uppträda som konkurrerande köpare. Mot bakgrunden av den utveckling som skildrats i det föregående vilja emellertid revisorerna framhålla önskvärdheten av att det allmännas markpolitik bedrivs efter sådana linjer, att det beträffande markfondens handhavande fattade riksdagsbeslutet kan praktiskt fullföljas.

Med anledning härav uttalade statsutskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande (SU 1958: B 34, p. 38) att det förhållandet, att domänverket i växande omfattning frånhändes realkapital utan motsvarande omplacering av därvid erhållna ersättningsbelopp i värdebeständiga tillgångar, inte torde låta sig väl förena med de riktlinjer för markfondens handhavande som riksdagen tidigare fastställt. Utskottet instämde i riksdagsrevisorernas nyss återgivna uttalande.

Enligt utredningen måste de synpunkter som riksdagen i detta fall gav uttryck åt i motsvarande mån göras gällande beträffande prästlöneboställets mark, som i en ännu snabbare takt omsätts i fondmedel.

Utredningen anser att en medelsplacering enligt huvudregeln i prästlönekostnadslagen, dvs. i överensstämmelse med vad som gäller för placering av omyndigs penningmedel, idag framstår som klart otillfredsställande, eftersom placering på bankräkning eller i de i 15 kap. 4 § föräldrabalken angivna slagen av värdepapper eller lån f. n. endast är ägnad att bevara medlens nominella värde och göra dem räntebärande men inte innebär en värdebeständig placering. De enda tänkbara alternativen i dagens läge för att trygga en viss värdebeständighet är enligt utredningen placering i fastighet eller i aktier. Utredningen har därför begränsat sina överväganden till dessa båda alternativ. Utredningen är emellertid inte benägen att se frågan om fondmedelsplaceringen som en ren värdesäkringsfråga. Samtidigt som det med hänsyn till värdebeständigheten är angeläget att återplacera fondmedlen i fast egendom, bör också vid förvärvet av fastighet strukturrationaliseringen inom jord- och skogsbruket tas med i bilden. Om nämligen placeringen av prästlönefondsmedel i fastighet sker på så sätt att man genom tillköp av jord förstärker ett befintligt löneboställets jordbruk eller skog och bostället därigenom från brukningssynpunkt ökar i värde, har man ju vunnit någonting utöver själva den värdesäkra fondmedelsplaceringen. Med en ökad avkastning på längre sikt från löneboställena minskar

behovet av utdebitering i pastoraten. Såsom utredningen tidigare uttalat (se under 5.2.1.4) bör det även finnas goda förutsättningar att göra de uppsamlade prästlönefonderna till aktiva redskap vid den strukturrationalisering av den kyrkliga jorden, som utgör ett led i jord- och skogsbrukets omstrukturering. Av den inventering av det kyrkliga fastighetsbeståndet som utredningen låtit göra torde klart framgå, att det behövs en genomgripande omstrukturering av det kyrkliga jord- och skogsbruket för att anpassa det till den utveckling som är på gång inom landet. I ett sådant läge, då kyrkan inte bör genom sitt splittrade egendomsbestånd stå hindrande i vägen för en allmän strukturrationalisering och då å andra sidan hinder inte bör resas mot att också det kyrkliga fastighetsbeståndet får del i en allmän upprustning av produktionsenheterna, är det enligt utredningens mening angeläget, att frågan om prästlönefondernas återplacering får en lösning som i första hand tillgodoser rationaliseringskraven inom jord- och skogsbruket. Först i andra hand bör frågan bedömas som en ren kapitalplaceringsfråga. Utredningens uppfattning härvidlag leder till att den anser sig alltjämt böra ge prioritet åt en fondmedelsplacering i jordbruks- eller skogsfastigheter. I de fall då ett pastorat, som innehar prästlönefondsmedel, förvaltar ett löneboställe som bedöms vara värt att behålla för framtiden, bör alltså i första hand möjligheten att med fondmedlen förvärva tillskottsjord till detta boställe övervägas. Likaså bör förvärv av tillskottsjord för ett enskilt pastorats räkning kunna komma i fråga, om ett boställe som visserligen i nuläget bedöms som mindre lönsamt därigenom erhåller sådan förstärkning att dess framtida bestånd som självständig och bärkraftig brukningsenhet kan anses tryggad. En tredje situation är den, när ett pastorat disponerar omfattande prästlönefonder och möjlighet erbjuder sig att — inom eller utom pastoratet — förvärva en även på lång sikt bärkraftig jordbruks- eller skogsfastighet till nytt löneboställe åt pastoratet. Om inte någon av dessa tre situationer föreligger, bör det enligt utredningen inte förekomma att ett pastorat ensamt placerar sina fondmedel i jord eller skog.

Från lönsamhetssynpunkt måste ett alltför splittrat fastighetsbestånd undvikas. Från denna synpunkt bör pastoratens önskan att placera fondmedel kunna gå hand i hand med allmänna rationaliseringssträvanden, om de många smärre prästlönefonder som uppkommer hos skilda pastorat i samband med försäljning av icke bärkraftiga boställen i stället används till gemensamt förvärv av fastigheter av sådan storlek som kräver en större samlad kapitalinsats. I likhet med vad som nu är anbefallt i kungörelsen med föreskrifter rörande tillämpningen av prästlönefondslagen bör dessa lämpligen utgöras av »helst större och företrädesvis av skogsmark bestående, inom stiftet belägna egendomar». I nära samarbete mellan de statliga rationaliseringsorganen, stiftsnämnderna och pastoratens egna organ bör rationella brukningsenheter kunna skapas, vilka ger god avkastning på de däri placerade fondmedlen.

Placering av fondmedel i annan fast egendom än jordbruks- eller skogsfastighet har tidigare betraktats som ett sämre alternativ, eftersom bostads- eller industrifastigheter ansetts vara mindre värdebeständiga. Med hänsyn till prästlönefondernas stora omfattning är det emellertid tveksamt om det finns möjligheter att i full ut-

sträckning återplacera dem i lämpliga jordbruks- eller skogsfastigheter, i synnerhet som en skärpt konkurrens med andra intressenter kan väntas bli en följd av den liberalare förvärvslagstiftningen. Vidare bör de betydande investeringar som krävs för ett lönsamt jordbruk ge anledning till att i vissa fall överväga om inte placering i annan fast egendom också kan ge goda resultat utan att kravet på värdesäkring eftersätts. Som lämpliga objekt bör därvid huvudsakligen större hyresfastighet i stad eller annan tätort komma i fråga. Sådant förvärv bör ligga särskilt väl till för stads-pastorat och likartade pastorat, som disponerar mycket stora prästlönefonder. Placering av prästlönefondsmedel i hyresfastighet bör också kunna komma i fråga i sådana fall, då man söker ett lämpligt placeringsobjekt för fondmedel från flera pastorat. Även denna alternativa placeringsmöjlighet bör kunna prövas i synnerhet i stift där utsikterna att förvärva större sammanhängande skogsmarksarealer ter sig mindre lovande.

En speciell situation förtjänar att särskilt uppmärksammas i detta sammanhang. Det förekommer att pastorat placerar fondmedel i lån till församling för uppförande av församlingshus med lokaler för olika grenar av den frivilliga kyrkliga verksamheten etc. För församlingarna har detta ofta varit till stor fördel, eftersom det under senare år kunnat visa sig svårt att erhålla nödvändiga lån på annat håll. Dessa församlingshus är ofta mycket påkostade och föga räntabla och kan med ändrade tidsförhållanden och arbetsformer för den kyrkliga verksamheten komma att utgöra en ekonomisk belastning för församlingen. Med tanke på lönsamheten på längre sikt bör övervägas om man inte, såsom ofta sker i de fria samfundens byggnadsverksamhet, kan inordna de för församlingsändamål erforderliga utrymmena i en fastighet, som i övrigt rymmer hyreslägenheter för kontors- eller bostadsändamål och som kan förväntas mera långsiktigt ge en god ekonomisk avkastning. En sådan fastighet behöver då inte heller uppföras i församlingens regi utan kan utgöra placeringsobjekt för prästlönefondsmedel, varvid församlingen av pastoratet hyr de för församlingsändamål inrättade lokalerna, så länge behov därav föreligger.

Vad sedan gäller frågan om placering av prästlönefondsmedel i aktier och förlagsbevis finner utredningen, att samma behov av en värdebeständig placering som motiverat förslaget om placering i annan fastighet än jordbruks- eller skogsegendom också talar för att en placering i aktier bör kunna komma i fråga. I diskussionen har tanken skymtat att man genom en gemensam fondförvaltning för pastoraten skulle kunna vinna en mera allsidig förmögenhetsplacering. Utredningen har i rationaliseringssyfte förordat en sådan gemensam förvaltning i fråga om pastoratens skog, medan pastoraten har ansetts lämpligen böra själva förvalta sina jordbruksfastigheter. I fråga om placering i värdepapper är det angeläget att en viss spridning på olika slags industriföretag och andra aktiebolag eftersträvas för att motverka sådana fluktuationer i konjunkturerna, som kan drabba en viss bransch. Värdesäkringskommittén har emellertid i sitt betänkande Indexlån (SOU 1964: 1 och 2) påvisat en tendens till stark samvariation inom aktiemarknaden, vilket gör att inte heller stora och väl differentierade aktieportföljer erbjuder någon säkerhet mot konjunkturpåverkan. Fråga är då om någon nämnvärd fördel står att vinna på att

införa en gemensam fondförvaltning i fråga om värdepapper. Närmast till hands ligger att låta varje pastorat för sig svara för en sådan placering av sina prästlönefondsmedel. Beträffande frågan i vilken utsträckning fondmedel bör få placeras i aktier är utredningen inte benägen att f. n. förorda att större andel än 25 % av ett pastorats prästlönefonder får placeras i aktier. Bl. a. med hänsyn till önskvärdheten att ha fondmedel disponibla för rationaliseringsändamål anser utredningen det vara lämpligt att tills vidare rätt starkt begränsa placeringen i aktier. Stiftsmyndighets medgivande till placering i aktier eller förlagsbevis bör inhämtas. En uttrycklig antydning om möjligheten att placera prästlönefonds kapital i sådana värdepapper bör inflyta i författningstexten. Det torde sedan få ankomma på Kungl. Maj:t att i tillämpningsbestämmelser närmare föreskriva i vilken utsträckning sådan placering skall få medges.

I anslutning till förslaget om möjlighet till placering av prästlönefondsmedel i aktier tar utredningen också upp frågan om placering av kyrkofondens kapital i aktier. Utredningen, som uttalar att frågan visserligen ligger något vid sidan av utredningens område, anser att statskontoret nu synes böra få medgivande att, om så finnes lämpligt, placera en fjärdedel av kyrkofondens kapitalbehållning i börsnoterade aktier och förlagsbevis.

Utredningen behandlar vidare frågan om tillsynen över prästlönefondernas förvaltning. Utredningen erinrar om att den för att underlätta köp av kyrklig jord har föreslagit, att på stiftsnämnden skulle överföras domkapitlets befogenhet att besluta om annan placering av prästlönefondsmedel än vad som är medgivet beträffande omyndigs tillgångar. (Se vidare under 5.2.1.4). Om så sker, bör även tillsynen över fondmedelsförvaltningen överflyttas på stiftsnämnden. Det rör sig här om tillgångar som härrör från försålda fastigheter och som i första hand avses bli återplacerade i fast egendom eller på annat sätt nyttiggöras inom fastighetsförvaltningen, över vilken stiftsnämnden har inseendet. Redovisningen av lönetillgångarna har ju också sitt omedelbara intresse för avräkningen med kyrkofonden, och bestyret därmed åvilar också stiftsnämnden.

Beträffande prästlönefond som inestår på bank föreslår utredningen, att det föreskrivs, att medlen skall vara insatta på spärrat konto och inte få lyftas utan stiftsnämndens medgivande. Likaså bör aktier och andra värdepapper vara ned-satta i öppet förvar hos bank. Någon olägenhet för pastoraten eller kännbar begränsning av deras förvaltningsbefogenheter torde det inte innebära, om stiftsnämndens medgivande krävs för att lyfta prästlönefondernas kapital, eftersom stiftsnämndens beslut ändå krävs i flertalet fall då det blir fråga om hur medlen skall disponeras. En bestämmelse av sådan innebörd utgör enklaste sättet att skapa en trygghet som annars skulle kräva en avsevärt mera vittgående tillsyn från stiftsnämndens sida eller också uttrycklig föreskrift om pastorats ansvarighet för fondmedlen. Spärregeln kan väl därför närmast anses vara en fördel för de pastorat som genom försäljningar, vilka ofta inte tillkommit genom deras egna initiativ, kommit att stå som förvaltare av betydande lönefonder. Till stiftsnämndens mera formella granskning av pastoratens fondmedelsredovisning skulle i så fall endast

komma en kontroll att enligt bankbesked fondmedel, som är insatta på bank, innesstår på spärrade konton.

Remissyttrandena

Många remissinstanser understryker vikten av att frågan om prästlönefondernas placering i värdebeständig valuta snarast blir löst. I likhet med utredningen anser flertalet remissinstanser det vara angeläget att fondmedlen i första hand återplaceras på ett sätt som tillgodoser rationaliseringskraven inom jord- och skogsbruket. Förslagen till alternativa återplaceringsmöjligheter — i hyresfastigheter och aktier — anses välmotiverade mot bakgrund bl. a. av fondmedlens allt snabbare tillväxt.

En del remissinstanser ifrågasätter om det alltid är ekonomiskt motiverat att föra över lösgjorda tillgångar i skogsfastigheter som, även om rationaliseringsverksamheten ger goda resultat, måste komma att innebära ett splittrat skogsägande med bl. a. höga kostnader för förvaltning och skogsdrift som följd. Dessa remissinstanser anser att det i vissa fall bör vara lämpligare att överföra lösgjorda medel till mer lätt förvaltade och bl. a. därigenom lönsammare tillgångar. Sålunda anför *lantbruksstyrelsen* att olika meningar har gjort sig gällande vid bedömningen av vilka objekt som nu och framdeles kan medge en värdesäker placering av prästlönefondsmedlen. Det måste ankomma på kyrkan själv att göra denna bedömning, men *lantbruksstyrelsen* kan inte finna att en så klar prioritering som utredningen gör beträffande fondmedelsplacering i jord- och skogsbruksfastigheter är befogad. Styrelsen ifrågasätter därvid inte sådana förvärv som utgör ett rationellt tillskott för en befintlig, bestående enhet och inte heller successiva förvärv i bygder, där ett samlat komplex kan byggas upp. Den alltmer avancerade och mekaniserade skogsdriften medför att driftskapitalet numera utgör en allt större del av det samlade kapitalbehovet. För jord- och skogsbruksnäringen gäller i detta hänseende samma förhållanden som för näringslivet i övrigt. Förvärv av jord- och skogsbruksfastigheter bör därför primärt syfta till att skapa rationella företag, medan kapitalplaceringsbehov som sådant inte bör medföra någon prioritering. Enligt styrelsens mening bör därför alternativa placeringsmöjligheter övervägas, detta så mycket mer som fondmedlen uppgår till betydande belopp och utbudet av fastigheter är begränsat. Utredningen har även diskuterat placering av vissa fondmedel i hyresfastigheter och aktier. Enligt *lantbruksstyrelsens* mening bör båda dessa alternativ kunna bli av stort värde. Större hyresfastigheter i stad eller annan tätort bör vara attraktiva objekt i första hand för stadspastoraten men även för placering av fondmedel från flera pastorat. Den erforderliga förvaltningsapparaten behöver i så fall inte bli särskilt betungande. I varje fall blir den av mindre omfattning än vad som på längre sikt kommer att krävas för rationell förvaltning av jord- och skogsbruksegendomar spridda över hela landet.

Statskontoret framhåller att enligt utredningens förslag skall prästlönefondsmedlen användas som ett instrument för rationalisering inom kyrkans jord- och skogs-

bruk. Utredningen anser sålunda att den helt dominerande delen av kyrkans tillgångar även framdeles bör utgöras av jord- och skogsegendomar. Med de intentioner utredningen har skulle inte bara de medel som redan finns i prästlönefonderna utan också de säkerligen mycket stora belopp som kommer att frigöras vid jordbruksdriftens rationalisering reinvesteras i skogsegendomar. Härigenom skulle kyrkans ekonomi ännu hårdare bindas vid skogsnäringen och dess skiftande konjunkturen. Enligt statskontorets uppfattning bör denna ensidiga inriktning successivt upplösas och ersättas med en bredare bas för de kyrkliga kapitalplaceringarna. Statskontoret vill därför tillstyrka utredningens förslag att prästlönefondsmedel skall få placeras i annan fastighet än jordbruks- och skogsfastighet och dessutom i aktier och förlagsbevis men med den begränsning utredningen föreslagit. Genom de ökade placeringsmöjligheter som sålunda skulle öppnas synes goda förutsättningar föreligga att tillgodose allmänna lönsamhetssynpunkter liksom att kunna uppnå en önskvärd riskfördelning.

Mot utredningens förslag i övrigt i fråga om placeringen av fondmedel framförs erinringar i följande avseenden.

Stiftsnämnden i Göteborg konstaterar att i utredningens förslag förutsätts placering av ett enskilt pastorats prästlönefond i mark endast om det rör sig om tillköp till redan befintlig pastoratsmark eller om förvärvet är så stort att det i sig självt är bärkraftigt. Man har därvid uppenbarligen velat förhindra s. k. punktköp. Emellertid kan punktköp på längre sikt och genom tillköp så småningom ge upphov till nya bärkraftiga enheter, varför sådana i intressearronderingshänseende kan vara förnuftiga. En undantagslös regel mot punktköp anser stiftsnämnden därför olämplig. *Stiftsnämnden i Lund* understryker att önskemålet att fondmedlen erhåller en värdebeständig placering inte får drivas så långt att enstaka pastorat förvärvar jord- eller skogsfastigheter som inte på längre sikt utgör bärkraftiga självständiga driftsenheter. Prästlönefondsmedel som inte kan placeras på detta sätt bör i första hand stå till stiftsnämndens disposition för att användas till placering i främst större jord- och skogsfastigheter såsom stifts prästlönefondshemman. På denna punkt saknas realistiska förslag. Enligt stiftsnämndens erfarenhet är pastoratens benägenhet att på helt frivillig väg samverka tyvärr mycket liten. *Stiftsnämnden i Luleå* anser att det vore synnerligen önskvärt att rationaliseringsorganet—stiftsnämnden får fritt disponera viss del av pastoratens samlade prästlönefonder för fastighetsrationalisering. I annat fall föreligger risk för att möjligheterna till arronderingsköp av skogsmark försvåras eller i sämsta fall stoppas genom tidskrävande remisser till de enskilda pastoraten.

Några stiftsnämnder föreslår att den övre gränsen för förvärv av aktier inte så hårt fixeras till 25 % av fondkapitalet. *Domkapitlet i Stockholm* anser att placering av aktier bör kunna ske till en andel av 50 % av fondens kapital.

Statskontoret kritiserar utredningens uppfattning att en gemensam fondförvaltning för pastoraten inte skulle medföra några nämnvärda fördelar. Såväl de föreslagna vidgade placeringsmöjligheterna som den förväntade ökningen av prästlönefondernas storlek torde komma att medföra större krav på sakkunskap i vad avser

placerings- och andra finansieringsfrågor vid förvaltningen av dessa fonder. Sådana krav skulle lättare kunna tillgodoses vid en regional eller central organisation för fondförvaltningen än vid den nu rådande spridda organisationen. Vidare skulle tillsynen över förvaltningen förenklas. Statskontoret ifrågasätter därför om inte pastoraten bör beredas möjlighet att överlämna prästlönefondsmedel till förvaltning i en gemensam placeringsfond, ordnad antingen på central nivå eller på stiftsnivå. Vid alternativet med en central gemensam placeringsfond bör förvaltningen lämpligen handhas av statskontorets fondbyrå.

Svenska kommunförbundet och Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund framhåller att det varken är nödvändigt eller lämpligt att, som utredningen föreslagit, fondmedlen skall vara insatta på spärrade bankkonton och värdehandlingar nedsatta i öppet förvar hos bank.

Departementschefen

Som tidigare berörts ingår i den kyrkliga egendomen lösa tillgångar av olika slag. Dit hör prästlönefonderna som huvudsakligen bildats av medel som influiter vid försäljning av boställsjord. Prästlönefond förvaltas av pastoratet och avkastningen används till prästernas avlöning. Huvudregeln är att prästlönefond skall göras räntebärande på samma sätt som omyndigs medel. Fondmedel kan också få användas till bl. a. inköp av fastighet, som då förvaltas såsom löneboställe enligt boställsordningens föreskrifter. Det ankommer på stiftsnämnden att ha sin uppmärksamhet riktad på möjligheten och lämpligheten av att använda pastorats prästlönefond till inköp av fastighet. Fråga om inköp av fastighet med högre värde än 100 000 kr. skall underställas Kungl. Maj:ts prövning. Gäller frågan köp av fastighet med lägre värde får stiftsnämnden själv besluta därom. Vidare kan medel tillhörande prästlönefonder från flera pastorat omhändertas till förvaltning av stiftsnämnden och sammanföras till en särskild fond, benämnd stiftets prästlönejordsfond, att användas till inköp av fastighet. Sådan fastighet kallas stifts prästlönefondshemman och förvaltas av stiftsnämnden. Den behållna avkastningen av prästlönefondshemman tillfaller vederbörande pastorat i förhållande till storleken av de fondmedel som från pastoratet tagits i anspråk för inköp av hemmanet. Fråga om förvärv av prästlönefondshemman skall underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Enligt utredningen har prästlönefondernas samlade kapitalbelopp ökat starkt under de senaste årtiondena och uppgick den 1 januari 1964 till nära 110 milj. kr. De möjligheter som finns att använda medlen till inköp av fastighet har av olika skäl utnyttjats mycket sparsamt. Huvudparten av medlen förvaltas alltså som penningfonder hos pastoraten och är placerade på bankräkning eller i obligationer eller lån i överensstämmelse med de regler som gäller för placering av omyndigs medel. En sådan placering är enligt utredningen klart otillfredsställande och innebär att de snabbt växande prästlönefonderna inte bevaras vid sitt reella värde.

Utredningen anser att f. n. endast placering i fastighet och i någon mån i aktier utgör godtagbara alternativ för att erhålla en värdesäker placering av fondmedlen. Frågan om medlens placering bör emellertid enligt utredningen inte bedömas enbart med hänsyn till värdebeständigheten. I första hand bör prästlönefonderna återplaceras på ett sätt som tillgodoser rationaliseringskraven inom det kyrkliga jord- och skogsbruket. De blir på så sätt aktiva redskap åt strukturrationaliseringen. Förvärv av tillskottsjord och uppbyggandet av bärkraftiga större brukningsenheter bör eftersträvas. Men ett alltför splittrat fastighetsbestånd måste undvikas. Från denna synpunkt bör pastoratens önskemål att placera fondmedel i fast egendom kunna samordnas med allmänna rationaliseringssträvanden, om de många smärre prästlönefonder som uppkommer hos skilda pastorat i samband med försäljning av icke bärkraftiga boställen i stället används till gemensamt förvärv av fastighet av sådan storlek som kräver en större samlad kapitalinsats. Dessa bör företrädesvis bestå av större skogsfastigheter. I nära samarbete mellan de statliga rationaliseringsorganen, stiftsnämnderna och pastoratens egna organ bör rationella brukningsenheter kunna skapas, som ger god avkastning på de däri placerade fondmedlen. Också placering i andra fastigheter, främst hyresfastigheter, bör enligt utredningen kunna komma i fråga. Med hänsyn till prästlönefondernas stora omfattning är det nämligen tveksamt om det finns möjligheter att i full utsträckning återplacera dem i lämpliga jordbruks- eller skogsfastigheter. Vidare bör de betydande investeringar som krävs för ett lönsamt jordbruk eller skogsbruk ge anledning till att i vissa fall överväga om inte placering i annan fast egendom också kan ge goda resultat utan att kravet på värdesäkring eftersätts. Som lämpliga objekt bör därvid huvudsakligen större hyresfastighet i stad eller annan tätort komma i fråga. Sådant förvärv bör ligga särskilt väl till för stadspastorat och likartade pastorat, som disponerar stora prästlönefonder. Vad sedan gäller frågan om placering av prästlönefondsmedel i aktier och förlagsbevis finner utredningen, att samma behov av värdebeständig placering som motiverat förslaget om placering i annan fastighet än jordbruks- eller skogsegendom också talar för att en placering i aktier bör kunna komma i fråga. Utredningen är emellertid inte benägen att förorda att större andel än 25 % av ett pastorats prästlönefonder får placeras i aktier. I motsvarande utsträckning bör statskontoret få rätt att placera kyrkofondens medel i aktier. Beträffande prästlönefondsmedel som inestår på bank föreslår utredningen att det föreskrivs, att medlen skall vara insatta på spärrat konto och ej få lyftas utan stiftsnämndens medgivande. Likaså bör aktier och andra värdepapper vara nedsatta i öppet förvar hos bank.

Flertalet remissinstanser anser i likhet med utredningen att det är angeläget att fondmedlen i första hand återplaceras på ett sätt som tillgodoser rationaliseringskraven inom jordbruket och skogsbruket. Även förslagen till alternativa återplaceringsmöjligheter i hyresfastighet och i aktier till en andel av högst 25 % av ett pastorats fondkapital godtas av de flesta remissinstanserna. En del remissinstanser ifrågasätter dock om det från ekonomisk synpunkt är motiverat att så klart som utredningen gör prioritera placering i jordbruks- och skogsfastigheter. Lantbruks-

styrelsen framhåller bl. a. att det krävs en mycket omfattande förvaltningsapparat för en rationell förvaltning av jordbruks- och skogsegendomar, särskilt om dessa i likhet med de kyrkliga egendomarna är spridda över hela landet. Styrelsen tillstyrker att fondmedel används till fastighetsförvärv som utgör ett rationellt tillskott till en befintlig enhet eller till successiva förvärv i bygder där ett samlat komplex av fastigheter kan byggas upp. Eljest bör fondmedlen placeras i mera lättförvaltade tillgångar såsom i hyresfastigheter och i viss mån i aktier. Statskontoret framhåller att utredningens förslag att prästlönefondens medlen skall användas som instrument för rationalisering av det kyrkliga jordbruket och skogsbruket innebär att kyrkans ekonomi ännu hårdare än nu binds vid skogsnäringen och dess skiftande konjunkturen. Enligt statskontoret bör denna ensidiga inriktning successivt upplösas och ersättas med en bredare bas för de kyrkliga kapitalplaceringarna. Utredningens förslag till vidgade placeringsmöjligheter tillgodoser enligt statskontoret allmänna lönsamhetskrav och önskemålet om en riskfördelning.

I förslag angående riktlinjer för bostadspolitiken, m. m. (prop. 1967: 100; SU 100; rskr 265) har uttalats att betydande arealer statlig och kyrklig mark behöver tas i anspråk för samhällsbyggande under överskådlig tid. Vidare har boställsutredningen framhållit att inemot hälften av den totala arealen kyrklig jord är i behov av strukturrationalisering. Som ett led i strukturrationaliseringen ingår köp, försäljning och byte av jord. Eftersom huvudregeln är att ersättning som inflyter vid försäljning av kyrklig jord skall fonderas, är det alltså uppenbart att prästlönefonderna snabbt kommer att växa. Som jag tidigare framhållit är det ett allmänt intresse att pastoratens prästlönetillgångar förvaltas på ekonomiskt bästa sätt. Prästlönetillgångarna består till icke ringa del av prästlönefonder. Frågan om placeringen av dessa fonder är alltså av stort intresse.

Som förut framgått erbjuder gällande bestämmelser goda möjligheter till placering av fondmedlen i realvärden. Av olika skäl har dessa möjligheter dock utnyttjats endast i mindre utsträckning. I stället har medlen i stor utsträckning kommit att förvaltas som penningfonder. Självfallet är det värdefullt om prästlönefonderna som utredningen föreslagit används på sådant sätt att rationaliseringen av jord- och skogsbruket främjas. Å andra sidan bör som några remissinstanser framhållit de kyrkliga förmögenhetstillgångarna inte alltför ensidigt bindas vid jordbruks- och skogsnäringen. Skälen härtill är flera. Ett skäl är att det för en rationell förvaltning av jord- och skogsbruksegendomar som är spridda över hela landet fordras en mycket omfattande och kostnadskrävande förvaltningsapparat. Ett annat skäl är dessa näringars konjunkturkänslighet.

Att närmare ange hur frågan om placering av fondmedlen skall lösas är inte möjligt. Förhållandena i det enskilda fallet måste vara avgörande. Så mycket är dock klart att fondmedel bör få användas till angelägna och lämpliga förvärv i rationaliseringssyfte, såsom när möjlighet erbjuder sig att inom ett visst område bygga upp ett sammanhängande större innehav av skogsmark eller att genom tillskotts köp skapa ett på lång sikt bärkraftigt jordbruk. Att i rent kapitalplacerings-syfte använda medlen till s. k. punktköp av jordbruks- eller skogsfastighet som

på sikt ej är bärkraftig bör emellertid undvikas. Som jag framhållit är det av olika skäl önskvärt med en mera mångsidig placering av de kyrkliga tillgångarna än f. n. Kravet på omsorg vid valet av placeringsobjekt motiverar att fråga om prästlönefonds användande till inköp av fastighet prövas av stiftsnämnd eller annan myndighet enligt de närmare bestämmelser Kungl. Maj:t meddelar.

Utredningens förslag att prästlönefond och kyrkofonden till viss del skall kunna placeras i aktier har tillstyrkts av de remissinstanser som har yttrat sig över förslaget. Kungl. Maj:t har nyligen, med ändring av tidigare beslut, förordnat att allmänna arvsfondens tillgångar intill högst en fjärdedel får placeras i aktier eller förlagsbevis, noterade på Stockholms fondbörs. Även för de fonder som det här är fråga om bör det finnas möjlighet att placera viss del av kapitalet i aktier eller förlagsbevis enligt de närmare bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelar.

Utredningen har vidare lagt fram vissa förslag som avser kontrollen av pastoratens förvaltning av fondmedel. Det ankommer på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser i detta avseende.

Motionerna

I motionerna I: 1350 och II: 1568 uttalas, att det i vårt nuvarande samhälle icke finns några särskilda skäl att koncentrera placeringen av kyrkliga förmögenhetstillgångar till jordbruks- och skogsfastigheter. Hyresfastigheter samt aktier eller förlagsbevis måste anses som lika lämpliga placeringsobjekt. Hur långt departementschefen är beredd att gå i fråga om aktie- och förlagsbevisplaceringar framgår inte av propositionen, som endast ger besked om att regeringen skall meddela de närmare bestämmelserna. Det torde enligt motionärernas mening vara möjligt att medge aktie- eller förlagsbevisplacering för betydligt mer än 25 % av prästlönefondsmedel. Motionärerna anser, att det för jord- och skogsbruket liksom för näringslivet i övrigt är väsentligt att upprätthålla nära samband mellan ägandet och näringsutövningen och därför bör det vara en viktig princip i fråga om placeringen av prästlönefondsmedlen att markinnehavet för det kyrkliga jord- och skogsbruket inte skall ökas.

Förvaltningsorganen

Departementschefen

Som framgår av vad jag tidigare anfört har jag i huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag förordat åtskilliga ändringar i fråga om förvaltningen av den kyrkliga jorden i syfte att åstadkomma en effektivare, mera lönsam och enhetligare förvaltning. Vissa arbetsuppgifter har betonats mer än hittills. Jag avser den synnerligen angelägna uppgiften att få till stånd en effektiv strukturrationalisering av det kyrkliga jord- och skogsbruket.

I de fall där förvaltningen på det lokala planet nu utövas av pastoratets egna

organ leder förslagen inte till några mera genomgripande förändringar annat än i ett avseende nämligen förslaget att förvaltningen av löneboställes skog skall flyttas över på stiftsnämnderna. Å andra sidan kommer de vidgade möjligheterna att placera prästlönefondernas medel och den förväntade ökningen av fonderna att ställa stora krav på pastoratens förutseende och sakkunskap i placeringsfrågor. I den mån fondmedlen placeras i andra fastigheter än jordbruks- och skogsfastigheter förordar jag att pastoraten anförtros att själva ha hand om förvaltningen.

För stiftsnämndernas del har jag förordat åtskilliga ändringar i arbetsuppgifterna. Den mest genomgripande förändringen är som sagt att dessa skall förvalta löneboställes skog. Dessutom har jag föreslagit att det huvudsakliga ansvaret för strukturrationaliseringen skall åvila stiftsnämnderna. Genom vissa föreslagna decentraliseringsåtgärder får stiftsnämnderna vidare ökade arbetsuppgifter bl. a. i fråga om dispositionsändringar och upplåtelse av nyttjanderätter. Slutligen räknar jag med att stiftsnämnderna skall starkare än hittills bevaka kulturskyddet och naturvårdsintresset på den kyrkliga egendomen.

Utredningen har mot bakgrund av sina förslag till arbetsuppgifter för stiftsnämnderna förordat vissa ändringar i stiftsnämndens sammansättning. Enligt nuvarande bestämmelser utser Kungl. Maj:t tre och domkapitlet två av de fem stiftsnämndsledamöterna. Domkapitlet har så gott som undantagslöst utsett biskopen och en domkapitelsjurist till ledamöter. Kungl. Maj:t som har att bland ledamöterna utse ordförande har likaledes regelmässigt utsett biskopen härtill. Utredningen föreslår att domkapitlets val av ledamöter slopas. Stiftsnämnden bör enligt utredningen bestå av biskopen som ordförande samt fyra andra ledamöter som utses av Kungl. Maj:t. Av praktiska skäl bör dock en möjlighet lämnas öppen för Kungl. Maj:t att i särskilda fall förordna annan ordförande än biskopen. För annan ledamot än biskopen bör Kungl. Maj:t utse en ersättare. Med hänsyn till angelägenheten att få till stånd en samverkan mellan pastorat och stiftsnämnd, inte minst med tanke på rationaliseringsverksamheten föreslår utredningen att en av ledamöterna jämte ersättare skall utses efter förslag av sammanslutning som företräder pastoraten i stiftet.

Utredningens förslag till sammansättning av stiftsnämnderna kritiserar av många stiftsnämnder och domkapitel, som anser att det saknas anledning att frånga nuvarande ordning på annat sätt än att pastoraten i stiftet blir företrädare av en ledamot i nämnden. Dessa remissinstanser vänder sig särskilt mot förslaget att stiftssekreteraren eller annan tjänsteman hos domkapitlet med juridisk utbildning inte skall vara ledamot i stiftsnämnden. Som skäl åberopas främst att samarbetet mellan stiftsnämnden å ena sidan samt domkapitlet och dess kanslipersonal å andra sidan bäst främjas genom att såväl en ledamot i domkapitlet som stiftssekreteraren eller annan tjänsteman hos domkapitlet utses till ledamöter i stiftsnämnden. Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, lantbruksstyrelsen, domkapitlet i Karlstad och stiftsnämnderna i Strängnäs, Västerås och Luleå anser att pastoratsintressena bör tillgodoses genom att pastoraten ges en starkare representation i stiftsnämnderna än vad utredningen föreslagit.

Som framgår av vad jag tidigare i olika sammanhang anfört har jag förordat att pastoratens förvaltningsuppgifter beträffande lönebostälernas skog flyttas över till stiftsnämnderna. Jag har framhållit att detta förslag inte innebär något större ingrepp i pastoratens förvaltningsbefogenheter, eftersom dessa just i fråga om skogsförvaltningen är ytterligt kringskurna i olika avseenden. För att även i framtiden garantera pastoraten ett medinflytande över skogsförvaltningen föreslår jag emellertid i likhet med församlings- och pastoratsförbundet och flera andra remissinstanser att pastoraten ges en starkare representation i stiftsnämnderna än vad utredningen föreslagit. Jag förordar att av stiftsnämndens fem ledamöter två ledamöter och ersättare för dem utses av Kungl. Maj:t efter förslag av sammanslutning som företräder pastoraten i stiftet. Den sammanslutning jag åsyftar är stiftsförbunden inom Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund till vilka med några få undantag alla skogsägande pastorat är anslutna. Vidare delar jag utredningens uppfattning att biskopen såsom stiftschef bör vara självskriven ledamot av nämnden. Med dessa utgångspunkter och då det saknas anledning att öka antalet ledamöter i nämnden, bör enligt min mening stiftsnämnden ges den sammansättning utredningen har föreslagit, dock med den jämkningen att två i stället för en av ledamöterna utses efter förslag av sammanslutning som företräder pastoraten i stiftet.

I samband med att jag behandlat frågan om strukturrationalisering av de kyrkliga jordbruks- och skogsfastigheterna har jag tagit upp frågan om boställsnämndernas roll i rationaliseringsarbetet. Jag har uttalat att det är viktigt att arbetet inte splittras och har för den skull ansett att ansvaret för arbetet i huvudsak bör åvila stiftsnämnderna. Samtidigt har jag uttalat att boställsnämnderna bör tjäna som ett serviceorgan åt stiftsnämnderna. Jag har närmare bestämt avsett att boställsnämnden bör vara stiftsnämnden behjälplig med bl. a. att planera strukturrationaliseringen och att bevaka fastighetsmarknaden så att rationaliseringen skall kunna genomföras i enlighet med uppgjorda planer. Boställsnämnden tilldelas alltså arbetsuppgifter som nämnden f. n. inte har. För att stimulera pastoratens medverkan i strukturrationaliseringen är det angeläget, att de i boställsnämnden blir företrädare av en fast representant. Denne bör utses av länsstyrelsen efter förslag av sammanslutning som företräder pastoraten i stiftet. I övrigt föreslås ingen ändring i boställsnämndernas sammansättning.

Som utredningen påpekat torde det i vissa fall vara befogat att skapa större boställsdistrikt. I den frågan bör Kungl. Maj:t äga besluta.

Utredningen har också föreslagit att domkyrkorådet i Lund skall få ändrad sammansättning. Domkyrkorådet består enligt gällande bestämmelser av fem personer, nämligen domprosten och borgmästaren i Lund som självskrivna ledamöter, en ledamot som utses gemensamt av landshövdingen och biskopen, en som utses av akademiska konsistoriet samt en av domkyrkoförsamlingen utsedd kyrkorådsledamot. Sammansättningen tar enligt utredningen närmast hänsyn till domkyrkans vård och användning och svarar knappast mot aktuella krav. Utredningen föreslår i stället följande sammansättning av domkyrkorådet. Biskopen och dom-

prosten bör ingå i domkyrkorådet som självskrivna ledamöter, den förre som ordförande. I övrigt bör det lokala inflytandet förstärkas genom att domkyrkoförsamlingen genom sitt kyrkoråd får utse två ledamöter i domkyrkorådet. Vidare bör behovet av jordbruksexpertis tillgodoses genom att stiftsnämnden får utse en ledamot med sådana kvalifikationer.

Kungl. Maj:t bör bemyndigas att meddela bestämmelser om domkyrkorådet i Lund och dess sammansättning. Jag vill förutskicka att enligt min mening bör i rådet ingå biskopen och domprosten som självskrivna ledamöter. I rådet bör ingå även en annan representant för domkyrkoförsamlingen än domprosten. Dessutom bör särskilt behovet av jordbruksexpertis i rådet tillgodoses.

Kyrkomötet (kyrkolagsutskottet)

De ändrade arbetsuppgifterna för stiftsnämnderna har föranlett departementschefen att föreslå ändringar i stiftsnämndens sammansättning. Enligt förslaget skall biskopen vara självskriven ordförande i stiftsnämnden, dock med möjlighet för Kungl. Maj:t att i särskilda fall förordna annan ordförande. Övriga fyra ledamöter, som skall ha insikt i jordbruk och skogsbruk, utses av Kungl. Maj:t, två av dem efter förslag av sammanslutning som företräder pastoraten i stiftet. För annan ledamot än ordföranden förordnar Kungl. Maj:t enligt förslaget en ersättare. Nämnden utser inom sig vice ordförande.

Det angivna förslaget biträdes i väsentliga delar av utskottet. Utskottet delar sålunda uppfattningen att biskopen bör vara självskriven ordförande i stiftsnämnden med undantag för särskilda fall, varvid särskilt situationen för ärkestiftets del med hänsyn till ärkebiskopens arbetsbörda bör uppmärksammas. Likaså anser utskottet det befogat att pastoraten på förslaget sätt ges inflytande på stiftsnämndens sammansättning. Utskottet anser det emellertid vara en svaghet i förslaget, att någon ersättare för ordföranden — normalt biskopen — enligt förslaget ej kommer att finnas. Med hänsyn till stiftsstyrelsens enhet måste det anses olyckligt, att ingen representant för domkapitlet deltar i sammanträde då biskopen är förhindrad. Det bör också framhållas, att stiftsnämnden har att handlägga bland annat tjänstebostadsfrågor för församlingspräster, vilka förutsätter insikter som är företrädda på domkapitelssidan. Vad nu anförts föranleder förslaget att ersättare bör utses för varje ledamot, alltså även för biskopen. Ersättaren synes böra utses av Kungl. Maj:t. Det torde med hänsyn till det förut anförda vara naturligt, att Kungl. Maj:t därvid inhämtar förslag från domkapitlets sida.

Utskottet har vidare diskuterat frågan om kravet på insikt i jordbruk och skogsbruk, vilket överensstämmer med vad som nu gäller för av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter i stiftsnämnd och givetvis normalt är välmotiverat. Med hänsyn till den mera mångsidiga förmögenhetsförvaltning som den nya lagen avser att möjliggöra kan emellertid också insikter av annat slag vara synnerligen värdefulla för ledamot i stiftsnämnd. Utskottet har funnit dessa synpunkter kunna tillgodoses genom ett

tillägg till behörighetsvillkoren, innefattande att annan ledamot än ordföranden och ersättare för sådan ledamot skall ha insikt i jordbruk och skogsbruk eller eljest vara förfaren i allmänna värv.

Föredragande statsrådet

Vid propositionsavslåtandet hade föredragande statsrådet intet att erinra mot den av kyrkomötet antagna lydelsen av 6 § förslaget till förvaltning av kyrklig jord.

Motionerna

I motionerna I: 1350 och II: 1568 upptages en fråga om *stiftsnämnds sammansättning*. Motionärerna anser, att den av kyrkomötet antagna formuleringen av det särskilda kvalifikationskravet för ledamot av stiftsnämnd kan leda till att hela stiftsnämnden blir utan »insikt i jordbruk och skogsbruk». Motionärerna anser detta orimligt inte minst med hänsyn till att det huvudsakliga ansvaret för jordbruks- och skogsbruksrationaliseringen skall ligga på stiftsnämnden. Kravet borde därför omfatta både insikt i jordbruk och skogsbruk och förfarenhet i allmänna värv.

Författningsregleringen

Departementschefen

Utredningens förslag innebär att nuvarande, ganska omfattande och svåröverskådliga bestämmelser om den kyrkliga egendomen och dess förvaltning sammanförs i två tämligen kortfattade lagar av kyrkolags natur och att detaljregleringen sker i en för hela området gemensam stadga, som meddelas av Kungl. Maj:t.

Vid bedömningen av den konstitutionella naturen av de olika bestämmelserna har utredningen utgått från de meningar som 1951 års kyrkomöteskommitté uttalat i sitt betänkande om Kyrkomötets grundlagsenliga befogenheter m. m. (SOU 1955: 47). Kommittén har i utkast till ny kyrkolag i stort angett vilka regler som bör inrymmas under begreppet kyrkolag. I fråga om den kyrkliga jordens och kyrkofondens förvaltning och disposition har kommittén i utkastet skisserat regler om vilka organ som skall förvalta den kyrkliga jorden och hur dessa organ skall vara sammansatta samt om grunderna för förvaltningens ordnande i övrigt. Vidare har kommittén rörande försäljning av kyrklig jord m. m. uttalat, att i kyrkolag sådana bestämmelser bör ingå, som i huvudsak motsvarar kyrkliga försäljningslagen. Slutligen har kommittén föreslagit bestämmelser motsvarande 1 och 8 §§ i lagen om kyrkofond om fondens ändamål och balanseringen av dess inkomster och utgifter samt vissa stadganden rörande förvaltningen och grunderna för användningen av pastoratens prästlönefonder.

När det gäller lagstiftningens omfattning anser sig utredningen dock inte kunna i allt följa kommitténs intentioner i fråga om ny kyrkolag. Enligt utredningens uppfattning skulle en så knapphändig kyrkolagstiftning som kommittén skisserat idag föra med sig att man får tre slag av lagstiftning på det kyrkligt-ekonomiska området, nämligen kyrkolag, lag som beslutats av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt samt administrativa bestämmelser, meddelade av Kungl. Maj:t ensam. Detta följer av att åtskilliga bestämmelser i de nuvarande lagarna har karaktären av kommunallag eller också av såväl kyrkolag som kommunallag. För utredningen har den mest vägande synpunkten varit rent praktisk, nämligen att samla bestämmelserna i så få lagar som möjligt för att göra lagstiftningen på området överskådlig och lättfattlig. I detta syfte har flera bestämmelser tagits upp i lagarna än vad kyrkomöteskommittén velat ta upp i en ny kyrkolag.

Vid remissbehandlingen av kyrkomöteskommitténs betänkande gav kammarkollegiet uttryck för uppfattningen att bestämmelserna om den för kyrkliga ändamål avsedda egendomen och om kyrkofond till ingen del är att anse som kyrkolag. Kollegiet byggde därvidlag på ett formellt lagbegrepp, vilket innebär att man med kyrkolag får förstå vad som återfinns i 1686 års kyrkolag med däri vidtagna ändringar. Kammarkollegiet vidhåller sin uppfattning i remissyttrande över boställsutredningens betänkande.

Kyrkomöteskommittén har gett kyrkolagsbegreppet en materiell innebörd, dvs. innehållet i en lag eller författning avgör om den är kyrkolag eller ej. Det materiella lagbegreppet kompletteras av kyrkomöteskommittén med regeln om formell lagkraft. Lag som stiftats som kyrkolag får enligt denna regel upphävas eller ändras endast med kyrkomötets samtycke. Dock undantager kommittén från regeln om formell lagkraft bestämmelser som uppenbarligen inte är av kyrkolags karaktär samt lagar som är äldre än regeringsformen, t. ex. 1686 års kyrkolag. Jag anser liksom utredningen att kyrkomöteskommitténs bestämning av kyrkolagsbegreppet i detta fall bör kunna godtas. Det innebär att den lagstiftning som nu är i fråga har kyrkolags natur. Den omfattar nämligen grundläggande bestämmelser om de ekonomiska och organisatoriska betingelserna för kyrkans verksamhet.

Av praktiska skäl har utredningen i viss mån modifierat de av kyrkomöteskommittén angivna principerna. I något fall har utredningen i sina lagförslag för fullständighetens skull tagit upp flera bestämmelser än kyrkomöteskommittén velat ta upp i sitt förslag till ny kyrkolag. I andra fall där bestämmelserna får anses vara av kyrkolags natur har använts den metoden att Kungl. Maj:t föreslås få fullmakt att meddela bestämmelser enligt de grunder som anges av de lagstiftande instanserna. I likhet med hovrätten över Skåne och Blekinge har jag ingenting att erinra mot utredningens förslag i dessa hänseenden. Det är viktigt att göra lagstiftningen på området överskådlig och lättfattlig. Metoden att ge Kungl. Maj:t fullmakt att meddela närmare bestämmelser i kyrkliga frågor av vikt har tillämpats i andra sammanhang. Så t. ex. ges genom kyrkliga försäljningslagen ett generellt bemyndigande för Kungl. Maj:t eller kammarkollegiet att under vissa förutsättningar lämna medgivande till försäljning av kyrklig jord.

Kyrkomötet (kyrkolagsutskottet)

Förslagen till lag om förvaltning av kyrklig jord och om kyrkliga kostnader har av departementschefen bedömts vara av kyrkolags natur. Med utgångspunkt från kyrkomöteskommitténs bestämning av kyrkolagsbegreppet, som enligt departementschefen i detta fall bör kunna godtas, konstaterar departementschefen att den föreslagna lagstiftningen omfattar grundläggande bestämmelser om de ekonomiska och organisatoriska betingelserna för kyrkans verksamhet.

Utskottet ansluter sig till den angivna bedömningen och vill uttala sin tillfredsställelse över att Kungl. Maj:t på förevarande betydelsefulla område godtagit de av kyrkomöteskommittén angivna principerna för kyrkolagsbegreppets bestämning.

Utskottet

Syftet med den nya lagstiftningen är att åstadkomma en effektivare, lönsammare och mera enhetlig förvaltning av den kyrkliga jorden, som därigenom bättre skall kunna inlemmas i den livliga rationaliseringsprocess som pågår i fråga om allmän och enskild jord. Med hänsyn till att behovet av reformer är trängande föreslås lagstiftningen genomförd inom ramen för det organisatoriska samband som för närvarande råder mellan kyrkan och staten. Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisar utskottet till den kortfattade redogörelse som intagits i det föregående (s. 1).

A. Jord- och skogsbrukets rationalisering

1. Lagstiftningens omfattning

I förslaget till lag om förvaltning av kyrklig jord läggs huvudansvaret för den kyrkliga skogsbruksdriften på stiftsnämnderna, i vilka organ pastoraten tillförsäkras medinflytande genom två representanter. Syftet med att förvaltningsbefogenheterna sålunda överflyttas från de enskilda pastoraten till ett regionalt plan är att man skall erhålla tillräckligt stort underlag för snabb och rationell lösning av de många problem som ett splittrat skogsbruk möter.

I motionerna I: 1348 av herr Augustsson m. fl. och II: 1566 av herr Franzén i Motala m. fl. görs gällande att propositionens förslag inte är tillräckligt långtgående. Motionärerna anser, att den som förvaltar egendomen måste få möjligheter att genom markbyten, försäljningar och arronderingsköp skapa bärkraftiga driftsenheter för såväl jord- som skogsbruk samt att den nödvändiga strukturrationaliseringen skulle underlättas om det kyrkliga markinnehavet ställs under domänverkets förvaltning. Administrationskostnaderna skulle bli låga, och sådan förvaltning skulle medföra fördelaktigt ekonomiskt resultat för det kyrkliga skogsbruket och innebära tryggare anställningsförhållanden. Motionärerna hemställer

därför om en kompletterande utredning rörande förvaltningen av den kyrkliga skogen.

Utskottet vill härtill anföra att lagstiftningen innebär en förvaltningsreform inom ramen för bestående samband mellan stat och kyrka, vilket också kyrkomötet understrukt. Frågan om en framtida reglering av förhållandet mellan staten och kyrkan utreds f. n. av 1968 års beredning om stat och kyrka. Det principbeslut i kyrka-statfrågan som efter utredningen kan komma att fattas föranleder, som departementschefen framhållit, ytterligare utredningsarbete rörande detaljlösningar. Förvaltningsproblemen är emellertid så trängande att man redan nu bör söka tillskapa en bättre ordning genom partiella reformer utan att rubba de principiella grundvalarna för den nuvarande rättsliga regleringen av den kyrkliga egendomen. Vidare bör beaktas att en betydande del av de rationaliseringsvinster som motionärerna åsyftar torde stå att vinna genom det samarbete i olika former mellan olika kategorier av skogsägare som redan äger rum inom det kyrkliga skogsbruket och som förutsättes komma att äga rum i allt större omfattning. Även samverkan med domänverket bör, som departementschefen uttalat, te sig naturlig på många håll.

Med hänsyn till det anförda finner utskottet att motionerna I: 1348 och II: 1566 icke bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

2. Förutsättningar för rationaliseringen

I motionerna I: 1349 av herr Skagerlund och II: 1565 av herr Berndtsson hemställs att riksdagen som sin mening måtte uttala att en grundläggande genomgång av de av stiftsnämnderna förvaltade jord- och skogsegendomarna gemensamt med lantbruksnämnderna och skogsvårdsstyrelserna snarast igångsättes, så att dessa fastigheters framtida användning bättre kan bedömas och samordnas. Motionärerna avser med sitt yrkande att den allmänna strukturrationaliseringen skall underlättas.

Boställsutredningen har betonat att en effektiv strukturrationalisering av det kyrkliga jord- och skogsbruket kräver en grundläggande genomgång av hela fastighetsbeståndet och en bedömning av dess framtida användning. Strukturrationaliseringens genomförande blir sedan en arbetsuppgift på längre sikt. Utredningen förutsätter att härvid en nära samverkan kommer att äga rum mellan stiftsnämnden och lantbruksnämnderna. Även departementschefen har understrukt att verksamheten bör bedrivas i sådant samarbete. Han har vidare uttalat att det krävs en omsorgsfull planläggning av arbetet, vari ingår sådana åtgärder som att inventera det kyrkliga fastighetsbeståndet, att bedöma dess framtida användning, att planera markbyten för s. k. intressearrondering och att angelägenhetsgradera rationaliseringsinsatserna.

Utskottet kan instämma i de av motionärerna framställda önskemålen att förutsättningar bereds för en effektiv rationaliseringsverksamhet. Med hänsyn till de nyss återgivna uttalandena av departementschefen får dessa önskemål emellertid förväntas bli tillgodosedda utan något riksdagens uttalande i anledning av motionerna.

B. Förvaltning av löneboställes skog samt upplåtelse av rätt till jakt och fiske

Som framgått av den tidigare redogörelsen innebär förslaget till lag om förvaltning av kyrklig jord bl. a. att löneboställes skog, den ojämförligt största delen av kyrklig, produktiv skogsmark, skall förvaltas av stiftsnämnden. Om upplåtelse av rätt till jakt eller fiske på kyrklig jord skall enligt förslaget bestämmelser meddelas av Kungl. Maj:t.

I motionerna I: 1351 av herr Svenungsson m. fl. och II: 1567 av herr Hedin m. fl. samt I: 1350 av herr Sundin m. fl. och II: 1568 av herr Hedlund m. fl. framställs yrkanden med innebörd att pastoraten skall bibehållas vid sin rätt att förvalta löneboställes skog och att jakt- och fiskerättsupplåtelse skall ankomma på kyrkokommunalt organ.

I det sistnämnda motionsparet framhålles, att det i stort råder enighet om angelägenheten av att effektiva åtgärder skyndsamt vidtas till främjande av det kyrkliga jord- och skogsbrukets rationalisering och anpassande till den allmänna rationaliseringsprocessen. Motionärerna redogör för boställsutredningens överväganden av å ena sidan en samverkan på stiftsnivå mellan de olika pastoraten genom ett samarbetsorgan och å andra sidan en förvaltning genom stiftsnämndens försorg. Till stöd för sitt yrkande åberopar motionärerna vad utredningens majoritet anför till förmån för en lösning enligt det förstnämnda alternativet, varvid också åberopas vad skogliga remissinstanser samt Svenska kommunförbundet och Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund anför. Departementschefens förordande av en starkt centraliserad stiftsförvaltning kritiserar bl. a. med hänsyn till det olämpliga i att ytterligare inskränka pastoratens självbestämmanderätt. Stor vikt måste enligt motionärerna fästas vid möjligheterna till samarbete mellan pastoraten och andra skogsägare, främst bondeskogsbruket men också domänverket och skogsbolagen. Samverkan mellan ägare till geografiskt näraliggande skogsområden betonas, och särskilt framhålles vikten av sådant samarbete mellan pastoraten samt skogsägareföreningarna och deras skogsbruksområden. Det hänvisas också till möjligheterna att bilda kyrkliga samfälligheter för ändamålet.

I fråga om jakt- och fiskerättsupplåtelse uttalas i samma motionspar att det från den kyrkokommunala självstyrelsens utgångspunkter är otillfredsställande att upplåtelse av dessa rättigheter skall meddelas efter bestämmelser av Kungl. Maj:t.

De flesta remissinstanserna är ense med utredningen om att ett modernt skogsbruk kräver stora enheter för att rationaliseringsfrämjande åtgärder skall kunna planeras och genomföras i full skala och att en förvaltning stiftsvis i de flesta fall bör ge tillräckligt underlag för rationaliseringsåtgärder i fråga om planläggning av skogsarbetet, maskinanskaffning, arbetskraftsfrågor och virkesförsäljning m. m. Departementschefen ansluter sig till denna bedömning men förklarar sig snarare vara benägen att ifrågasätta om ens en förvaltning stiftsvis kan ge underlag för vissa av de föreslagna rationaliseringsåtgärderna. Beträffande utformningen av organisationen på stiftsplanet instämmer departementschefen i vad flertalet remissorgan uttalat vid sin anslutning till den uppfattning, som en reservant inom bo-

ställsutredningen hyser. Utskottet finner också, som reservanten anført, att stiftsnämnderna bl. a. genom sin sammansättning och tillgång till högt kvalificerad expertis är mera lämpade än ett rent pastoratsorgan att leda de angelägna strävandena att av ett splittrat ägoinnehav skapa lämpliga brukningsenheter. Eftersom stiftsnämnderna inom sina verksamhetsområden företräder alla kategorier av kyrklig jord har de också större möjligheter att för köp, försäljningar, byten och triangulbyten möta alla markägarekategorier med motsvarande arronderingsintressen. Bland de olika former av samverkan mellan olika företrädare för skogsmark som kommer att äga rum förutsätter utskottet f. ö. också sådana former, där stiftsnämnden kan finna det lämpligt att till skilda organ helt eller delvis överlåta den direkta förvaltningen av viss kyrklig skog. För att även i framtiden garantera pastoraten ett visst medinflytande över skogsförvaltningar har departementschefen föreskrivit att pastoraten blir representerade i stiftsnämnden med två ledamöter medan utredningen föreslagit allenast en ledamot. Med hänsyn till det sagda och med beaktande också av att kyrkomötet tagit avstånd från kritik mot överflyttningen av förvaltningsbefogenheterna till stiftsnämnden som framförts i motioner till kyrkomötet, finner utskottet att motionsyrkandena rörande förvaltningen av löneboställskogen ej bör tillstyrkas.

Såvitt gäller upplåtelse av jakt- och fiskerätt har departementschefen som princip för de bestämmelser, som avses bli utfärdade av Kungl. Maj:t, uttalat, att det organ som svarar för skogsförvaltningen upplåter jakträtten på skogsmarken och angränsande inägor medan upplåtelse av fiske på kyrkliga fastigheter beslutas av den som förvaltar egendomen. Härtill har kyrkomötet för sin del inskräpt att stiftsnämnden alltid bör samråda med pastoratet bl. a. i fråga om upplåtelse av rätt till jakt eller fiske. Utskottet anser den sålunda föreslagna anordningen böra godtagas och finner det — liksom boställsutredningen — lämpligt att de känsliga jaktfrågorna lyfts över den lokala intressesfären. Icke heller i denna del bör således motionerna I: 1351 och II: 1567 samt I: 1350 och II: 1568 föranleda någon riksdagens åtgärd.

C. Naturvård på kyrklig mark

Boställsutredningen har ingående behandlat frågan om naturvården på kyrklig jord och därvid också betonat angelägenheten av att de värden vi äger i vacker natur och landskapsbild, präglad av gammal bygdekultur och äldre brukningsmetoder, bevaras åt framtiden. Särskilt omnämnes vissa prästgårdsparker samt lövängar, särskilt i södra Sverige. Departementschefen finner det ändamålsenligt att — i fråga om vården av icke fridlysta objekt — stiftsnämnd bör kunna ålägga pastorat att vårda visst naturföremål på löneboställe med rätt för pastoratet att dra av kostnaden vid avräkningen med kyrkofonden.

Utskottet vill i anslutning härtill understryka värdet av dylika landskapsvårdande åtgärder samt erinra om sitt uttalande i utlåtandet 1970: 70 i anledning av motioner om lagstadgat skydd för landskapsbildens vid skogsavverkning. Utskottet nämnde däri, att den ädla lövskogen i södra Sverige — framför allt bok och ek —

vid avverkning huvudsakligen ersätts med gran, och fann perspektivet att bokskogen skulle helt försvinna eller till stora delar ersättas med barrskog vara djupt oroande.

D. Placering av prästlönefondsmedel

I motionerna I: 1350 av herr Sundin m. fl. och II: 1568 av herr Hedlund m. fl. berörs frågan om gränsdragningen mellan intresset av särskilt det kyrkliga skogsbrukets rationalisering och intresset av en bred, värdesäker placering av prästlönefondsmedlen. Motionärerna redogör för prästlönefondernas snabba tillväxt, bl. a. beroende på att kyrklig mark i stor utsträckning sålts för samhällsbyggnadsändamål, därvid köpeskillingarna fonderats. Motionärerna anser att hyresfastigheter samt aktier och förlagsbevis måste anses vara lika lämpliga placeringsobjekt som jord- och skogsbruksfastigheter. De anser att värdepappersplacering bör kunna ske beträffande betydligt mer än 25 procent av prästlönefondsmedlen, en norm som föreslagits av boställsutredningen, samt att som princip vid medelsplaceringen skall gälla, att innehavet av mark för det kyrkliga jord- och skogsbruket icke må ökas utöver nuvarande omfattning.

Utredningen har ansett att intresset av strukturrationalisering inom jord- och skogsbruket bör tillgodoses i första hand. Först i andra hand bör spørsmålet om prästlönefondernas återplacering bedömas som en kapitalplaceringsfråga. Alltjämt bör prioritet ges åt fondmedelsplacering i jord- eller skogsbruksfastigheter. Utredningen finner det dock tveksamt om det finns möjligheter till återplacering i full utsträckning i lämpliga sådana fastigheter och föreslår därvid placering i hyresfastigheter samt aktier och förlagsbevis. Flertalet av remissorganen finner det angeläget med återplacering som tillgodoser rationaliseringskraven inom jord- och skogsbruket. De alternativa placeringarna anses välmotiverade. Lantbruksstyrelsen kan inte finna att en så klar prioritering för jord- och skogsbruksfastigheter är befogad. Statskontoret tillstyrker utredningens förslag med uttalande att den ensidiga inriktningen bör upplösas och ersättas med en bredare bas för de kyrkliga kapitalplaceringarna. Några stiftsnämnder föreslår att den övre gränsen för aktieförvärv inte så hårt fixeras till 25 procent. Domkapitlet i Stockholm förordar en gräns vid 50 procent. Departementschefen finner det icke vara möjligt att närmare ange hur placeringsfrågan skall lösas. Han anser det dock klart att fondmedel bör få användas till angelägna och lämpliga förvärv i rationaliseringssyfte, t. ex. för att bygga upp ett sammanhängande, större innehav av skog eller för att genom tillskottsköp skapa bärkraftigt jordbruk. Han finner att en mera mångsidig placering är önskvärd och anser att viss del av kapitalet bör kunna placeras i aktier eller förlagsbevis. Även kyrkomötet har uttalat att en mer mångsidig placering än för närvarande är önskvärd.

Utskottet finner det vara olämpligt att fastställa bestämda kvoter för olika placeringsobjekt, eftersom förhållandena kan vara så skiftande inom olika pastorat och olika stift, såväl i fråga om rationaliseringsverksamheten rörande jord- och skogsbruket som beträffande prästlönefondernas storlek och nuvarande placering. Med

hänsyn till de nyss återgivna uttalandena om önskvärdheten av en mera mångsidig medelsplacering, vartill utskottet vill ansluta sig, får nu berörda syften med motionerna anses vara tillgodosedda. Ifrågavarande yrkande i motionerna I: 1350 och II: 1568 får anses besvarat genom vad sålunda uttalats.

E. Stiftsnämnds sammansättning

I det till kyrkomötet remitterade förslaget till lag om förvaltning av kyrklig jord (se prop. s. 16) upptogs som kvalifikationskrav för ledamot i stiftsnämnd i 6 § tredje stycket ett stadgande att annan ledamot än ordföranden och ersättare för sådan ledamot skulle ha insikt i jordbruk och skogsbruk. Bestämmelsen avser de två pastoratsrepresentanterna och de två övriga ledamöterna utöver ordföranden. Till ordförande avses regelmässigt biskopen bli utsedd. Vid behandlingen av förslaget ansåg kyrkomötet, med hänsyn till den mera mångsidiga förmögenhetsförvaltning som den nya lagen avser att möjliggöra, att också insikter av annat slag skulle vara värdefulla för ledamot i stiftsnämnd. Därför gjordes ett tillägg till behörighetsvillkoren, innefattande att annan ledamot än ordföranden och ersättare för sådan ledamot skall ha insikt i jordbruk och skogsbruk eller eljest vara förfaren i allmänna värv. Vid propositionsavlämtandet förklarade sig föredragande statsrådet inte ha något att erinra mot den av kyrkomötet antagna lydelsen.

I motionerna I: 1350 av herr Sundin m. fl. och II: 1568 av herr Hedlund m. fl. uttalas att den ändrade formuleringen kan leda till att hela stiftsnämnden blir utan insikt i jordbruk och skogsbruk, vilket vore orimligt särskilt med hänsyn till att det huvudsakliga ansvaret för jordbruks- och skogsbruksrationaliseringen skall ligga på stiftsnämnden.

Utskottet vill i likhet med kyrkomötet uttala att det är välmotiverat att ledamöterna i stiftsnämnden har insikter i jordbruk och skogsbruk och att därjämte även insikter av annat slag är värdefulla. Stadgandet skall följaktligen, i enlighet med kyrkomötets uttalande, tillämpas så att erforderliga erfarenheter av jordbruk och skogsbruk kommer att vara företrädda i nämnden. Den av motionärerna befarade situationen kommer därför inte att inträda.

Någon riksdagens åtgärd i anledning av motionerna torde därför icke heller i denna del vara erforderlig.

F. Övriga frågor

De delar av propositionen som inte berörs i det föregående föranleder inte något uttalande från utskottets sida.

Utskottet hemställer

A. att riksdagen med avslag på motionerna I: 1351 och II: 1567 samt I: 1350 och II: 1568, såvitt avser frågan om förvaltning av löneboställes skog och upplåtelse av rätt till jakt och fiske, antager 9 och 16 §§ i det vid propositionen nr 168 fogade förslaget till lag om förvaltning av kyrklig jord;

B. att riksdagen med avslag på motionerna I: 1350 och II: 1568, såvitt avser frågan om stiftsnämnds sammansättning, antager 6 § i förslaget till lag om förvaltning av kyrklig jord;

C. att riksdagen antager *dels* förslaget till lag om förvaltning av kyrklig jord i de delar som ej omfattas av hemställan under A och B, *dels ock* förslagen till lag om kyrkliga kostnader, lag om ändring i lagen (1947: 275) om kyrkomusiker och lag om ändring i skogsvårdslagen (1948: 237);

D. att motionerna I: 1348 och II: 1566, i vad de ej kan anses besvarade genom vad utskottet ovan uttalat, icke föranleder någon riksdagens åtgärd;

E. att motionerna I: 1349 och II: 1565, i vad de ej kan anses besvarade genom vad utskottet ovan uttalat, icke föranleder någon riksdagens åtgärd; samt

F. att motionerna I: 1350 och II: 1568, såvitt avser frågan om placering av prästlönefondsmedel, i vad de ej kan anses besvarade genom vad utskottet ovan uttalat, icke föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 8 december 1970

På tredje lagutskottets vägnar:

ERIK GREBÄCK

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Göran Karlsson (s), Svante Kristiansson (s)*, Ebbe Ohlsson (m), Erik Jansson (s), Ernulf (fp), Skårman (fp) och Hansson (s);

från a n d r a kammaren: herrar Grebäck (cp), Svenning (s), Ekström (s), Tobé (fp), fröken Anderson (s), herrar Hammarberg (s), Wachtmeister (m)* och Josefson i Arrie (cp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

vid A i utskottets hemställan

av herrar *Grebäck* (cp), *Ebbe Ohlsson* (m), *Ernulf* (fp), *Skårman* (fp), *Tobé* (fp), *Wachtmeister* (m) och *Josefson* i Arrie (cp), beträffande förvaltning av lönebeställes skog m. m., vilka ansett

a) att det avsnitt av utlåtandet under rubriken B som börjar på s. 101 med orden »De flesta» och som slutar på s. 102 med orden »riksdagens åtgärd» bort ha följande lydelse.

Boställsutredningens majoritet har funnit en teknisk samverkan kunna komma till stånd med t. ex. skogssällskapet och skogsägareföreningarna. I första hand borde emellertid enligt utredningen det kyrkliga skogsbrukets samverkansproblem lösas genom en utbygd samverkan inom den kyrkliga förvaltningens ram, dvs. samarbete mellan de skogsförvaltande pastoraten. Organisationen på stiftsplanet skulle innebära att grundprincipen för nuvarande boställsförvaltning upprätthålls, dvs. att pastoraten svarar för förvaltningen av skogen medan ledningen av förvaltningen inom varje stift skulle uppdras åt ett samarbetsorgan. Bl. a. uttalade utredningens majoritet vidare, att det borde bli lättare för pastoraten att acceptera en sådan ändrad disposition av ett löneboställes jord, som innebär övergång från jordbruk till skogsbruk, om skogen förvaltas av pastoratens egna organ. Pastoratens medverkan till den önskvärda strukturrationaliseringen, som i många fall innebär sådan dispositionsändring, skulle mera helhjärtat kunna vinnas vid den av utredningen föreslagna förvaltningsreformen.

Visserligen har de flesta remissinstanserna avstyrkt förslaget att den gemensamma förvaltningen av löneboställsskogen skulle uppdras åt ett samarbetsorgan för pastoraten i stiftet och anslutit sig till den av reservanten i utredningen omfattade meningen som också departementschefen förordad. Utskottet vill emellertid framhålla, att flertalet av de skogliga remissinstanserna samt Svenska kommunförbundet och Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund anmält avvikande mening. Särskilt vill utskottet påpeka att skogsbruksutredningen bl. a. anmärkt på att förslaget innebär en utbyggnad och centralisering av förvaltningsapparaten medan det inom övrigt skogsbruk i landet pågår en besvärlig omställningsprocess i riktning mot en förenklad och minskad förvaltningsapparat. Skogsbruksutredningen finner det därför synnerligen tveksamt att man på den kyrkliga skogens område skall kunna gå i motsatt riktning. Skogsstyrelsen anser att formerna för begränsad samverkan, särskilt av teknisk art, hade bort närmare studeras. Några skogsvårdsstyrelser har betonat att möjligheterna att fortlöpande anpassa organisationen till de samverkansformer som redan är etablerade eller håller på att växa fram inom skogsbruket bör hållas öppna. Skogsvårdsstyrelsen i Gävleborgs län anser bl. a. att utbyggandet av en kyrklig driftsorganisation beträffande i synnerhet maskiner, tjänstemän och arbetskraft bör ske med försiktighet. Kommunförbundet och Församlings- och pastoratsförbundet har avstyrkt förslaget att samtliga boställsskogar inom ett stift skall bilda underlag för en central skogsförvaltning i stiftet. Kommunförbundet hänvisar bl. a. till möjligheten att bilda kyrkliga samfälligheter som tillräckliga underlag för rationell skogsförvaltning.

Med hänsyn till överväganden av nyss anförd slag och med beaktande av vikten att inte ytterligare kringskära den redan starkt begränsade lokala självstyrelsen finner utskottet att övervägande skäl talar för att pastoraten skall behålla det direkta ansvaret för förvaltningen av boställsskogen. Utskottet vill härtill påpeka att

den av utskottet förordade lösningen icke kommer att medföra att det kyrkliga skogsbruket kommer att få sämre tillgång till kvalificerad expertis än vad fallet skulle bli enligt den av reservanten i utredningen förordade meningen. F. ö. kommer kontroll och tillsyn över förvaltningen alltjämt att utövas av stiftsnämnden. Med bifall till motionerna, såvitt gäller förvaltningen av löneboställes skog, bör därför i 9 § förslaget till lag om förvaltning av kyrklig jord vidtagas de jämkningar som föranledes av utskottets ställningstagande.

Såvitt gäller upplåtelse av jakt- och fiskerätt har departementschefen som princip för de bestämmelser, som avses bli utfärdade av Kungl. Maj:t, uttalat, att det organ som svarar för skogsförvaltningen upplåter jakträtten på skogsmarken och angränsande inägor medan upplåtelse av fiske på kyrkliga fastigheter beslutas av den som förvaltar egendomen. Härtill har kyrkomötet för sin del inskräpvt att stiftsnämnden alltid bör samråda med pastoratet bl. a. i fråga om upplåtelse av rätt till jakt eller fiske. Utskottet förutsätter att, i enlighet med kyrkomötets uttalande, en nära kontakt mellan stiftsnämnd och vederbörande pasorat kommer att äga rum innan upplåtelse sker av sådana rättigheter å mark som stiftsnämnden förvaltar. Med hänsyn till vad sålunda uttalats erfordras ingen riksdagens åtgärd i anledning av motionernas yrkanden i denna del.

b) att utskottet bort hemställa

1. att riksdagen — med bifall till motionerna I: 1351 och II: 1567 samt I: 1350 och II: 1568, såvitt gäller frågan om förvaltning av löneboställes skog, — för sin del antager 9 § i det vid propositionen nr 168 fogade förslaget till lag om förvaltning av kyrklig jord med den lydelsen att i paragrafens första stycke texten », med undantag av tillhörande skog,» utgår och i paragrafens tredje stycke texten »Löneboställes skog, prästlönefondsfastighet,» ändras till »Prästlönefondsfastighet,» samt

2. att riksdagen — med förklaring att motionerna I: 1351 och II: 1567 samt I: 1350 och II: 1568, såvitt gäller frågan om upplåtelse av rätt till jakt och fiske, får anses besvarade genom vad utskottet ovan uttalat — antager 16 § i förslaget till lag om förvaltning av kyrklig jord.